IDEALS ARE RARELY COMPATIBLE WITH POLITICAL REALITY

Een onderzoek naar de invloed van Paul Henri Spaak en Johan Willem Beyen als ministers van Buitenlandse Zaken van België en Nederland op het verloop van de Europese integratie, met een nadruk op de aanloop naar de Verdragen van Rome

Student: Fokko Dijksterhuis
Studentnr: 3503909
Datum: 20 - 06 - 2013
Docent: Dr. M. Segers
Vak: Onderzoeksseminar III: Europa en de Wereld

Abstract

Deze thesis betreft een nadere beschouwing van de nationale positionering van Nederland en België ten opzichte van de Europese integratie, tijdens de ministerschappen van Beyen en Spaak. Het onderzoek laat zien dat de standpunten die zij uit naam van Nederland en België naar voren brachten niet onbetwistbaar het gevolg lijken te zijn van een nastreving van economische nationale belangen. De positionering van beide landen onder hun leiding week hiernaast op een controversiële wijze af van bestaande traditionele houdingen en interne strubbelingen in de toenmalige regeringen laten zien dat dit dan ook allerminst unaniem gesteunde positioneringen waren. Ten slotte vertonen de invullingen van het buitenlandse beleid ten opzichte van de Europese eenwording onder hun toezicht praktisch een 1-op-1 gelijkenis met de persoonlijke idealen van Beyen en Spaak. Binnen deze idealen stond het idee centraal dat nationaal egoïsme overwonnen moest worden om internationale vrede en welvaart te kunnen waarborgen. Door deze gedachte te verankeren in een coöperatieve en proactieve houding van Nederland en België tijdens de aanloop naar de verdragen van Rome, hebben Johan Willem Beyen en Paul Henri Spaak een noemenswaardige individuele impact gehad op de loop van de geschiedenis van de Europese integratie.

Titel en Afbeelding voorblad

'Ideals are rarely compatible with political reality', zo had Paul Henri Spaak in zijn memoires aangegeven.[1] Hiermee benadrukte hij de frequente machteloosheid die hij gevoeld had tijdens zijn loopbaan in de internationale betrekkingen. Terwijl hij zijn eigen idealen op meerder manieren probeerde na te streven, zorgde de politieke realiteit er herhaaldelijk voor dat de realisatie van deze idealen uitbleef.

Beschrijving Afbeelding: In juni 1955, tijdens een pauze op de conferentie van de Zes in Messina over de Europese integratie, Premier en minister van Buitenlandse zaken van Luxemburg, de scène terwijl zijn Belgische en Nederlandse collega's, Paul-Henri Spaak (links) en Johan Willem Beyen (rechts) geamuseerd toekijken.

Bron: *Conférence de Messine du 1er et 2 juin 1955*. Taormine: 1955. Noir et Blanc, via het Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE): verkrijgbaar via *http://www.cvce.eu/viewer/-/content/8567d134-77bd-48fa-a54a-52e8f59cd513/nl*

[1] Spaak, The Continuing Battle, pg. 77

Lijst met Afkortingen

EU:	Europese Unie
EDG:	Europese Defensie Gemeenschap
EGKS:	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EPG:	Europese Politieke Gemeenschap
NAVO:	Noord Atlantische verdragsorganisatie
WEU:	West-Europese Unie
OEES:	Organisatie voor Europese Economische Samenwerking
EURATOM:	Europese Gemeenschap voor Atoomenergie
EEG:	Europese Economische Gemeenschap
EMU:	Europese Monetaire Unie

INHOUDS OPGAVE

INTRODUCTIE
Inleiding Pg. 7
Probleemstelling Pg. 8
Theoretisch Kader Pg. 10
Operationalisering Pg. 13

HOOFDSTUK I: DE IDEEEN
Inleiding Pg. 16
Paul Henri Spaak: van neutraal naar proactief Pg. 17
Johan Willem Beyen: ‘le Monde des Emigrés’ Pg. 20
Subconclusie Pg. 23

HOOFDSTUK II: SPAAK & DE NIEUWE WERELDORDE 1945-1951
Inleiding Pg. 26
Het Benelux-‘Experiment’ Pg. 27
De Naoorlogse Politieke Realiteit Pg. 29
‘Building Europe’ Pg. 31
Atlantische Oriëntatie Pg. 33
Europese Eenwording? Pg. 35
Subconclusie Pg. 38

HOOFDSTUK III: BEYEN & HET NIEUWE EUROPA 1951-1954

Inleiding Pg. 42
De Europese Defensie Gemeenschap Pg. 43
De Europese Politieke Gemeenschap Pg. 44
Een nieuwe koers Pg. 46
Het plan-Beyen Pg. 49
Anticlimax Pg. 51
Subconclusie Pg. 52

HOOFDSTUK IV: RELANCE EUROPÉENNE

Inleiding Pg. 56
Voorzichtigheid is Geboden Pg. 57
Het Benelux Initiatief Pg. 59
De Conferentie te Messina Pg. 64
De Verdragen van Rome Pg. 67
Perceptie van de Verdragen van Rome Pg. 69
Subconclusie Pg. 73

EINDCONCLUSIE PG. 77
DISCUSSIE PG. 79
LITERATUURLIJST PG. 83
BIJLAGE A: UITWERKING THEORETISCH KADER PG. 89

Introductie: *Inleiding*

De Europese Unie kent, evenals de Verenigde Staten van Amerika, zogenaamde 'Founding Fathers'. Dit zijn de personen die worden gezien als de grondleggers van de EU, wegens de essentiële rol die zij hebben gespeeld tijdens de eerste stappen van het Europese eenwordingsproces. Naast de alom bekende Jean Monnet, Konrad Adenauer en Robert Schuman, behoren ook de minder bekende Paul Henri Spaak en Johan Willem Beyen tot dit selectieve gezelschap. Op de website van de EU wordt uitvoerig aandacht geschonken aan deze zogenaamde Europese 'Founding Fathers'.[1]

Paul Henri Spaak wordt omschreven als dé drijvende kracht achter de Europese integratie. Hij zou verder hebben gekeken dan de grenzen van zijn vaderland België en hij droeg Europa een warm hart toe. De Belgische staatsman zou al in het Europese eenwordingsproject hebben geloofd alvorens er ook maar sprake was van enige vorm van economische of politieke samenwerking op het continent. Spaak is zowel Premier als minister van Buitenlandse Zaken geweest van België, maar hij was bovenal een bevlogen Europeaan. In 1955 werd hij benoemd als voorzitter van de Commissie die de Verdragen van Rome vorm zou geven. Hij was dan ook een leidend figuur bij de formulering van de inhoud van deze historische verdragen.[2]

Johan Willem Beyen, de Nederlandse politicus die wellicht nog minder bekendheid geniet dan Spaak, staat omschreven als een charismatisch, sociaal en internationaal georiënteerd persoon. Als minister van Buitenlandse Zaken van Nederland in de jaren 1952-1957 zou Beyen een cruciale actor zijn geweest binnen het Europese unificatieproces, omdat hij degene was die met het 'plan-Beyen' in de mid jaren '50 het Europese integratieproces nieuw leven in blies. Dit plan hield een voorstel in van vergaande economische samenwerking binnen Europa. Dit einddoel diende te worden gerealiseerd door middel van de totstandkoming van een gemeenschappelijke Europese markt.[3]

Het plan-Beyen zou de voornaamste aanleiding zijn voor de Conferentie te Messina, waar de lidstaten van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) besloten dat Spaak een Commissie zou gaan leiden die de inhoud van de Verdragen van Rome zou moeten samenstellen. Mede dankzij dit Belgisch-Nederlandse tandem werden in 1957 de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (Euratom) gerealiseerd. Volgens sommige historici betreft de overeenkomst van Rome het belangrijkste tekstuele verdrag in de geschiedenis van de EU.[4]

---

[1] http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers
[2] http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/paul-henri_spaak_nl.pdf
[3] http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/johan_willem_beyen_en.pdf
[4] Zie onder andere: M. Segers, 'Preparing Europe for the Unforeseen, 1958–63. De Gaulle, Monnet, and European Integration beyond the Cold War: From Co-operation to Discord in the Matter of the Future of the EEC',*The International History Review* 34(2012), pg. 348 en P.H. Laurent, 'Paul-Henri Spaak and the Diplomatic Origins of the Common Market 1955-1956', *Political Science Quarterly* 85(1970),pg.373

De eretitel van ‘Founding Fathers of the European Union’ die Spaak en Beyen krijgen toebedeeld, laat zien dat de EU zelf deze staatsmannen een zeer belangrijke rol toeschrijft met betrekking tot de loop van de geschiedenis van de Europese integratie. Als gevolg van de informatie die de EU over beide personen verstrekt, kan men er vrijwel niet aan ontkomen om de beide mannen te gaan zien als invloedrijke pioniers in een idealistische strijd ten behoeve van de Europese eenwording. Beyen en Spaak zouden beiden niet alleen ‘een hart voor de zaak’ hebben gehad, maar daarnaast persoonlijk hun steentje hebben bijgedragen aan het bewerkstelligen van ‘Europa’. Dit roept echter gelijk vragen op: kan een individu wel impact hebben op dit interstatelijke proces? Zijn het niet enkel de –boven het individu verheven- landen die gezamenlijk tot integratie kunnen komen? Waren deze ministers in dat geval niet gewoon stromannen van de regeringen waar zij deel van uit maakten? Was het ook wel echt een idealistische affectie met het Europese integratieproces dat als persoonlijke motivatie diende?

Probleemstelling

Dit onderzoek zal er op gericht zijn om meer helderheid te creëren in relatie tot dergelijke vragen. Om dit te bewerkstelligen zal worden gekeken naar de individuele impact die Paul Henri Spaak en Johan Willem Beyen als ministers van België en Nederland daadwerkelijk hebben uitgeoefend op het proces van de Europese eenwording, in het bijzonder tijdens de aanloop naar de Verdragen van Rome in 1957. Hierbij zal de uitgangspositie van het onderzoek gebaseerd zijn op een tegenstelling tussen twee prominente theorieën binnen de leer van de Europese integratie, waarbij het verschil tussen enerzijds de belangrijkste actor (individu versus natie) en anderzijds de belangrijkste drijfveer (ideeën versus economische belangen) binnen het Europese integratieproces centraal staat.

De divergentie tussen deze twee fundamentele assumpties van beide theoretische benaderingen zal dienen als startpunt van analyse binnen dit onderzoek. De Europese Unie zelf schrijft de beide ministers immers veel *individuele* invloed toe met betrekking tot de loop van de EU-geschiedenis, waarbij pro-Europese *ideeën* als motivatie zouden hebben gediend. Dit lijkt in te gaan tegen de gedachte dat enkel *staten* een invloed hebben op dit proces, waarbij voornamelijk het *economische* nationale belang als drijfveer dient. De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat luidt dan ook:

In hoeverre lijken Paul Henri Spaak en Johan Willem Beyen en hun ideeën in relatie tot de Europese eenwording een invloed te hebben gehad op de nationale positionering van België en Nederland ten opzichte van dit proces, en daarmee op de loop van het gehele Europese integratieproces?

In dit onderzoek zal dus worden geëvalueerd in hoeverre Beyen en Spaak hun eigen stempel hebben kunnen drukken op het proces van de Europese integratie. Dit zal gebeuren door te kijken naar de invloed die zij met hun ideeën hebben gehad op de nationale positionering van Nederland en België ten opzichte van het eenwordingsproces. De focus van het onderzoek ligt op de periode voorafgaand aan de totstandkoming van de Verdragen van Rome in 1957, aangezien dit akkoord wordt geportretteerd als de meest evidente en gewichtige manifestatie van hun persoonlijke invloed op het proces. Dit is tevens de periode waarbinnen zowel Beyen als Spaak de ministerspost van Buitenlandse Zaken van België en Nederland bekleedden en verantwoordelijk waren voor de invulling van het beleid ten opzichte van de Europese eenwording. De analyse binnen dit onderzoek zal dan ook gericht zijn op hun rol als ministers van de respectievelijke landen en niet op de mogelijke manieren waarop Beyen en Spaak door andere –informele- wegen, die los stonden van nationale regeringsfuncties, een impact hebben uit kunnen oefenen op de Europese integratie.

Theoretisch Kader

Bij het achterhalen van de manier waarop een aspect van de geschiedenis tot stand is gekomen, is het te oppervlakkig om aan te nemen dat de data 'voor zich zelf zullen spreken'.[5] Een historische interpretatie zal altijd een conceptuele kern nodig hebben en een dergelijk conceptueel kader kan worden gevonden in theorieën. Een theorie kan worden gezien als een samenhang van ideeën over de manier waarop ´dingen werken´, zoals in dit geval: de Europese integratie. Deze theorieën kunnen de historicus ondersteunen tijdens het behandelen en analyseren van een specifieke historische kwestie, zoals in dit geval: de invloed van twee staatsmannen op de Europese integratie. Een theorie voorziet hierbij niet in klaargestoomde antwoorden, maar is eerder een generator van specifieke vragen die alleen door middel van empirisch onderzoek kunnen worden beantwoord.[6] Op deze manier is een theorie dus een startpunt van analyse. Ook achter dit historisch en empirisch onderzoek gaat een dergelijke theoretische invalshoek schuil, namelijk een vertrekpunt dat gebaseerd is op twee essentiële tegenstellingen tussen twee prominente -en recht tegenover elkaar staande- theorieën binnen de leer van de Europese integratie. Dit betreft het Liberaal Intergouvernementalisme van Andrew Moravcsik enerzijds en de constructivistische theorie van Craig Parsons anderzijds. Vanzelfsprekend zijn deze theorieën niet de enige die het onderzoeksveld van de Europese integratie kent. Zo zijn er bijvoorbeeld nog de theorieën van het (neo)functionalisme, institutionalisme en het multi-level governance. De reden waarom er voor gekozen is om juist deze twee theorieën te gebruiken als startpunt van de analyse, is omdat de tegenstellingen tussen de onderliggende assumpties van de theorieën naadloos aansluiten op de vragen die in de inleiding besproken zijn. Aan de hand van een beknopte samenvatting van de theorieën van Moravcsik en Parsons zal er een heldere weergave worden geschetst van de tegenstellingen die zullen dienen als theoretisch kader tijdens de verdere behandelingen en analyse van de empirie. Een uitgebreide weergave van de theorieën is terug te vinden in Bijlage A.

Analytisch Startpunt: Moravcsik en Parsons

Andrew Moravcsik is een Amerikaans politicoloog en de voornaamste representant van de stroming van het Liberaal Intergouvernementalisme. Hij heeft getracht de Europese integratie te verklaren aan de hand van historisch onderzoek van de totstandkomingen van Europese Verdragen. Hij heeft zijn theorie uitgebreid beschreven in het boek *The Choice for Europe*, waarbij het vraagstuk hoe het

[5] M. Trachtenberg, *The Craft of International History: A Guide to Method*, Princeton University Press (2006), pg. 30
[6] Trachtenberg, *The Craft of International History*, pg. 32

mogelijk is geweest dat staten soevereiniteit hebben afgestaan aan een supranationaal orgaan, zoals binnen de geschiedenis van de EU gebeurd is, centraal staat.[7]
Andrew Moravcsik onderscheidt drie fases die de aanloop naar de verdragen die de Europese Unie kent vormgeeft. Tijdens de eerste fase wordt de nationale positionering van de mogelijke deelnemende landen vormgegeven. Volgens Moravcsik zijn het commercieel-economische nationale belangen die deze positionering bepalen, waarbij voornamelijk electorale druk van belangrijke economische belangengroepen een invloedrijke factor is. Nadat economische belangen de standpunten van deelnemende landen vorm hebben gegeven, vangt de tweede fase aan. Dit is de fase van de internationale onderhandelingen. De deelnemende landen proberen binnen dit overleg hun gedefinieerde nationale belang verwezenlijkt te zien worden in een internationale context. Ten slotte worden deze onderhandelingsrondes afgerond met de realisatie van verdragen, die kunnen worden gezien als een soort institutionele garanties ter bevestiging van de gesloten overeenkomsten. In het kader van het onderzoek zal de meeste aandacht uitgaan naar de eerste fase, waarover Moravcsik beweerd dat nationale positioneringen worden vormgegeven door economische overwegingen, die door belangengroepen zijn ingegeven.

De Amerikaanse politicoloog Parsons acht de theorie van Moravcsik ontoereikend, voornamelijk doordat de elementaire factoren binnen het Liberaal Intergouvernementalisme in zijn ogen geen bevredigende verklaring kunnen geven voor de manier waarop zeer *unieke en krachtige* internationale instituties tot stand zijn gekomen binnen de quasifederale Europese gemeenschap.[8] Volgens Parsons zijn het voornamelijk ideeën geweest die de loop van de geschiedenis van de Europese integratie hebben vormgegeven. Politieke leiders beschikken soms over de mogelijkheid om op een moment van 'chaos', waar meerdere beleidskeuzes aanvaardbare opties lijken, een persoonlijke voorkeur 'door te drukken'. Op deze manier kunnen ideeën een vergaande causale impact hebben op bijvoorbeeld nationale positioneringen. Zo is het volgens Parsons ook geweest bij de Europese integratie, waar een politieke elite met 'gemeenschapsidealen' een vergaande invloed heeft uit kunnen oefenen op de wijze waarop samenwerkingsverbanden werden institutionaliseert in Europese verdragen. Doordat de causale impact van ideeën centraal staat in de theorie van Parsons, wordt deze onder de constructivistische theorieën geschaard.

Hierboven zijn twee theorieën die de loop van de geschiedenis van de Europese integratie proberen te verklaren beknopt in beeld gebracht. Beide theorieën proberen hetzelfde fenomeen te verklaren, maar staan binnen dit spectrum recht tegenover elkaar. Er is een fundamenteel onderscheid aan te treffen in twee onderliggende en cruciale assumpties die inherent zijn aan de beide theorieën. Zij verschillen

[7] A. Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, Ithaca: Cornell University (1998), pg. 24
[8] C. Parsons, ´Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union´, *International Organization* 56 (2002), pg. 47

namelijk zowel met betrekking tot de actor die centraal wordt gezet binnen de Europese integratie, als de motivatie die als voornaamste drijfveer wordt gezien achter dit proces.

***Actor**:* Bij de theorie van Parsons is het *individu* bij machte om als entiteit invloed uit te oefenen op het proces van de Europese integratie. Binnen de theorie van het Liberaal Intergouvernementalisme is er geen ruimte voor het individu. Bij de theorie van Moravcsik staat immers de *natie* –of staat-centraal als de actor binnen het proces en is het dus ook enkel de staat die als entiteit invloed heeft op het verloop van de integratie.

Drijfveer: Parsons ziet *ideeën* als de doorslaggevende factor binnen het proces van de Europese integratie en als enige bevredigende verklaring voor haar unieke verloop. In tegenstelling tot de subjectieve aard die deze drijfveer kenmerkt, geeft Moravcsik juist aan dat het de objectieve druk van *commercieel-economische belangen* is die beslissend is geweest binnen dit proces.

Theorie	Centraal Staande Actor	Drijfveer Integratie
Moravcsik: *Liberaal Inter-gouvernementalisme*	Staat	Commercieel-economische belangen
Parsons: *Ideas as Causes*	Individu	('gemeenschaps') ideeën

Figuur1: Twee Fundamentele Tegenstellingen tussen de Behandelde Theorieën

In het hier bovenstaande figuur zijn de fundamentele tegenstellingen tussen beide theorieën schematisch in beeld gebracht. De hoofdvraag van dit onderzoek sluit uitstekend aan op deze tegenstellingen. Door een aandachtige beschouwing van het individuele effect dat Spaak en Beyen teweeg zouden hebben gebracht tijdens hun ministerschappen in de aanloop naar de Verdragen van Rome, zal dan ook getracht worden een bescheiden bijdrage te leveren aan dit theoretische debat. Dit zal worden gedaan door te kijken naar de ideeën van Spaak en Beyen, de invloed die zij hiermee hadden op nationale positioneringen van België en Nederland en ook de rol die economische overwegingen hier bij speelden.

Operationalisering

Dit onderzoek is vorm gegeven aan de hand van voornamelijk primaire bronnen zoals memoires, notulen van de ministerraad, brieven en memoranda en daarnaast ondersteund door secundaire literatuur in de vorm van onder andere biografieën en gerelateerde studies. Om aan de hand van deze bronnen een antwoord te geven op de hoofdvraag is het onderzoek grofweg opgedeeld in twee onderdelen.

In het eerste gedeelte van dit onderzoek zullen de persoonlijke overtuigingen van Beyen en Spaak met betrekking tot de Europese integratie in beeld worden gebracht. De relevante ideeën van Spaak en Beyen zullen in Hoofdstuk I worden toegelicht. Dit zal gebeuren door aandachtig te kijken naar de periode 1940-1945, toen de beide mannen in Londen in ballingschap waren en visies zouden opbouwen over de nieuwe wereldorde en de toekomst van Europa. In de rest van het onderzoek zal worden gekeken in hoeverre deze persoonlijke overtuigingen terug lijken te komen in het buitenlands beleid tijdens hun ministerschappen.

In de volgende hoofdstukken zal daarom op chronologische wijze door de jaren van de aanloop naar de Verdragen van Rome heen worden gelopen. Hierbij zal per hoofdstuk aandacht uitgaan naar drie aspecten die essentieel zijn bij de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag. Ten eerste zal worden gekeken naar de nationale positionering van België en Nederland ten opzichte van de Europese integratie in de afwezigheid van beide mannen. Hiernaast moet worden gekeken naar eventuele wijzigingen van deze positionering tijdens hun ministerschappen, waarbij de vraag centraal staat in hoeverre het plausibel is om deze alternaties terug te leiden naar de –in Hoofdstuk 1- besproken persoonlijke overtuigingen van Spaak en Beyen. Ten slotte zal moeten worden gekeken of zij hiermee ook daadwerkelijk invloed hebben kunnen uitoefenen op het gehele integratieproces.

In Hoofdstuk II zal dit gebeuren met het oog op de periode 1945-1951. De belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van de Europese integratie in deze jaren zullen in beeld worden gebracht. Paul Henri Spaak was in deze tijd al actief als minister van Buitenlandse Zaken binnen de Belgische regering. Daarom zal de focus liggen op de positionering van België ten opzichte van deze ontwikkelingen onder zijn bewind en de eventuele invloed die hij hierdoor heeft uitgeoefend op het eenwordingsproject. Hiernaast zal aandacht worden geschonken aan de positionering van Nederland tegenover de eerste stappen binnen het integratieproces in afwezigheid van Johan Willem Beyen.

In Hoofdstuk III zal de periode 1951-1954 onder de loep worden genomen. Hierbij ligt de focus voornamelijk op de rol die J.W. Beyen in deze jaren speelde binnen de Nederlandse positionering ten opzichte van 'Europa', aangezien Spaak geen ministerspost binnen de Belgische regering bezette in deze jaren. Beyen was minister van Buitenlandse Zaken geworden en onder zijn naam zou de Nederlandse regering met een initiatief komen binnen de Europese integratie: het plan-

Beyen. Binnen dit gedeelte zal dan ook aandachtig worden gekeken naar de mate waarin dit plan en het bijbehorende initiatief ook echt uit Beyens ideeënkoker lijkt te zijn gekomen of juist een logische manifestatie was van een nationaal standpunt, dat door economische overwegingen was vormgegeven. Ook zal er wederom aandacht worden besteed aan de nationale positionering van België ten opzichte van belangrijke ontwikkelingen binnen het kader van de Europese integratie in afwezigheid van Spaak.

Ten slotte zal in Hoofdstuk IV gekeken worden naar de belangrijkste periode: 1954-1957, oftewel de periode van de 'Relance Européenne'. Beide staatsmannen word veel eer toegeschreven in relatie tot deze heropleving van de Europese eenwording. Deze periode zal als hoogtepunt en belangrijkste referentiekader van het onderzoek dienen, aangezien Spaak en Beyen in dit tijdsbestek de meeste impact wordt toebedeeld met betrekking tot het verloop van de Europese eenwording, voornamelijk door hun rol bij de totstandkoming van de Verdragen van Rome. Hierbij zal dan ook uitvoeriger aandacht worden besteed aan zowel de nationale positioneringen als het individuele handelen van beide mannen en de eventuele causale impact van persoonlijke overtuigingen.

In het gehele stuk zal dus worden gekeken naar de mate waarin Spaak en Beyen hun persoonlijke stempel hebben gedrukt op de nationale positionering van België en Nederland ten opzichte van de Europese eenwording en de individuele impact die zij hierdoor hebben kunnen uitoefenen op de loop van het Europese integratieproces. Ten slotte zullen de vindingen geplaatst worden binnen het bredere debat omtrent de verklaringen van de loop van de geschiedenis van de Europese gemeenschap.

HOOFDSTUK 1

DE IDEEËN

Inleiding

Nog tijdens de Tweede Wereldoorlog begon het besef te groeien dat Europa in de startblokken stond van een nieuw tijdperk. Niet alleen de Nederlandse, maar ook de Belgische regering had de laatste jaren van de oorlog in ballingschap doorgebracht in Engeland. Gedurende deze laatste oorlogsjaren traden de in London geconcentreerde regeringen in overleg over de wijze waarop de nieuwe wereldorde vorm zou moeten krijgen. Als voorbereiding op de staat van chaos waarin Europa na de oorlog zou worden achtergelaten zou een hertekening van de politieke landkaart van het Europese continent plaats moeten vinden. Binnen deze setting zouden zowel P.H. Spaak als J.W. Beyen hun eigen visies vormen omtrent oplossingen voor de vraagstukken waarmee Europa in de nabije toekomst te maken zou krijgen. Spaak zou binnen zijn rol als premier en minister van Buitenlandse Zaken van België logischerwijze deelnemen aan de uitvoerige internationale politieke gedachtewisselingen. Hij zou zich met verve storten op de vraagstukken van de naoorlogse politieke uitdagingen en zich hierbij resolute standpunten toe-eigenen. Johan Willem Beyen was in deze periode topman van Unilever, maar wegens zijn betrokkenheid bij maatschappelijke en politieke vraagstukken en zijn economische expertise als ervaren zakenman en bankier, zou hij ook optreden als financieel adviseur van de Nederlandse regering. Net als Spaak zou hij zich in deze jaren in Engeland een welomlijnde visie eigen maken over de manier waarop er volgens hem op organisatorisch vlak getracht kon worden een herhaling van voorheen gemaakte fouten binnen de internationale betrekkingen te voorkomen. Voorbeelden van deze fouten waren onder andere de internationale frustraties die hadden bijgedragen aan de totstandkoming van de Tweede Wereldoorlog en de economische malaise van de jaren dertig. De jaren die beide heren doorbrachten in Engeland zijn essentieel geweest voor hun ideevorming in relatie tot de Europese integratie.

Paul Henri Spaak: van neutraal naar proactief

De vier jaren die Spaak als premier van België doorbracht in London, hielden een periode van transitie in voor de Belgische staatsman. Ontmoetingen met prominente internationale politieke figuren en nieuwe vormen van internationaal overleg zouden hem ertoe brengen de oude Belgische koers der neutraliteitspolitiek om te willen buigen tot een proactieve en coöperatieve houding binnen de internationale arena. In zijn memoires omschrijft hij deze tijd als een periode waarbij *"my ideas changed and I became a different person".*[1] Paul Henri Spaak zou in zijn tijd in London geregeld '*the Junior Churchill'* genoemd worden. Dit was niet alleen het gevolg van de uiterlijke overeenkomsten, maar ook dankzij de temperamentvolle aard die Spaak met de Britste staatsman gemeen had.[2] Spaak had al snel een reputatie vergaard als iemand die 'recht voor zijn raap' was en zich bovendien niet snel een blad voor de mond nam. Deze '*plainspoken, straightforward and sincere*' manier van communiceren zou hem soms in minder gerieflijke situaties doen belanden, maar tegelijkertijd veel succes en respect opbrengen.[3] Hij bracht als premier in ballingschap maar liefst vier maal een bezoek aan de Verenigde Staten, waarbij hij onder andere het voorrecht kreeg om met President Roosevelt gedachten uit te wisselen over de oorlog en de wereldverhoudingen. Deze internationale setting zou in grote mate bijdragen aan de ontwikkelingen van zijn ideeën over de nieuwe wereldorde.[4]

Spaak was er van overtuigd dat een wereldwijde, mondiale veiligheid van levensbelang was voor een ieder. Zeker vanuit het perspectief van een klein, relatief machteloos land als België zou een dergelijke internationale vrede alleen waarborgen te zijn door middel van een collectieve internationale inspanning. Hij was echter geen propagandist van het idealistische '*one world*' gedachtegoed. In zijn eigen woorden ging idealiter de voorkeur wel degelijk uit naar een oplossing in de vorm van een wereldorganisatie: "*one wherein all the nations will be equal under the law, ready to accept international law as conceived by the majority and upheld by powerful armed forces*".[5] Hij zag deze idealen echter als onrealiseerbaar binnen het kader van de politieke realiteit die de internationale betrekkingen te bieden had. Om na de oorlog een *solide* bouwwerk van internationale samenwerking te kunnen neerzetten, zag hij het daarom geboden om "*some of the more grandiose features of such an organisation"* op te offeren.[6]

---

[1] P.H. Spaak, *The Continuing Battle: Memoirs of a European 1936-1966*, Weidenfeld and Nicolson (1971), pg. 69
[2] C.J. Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe: an American Perspectiv*e , West Virginia University (1967), p.22
[3] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe*, p.29
[4] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 74
[5] Ibidem, pg. 72
[6] Ibidem, pg. 77

In plaats van de '*one world'* gedachte werd Spaak een fanatieke pleitbezorger van regionale integratie.[7] Een blauwdruk die gebaseerd zou zijn op nauwe continentale en regionale organisatorische samenwerking zou vorm moeten geven aan de beoogde veiligheidsstructuur, waarbij staten elkaar politieke en militaire steun konden geven in het geval van een nieuwe openbaring van agressie.[8] In Spaaks ogen zouden in Europa twee onderling nauw samenwerkende groeperingen moeten ontstaan onder leiding van de regionale grootmachten: één in West-Europa onder leiding van Groot-Brittannië en een ander in Oost-Europa rondom de Sovjet-Unie.[9]

Binnen deze groeperingen zou intern verregaande militaire, politieke, maar ook economische samenwerking moeten worden opgezet, aangezien Spaak internationale afspraken alleen zinnig achtte indien ze werden gedragen door economische fundamenten.[10] Hierin verschilde hij met de visie van zijn Nederlandse collega op Buitenlandse Zaken Van Kleffens, die een naoorlogse samenwerking enkel nodig achtte op het gebied van veiligheid en dus enkel militaire samenwerking prefereerde.[11] Dit overheersende veiligheidsperspectief leek Spaak veel te beperkt. Internationale afspraken hadden in zijn ogen alleen zin indien ze gedragen werden door gezonde economische pijlers, waarop nadien andere afspraken konden worden opgetrokken.[12]

Een wereldwijde organisatiestructuur was in Spaaks ogen niet alleen onhaalbaar, maar bovendien in het verleden niet effectief gebleken. Spaak was daarom niet alleen een supporter van regionale integratie *an sich*, maar ook een overtuigd aanhanger van de supranationale variant van deze toekomstige organisaties. Hij werd een voorstander van de meerderheidsregel bij besluitvorming, aangezien unanimiteit onherroepelijk tot incompetentie zou leiden: *'all the international organizations where the rule of unanimity is in operation – which is at the same time that of the veto – have been without exception, incapable of fulfilling their tasks'.*[13] Dit was de reden waarom hij in zijn jaren in Londen een fervent voordrager werd van organisatorische oplossingen in een supranationale vorm voor het toekomstige Europa, zoals duidelijk terug te zien is in deze uiteenzetting die Spaak in 1942 aan de dag zou leggen:

[7] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe*, p.76
[8] R. Coolsaet, *België in de Koude Oorlog*, in Y. van den Berghe, De Koude Oorlog. *Een Nieuwe Geschiedenis 1917-1991*, Leuven: Acco (2008), pg. 10
[9] R. Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy: Belgium and the Atlantic Alliance 1949- 2009, *Academia Press: Egmont Paper 28 (*2009), pg.5
[10] R. Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, Antwerpen:Van Halewyck (1998), pg. 347
[11] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy', pg. 10
[12] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 331
[13] Spaak, P.H. *Pour l'Europe la lutte continue*, Brussels (1956) geciteerd uit: Tsebelis, en Kreppel, A, 'The history of conditional agendasetting in European institutions', *European Journal of Political Research (*33), pg. 58

> *"In the World of tomorrow, especially the Europe of tomorrow and, more particularly, the small countries of Europe, the problem of prosperity and security will be inseparable… …We must reconcile the rebirth of nationalism with an internationalism which will be essential… … The principles of sovereignty will have to be modified not only where the small countries are concerned, but also in regard to the greater ones. If we try to cling to old formulae we shall achieve nothing worthwhile. The experience of the League of Nations demonstrates this point. Its rule of unanimity, its deference to national sovereignty, was one of the principal reasons for its failure. Tomorrow there will be international, regional, European or world organizations, it does not matter which. But they are doomed to failure from the outset if their participants do not accept that the body must be superior to its individual members. No system is without its disadvantages. Order always involves some restriction of liberty. We must make our choice and, above all, having made it, accept the consequences".* [14]

Achter de keuze voor supranationaliteit ging een pragmatische overweging verscholen. Bij het realiseren van samenwerkingsverbanden zou een regeling van besluitvorming aan de hand van unanimiteit onvermijdelijk tot praktische onmacht leiden. Dit hadden de ondervindingen van de Volkenbond immers onweerlegbaar doen uitwijzen. Deze organisatorische vleugellamheid kon volgens Spaak alleen voorkomen worden door een supranationale institutionalisering van de samenwerkingsverbanden. Om het nastrevenswaardige doel van een collectieve welvaart en de hiervoor benodigde veiligheid te kunnen bereiken, was een supranationale institutie in zijn ogen een onontbeerlijke voorwaarde. Staten moesten ten behoeve van dit einddoel bereid zijn om deze superieure autoriteit te accepteren. Hij gaf dan ook stellig aan bereid te zijn om vrijwillig een gedeelte van de Belgische soevereiniteit op te geven.[15]

[14] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 77
[15] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe*, p.75

Johan Willem Beyen: 'le Monde des Emigrés'

Johan Willem Beyen had de oorlog ook grotendeels doorgebracht in London. Hij was werkzaam bij Unilever en verkreeg in zijn eerste jaar in ballingschap -1943- een zetel in de Voorzittersraad van Unilever te Londen. Hiernaast was hij benoemd tot financieel raadgever van de Nederlandse regering, wat hij zou blijven tot zijn ministerschap in 1952. In de eerste maanden van het ballingschap zou hij zeer druk zijn met deze taak. Toen het Ministerie van Financiën echter eenmaal begon te draaien bleef enkel het liaisonwerk met de Treasury en de Bank of England nog voor hem weggelegd, aangezien hij nu eenmaal goed de weg had leren kennen binnen deze contreien. Als topman bij Unilever zou hij, via de netwerkmogelijkheden die bij een dergelijke functie kwamen kijken, toegang verkrijgen tot eerstehands nieuws over de oorlogsontwikkelingen. De regeringen en de andere uitgewekenen zouden langzaam maar zeker hun plek vinden in Londen en zou er volgens Beyen een zekere cohesie zijn ontstaan in deze '*monde des emigrés'*. Er ontwikkelden zich banden van vriendschap over de landsgrenzen heen en er zou een gevoel van broederschap ontstaan dat zich in Beyens ogen buiten de oorlog en het continue gevaar om, niet gemakkelijk had kunnen ontwikkelen.[16] Beyen ging om met relaties van hoog niveau. Zo zou hij diep onder de indruk geraken van Winston Churchill, wiens 'onvergetelijke redevoeringen' hij mee zou maken. Hiernaast kwam hij ook in contact met de wereldberoemde Engelse econoom Keynes en ook wat de Nederlanders in ballingschap betrof zou hij zich in in elitaire kringen begeven. Al deze ontmoetingen in de *'monde des emigrés'* gaven hem de kans om op het hoogste niveau mee te discussiëren over de naoorlogse problematiek.[17]

Zo zou Beyen onderdeel uitmaken van de Nederlandse Studiegroep voor Reconstructieproblemen, onder voorzitterschap van Prins Bernard en de directeur van Unilever, Paul Rijkens. Deze groep zou rapporten gaan uitbrengen met betrekking tot de toekomstige statengemeenschap, economische vraagstukken, maatregelen ten opzichte van Duitsland en andere vergelijkbare vraagstukken. Beyen zou voorzitter worden van de Commissie voor Economische Vraagstukken en binnen deze studiegroep zou Beyen ideeën ontwikkelen die als een rode draad door zijn verdere carrière zouden lopen, zeker in relatie tot de Europese integratie. Het rapport dat de Commissie onder leiding van Beyen naar buiten zou brengen, had een duidelijke boodschap: de '*one world illusion*' van de jaren dertig had geen levensvatbaarheid getoond, voornamelijk omdat de samenwerking een te zwakke saamhorigheid tot basis had. Daarom was niet mondiale, maar *regionale* samenwerking wenselijk. Om het mogelijke gevolg van blokvorming te voorkomen, moest dit echter wel binnen een internationaal samenwerkingskader worden toegepast.[18]

[16] J.W. Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, Rotterdam:Ad Donker (1968), pg. 144
[17] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 139
[18] Ibidem, pg. 146

Ook bij zijn werkgever Unilever zou Beyen zich gaan bezighouden met naoorlogse vraagstukken. De Voorzittersraad van Unilever, onder leiding van topman Rijkens, had een zeer ruime blik op de rol van een grote industriële speler binnen de maatschappij en had een interne commissie opgesteld ter bestudering van sociale en economische problemen. In het kader van dit onderzoek had Beyen een brochure voorbereid over het probleem van de werkloosheid dat de Voorzittersraad in 1943 besloot te publiceren. De in het rapport naar voren gebrachte ideeën waren geïnspireerd door de theorieën van Keynes, maar hadden een onorthodoxe afwijking. Het verwijt dat Beyen namelijk ten opzichte van de theorieën van Keynes had, was dat zij berustten op de gedachte dat een staat enkel verantwoordelijk was voor het economisch welzijn van zijn eigen onderdanen en hierbij aan de essentiële notie voorbijging dat deze verantwoordelijkheid juist met andere staten moest worden gedeeld. Beyen achtte het juist nodig dat een dergelijk economisch nationalisme uit het beeld zou verdwijnen, om zo gezamenlijk het werkloosheidsprobleem op te kunnen lossen.[19]

Het onafhankelijke dagblad *La France Libre*, waaraan het Unilever-concern een grootschalige bijdrage aan had geleverd, verschafte Beyen een uitlaatklep voor al zijn ideeën. Al in de eerste nummers van het dagblad betoogde Beyen dat de naoorlogse economie erop gericht moest zijn om de slag tegen de werkloosheid te overwinnen. Hiertoe waren internationale afspraken onontbeerlijk, maar er moest eerst een structuur worden opgezet die, naarmate de wereld zich stabiliseert, *geleidelijk* kon ontwikkelen uit de verwarde situatie aan het einde van de oorlog naar een steeds meer omvattend systeem.[20] Daarom moesten staten zich in *regionale* groepen gaan organiseren en door een goede samenwerking op politiek, monetair en economisch gebied belangenconflicten zien te vermijden. Beyen zag Nederland binnen deze gedachtegang deel gaan uitmaken van een Atlantische groep met de focus op Groot-Brittannië, gezien Nederland met haar overzeese gebieden, scheepvaart en handel zou 'wegzakken' in een continentaal Europa.[21]

Beyen liet zijn landsgenoten in een toespraak weten dat een nationale oplossing van het werkgelegenheid -en welvaartsprobleem in zijn ogen, zeker voor kleine landen, praktisch onmogelijk te vinden zou zijn. Er moest een zodanige omvang van het productieapparaat worden bereikt dat deze gelijke tred kon aanhouden met de behoefte om werkgelegenheid. Hier zou alleen internationale samenwerking in groepsverband in kunnen voorzien. Een ander onmisbaar aspect om dit te bereiken, zou een internationale *superstructuur* betreffen. Dit was de enige mogelijkheid om te voorzien in de benodigde regulering van de beoogde economische samenwerking.[22] Als vanzelfsprekend aanvaarde

[19] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg.150
[20] W.H.Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa: Johan Willem Beyen 1897-1976*, Promotheus/NRC (2005), pg. 238
[21] Voor een uitgebreide samenvatting van de door Beyen geopperde ideeën in tijde van de oorlog: W.H.Weenink, 'Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa: Johan Willem Beyen 1897-1976' Promotheus/NRC 2005, pg.216-224
[22] NA. 2.03.01. Ministerie van Algemene Oorlogsvoering en Algemene Zaken, inv. nr. 11, Lezing Beyen voor de Nederlandse Kring in London op 19-09-1941

Beyen de beperking van nationale soevereiniteit om gezamenlijk een internationale economische stabiliteit te bereiken. In een volgend Unilever-project zou hij dit specifieke belang van supranationaliteit binnen de internationale samenwerking nogmaals benadrukken. Het interbellum, dat in zijn ogen vol zat met grote mislukkingen op het gebied van internationale samenwerking –met de incompetente Volkenbond als duidelijkste illustratie hiervan- had uitgewezen dat de supranationale manier de enige effectieve weg zou zijn om collectieve doelen te bereiken. Voordat het stuk echter gepubliceerd zou worden, werd Beyen er door de Unilever-top op aangestuurd om het stuk aanzienlijk minder 'idealistisch' te maken. Toch schemerden idealistische en bovenstatelijke motieven ook na deze revisie nog door. Zo meende Beyen dat de pogingen op het gebied van internationale samenwerking lieten zien dat alle naties de wens hadden om samen te werken en dat dit verlangen bovendien groot genoeg zou zijn om het nationale egoïsme te overwinnen.[23] De commissie waar Beyen deel van uit maakte, stelde in 1943 echter geen denkbeeld van een 'Verenigd Europa' of een supranationale Europese federatie na te streven. De tegenstellingen tussen verschillende gedeeltes van Europa waren daar te groot voor, maar ook zouden andere vormen van internationale samenwerking hier wel eens onder gaan kunnen lijden.[24] Beyen was dan wel een voorstander van supranationale samenwerking, die op den duur misschien wel tot een continentale federatie *kon* leiden, maar dit was zeker niet noodzakelijk.[25]

De idealistische blauwdruk van Beyen met betrekking tot de nieuwe wereldorde was gebaseerd op een angst voor herhaling van de economische malaise van de jaren voor de oorlog en had als uitgangspunt het bereiken van internationale, sociale en economische welvaart wat gebaseerd moest worden op de pijlers van supranationalisme, geleidelijkheid en regionale samenwerking.[26] Toen Beyen als onderdeel van de Nederlandse delegatie aan het einde van de oorlog deelnam aan de Bretton Woods onderhandeling, waar overleg plaats vond over de totstandkoming van een nieuw internationaal geldstelsel, kwam hij erachter dat de '*one world illusion'* echter nog steeds overheersend was, zeker bij de Verenigde Staten. Zijn betoog voor regionale regelingen zou hier dan ook geen gehoor krijgen.[27] Ondanks Beyens relaties in regeringskringen en zijn algemeen erkende deskundigheid in internationale financiële en monetaire gelegenheden, zou een ministerschap na de oorlog nog niet voor hem zijn weggelegd. Hij had een innige relatie met het Koninklijke paar, prinses Juliana en prins Bernard, maar dit zou niet voordelig voor hem uitpakken wegens angst onder politici voor mogelijk 'spionage' binnen het Kabinet. Hiernaast droeg ook zijn verbintenis met het 'grootkapitaal' in de vorm van Unilever er aan bij dat hij –voorlopig- gepasseerd zou worden voor een dergelijke positie.[28]

[23] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 157
[24] NIOD, Archief 185a, invr. nr. 157, *Vrij Nederland*, 'Onze Naaste Vrienden' (London), 19-08-1942
[25] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 225
[26] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg. 237
[27] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 158
[28] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg. 199-201

Subconclusie

De jaren van de Tweede Wereldoorlog hielden voor zowel Spaak als Beyen een periode in waarbinnen zij welomlijnde visies vormden met betrekking tot de nieuwe wereldorde en de toekomst van Europa. De setting die het ballingschap in London Spaak en Beyen te bieden had, lijkt haast wat weg te hebben van een internationale brainstormsessie waarbij vraagstukken omtrent de naoorlogse toekomst in alle hevigheid werden bediscussieerd. Uit zowel de memoires van Beyen als Spaak blijkt duidelijk dat dit stimulerende jaren zijn geweest voor de gedachtevorming van de twee mannen. Zij deinsden er ook niet voor terug om actief deel te nemen aan deze gedachte-uitwisselingen om hun eigen ideeën kenbaar te maken. In het kader van de onderzoeksvraag en het theoretisch kader staan wat deze visies betreft drie constateringen centraal.

I. Ten eerste waren Spaak en Beyen duidelijk voorstanders van een supranationale structurering van de regionale groeperingen, of in Beyens woorden: een superstructuur. Besluitvorming aan de hand van de unanimiteitsregel zou tot vleugellamheid leiden, zoals onder andere de ervaringen met de Volkenbond hadden laten zien. Bovendien was het volgens Beyen tijd om vaarwel te zeggen tegen het 'egoïstische' economische nationalisme van de theorieën van Keynes en tijd om een supranationale structuur te ontwerpen die zou kunnen voorzien in de regulering van de naoorlogse economische samenwerking. Binnen het kader van de Europese integratie en de behandelde theoretische verklaringen voor de loop van dit proces, is dit het belangrijkste onderdeel van hun persoonlijke overtuigingen. Zowel Beyen als Spaak kunnen worden gezien als aanhangers van het idealistische gedachtegoed van de supranationale samenwerking. Deze idealisten worden door Moravcsik geen enkele rol toebedeeld in het Europese integratieproces en binnen de theorie van Parsons staan zij juist centraal.

II. Ten tweede achtten Beyen en Spaak de tijd nog niet rijp voor een acute realisatie van een mondiale supranationale structuur, noch een federalistisch 'Verenigd Europa'. Ze geloofden beiden dat het '*one world*'-gedachtegoed geen levensvatbaarheid had getoond in de nog recente geschiedenis. Beiden zagen de mondiale samenwerking weliswaar een mogelijk te bereiken einddoel, maar de politieke realiteit had laten zien dat dit niet onmiddellijk gerealiseerd kon worden. Dit was voor beiden de voornaamste reden om het heil in de naoorlogse periode te zoeken binnen de *regionale, West-Europese samenwerking*. De economisch ingestelde Beyen had nog een reden voor zijn preferentie van samenwerking binnen landelijke groeperingen, namelijk het voorkomen van te hevige belangenconflicten. Beyen had aangegeven dat een 'Verenigd Europa', waarbij al de Europese staten zich onmiddellijk zouden moeten verenigen, een moeilijk te realiseren doel was, dat in ieder geval – net als de '*one world organisation'*- niet acuut kon worden verwezenlijkt. Ook Spaak zag meer heil in een regionale samenwerking in West-Europees verband, aangezien dit wel realiseerbaar zou moeten zijn. Deze houding kwam dus voort uit een pragmatische bijstelling van idealen.

III. Hiernaast vertonen de gedachtes van Spaak en Beyen omtrent de nieuwe wereldorde veel gelijkenissen, hoewel er geen nadrukkelijke aanwijzingen zijn die indiceren dat zij actief met elkaar zijn omgegaan in deze periode. Zo geloofde zowel Spaak als Beyen dat *internationale samenwerking* de enige manier zou zijn om toekomstige problemen het hoofd te bieden, alhoewel zij wel op een andere wijze tot deze stellinginname kwamen. In Spaaks ogen was een collectieve inspanning nodig om de toekomstige internationale vrede te kunnen garanderen binnen de internationale arena, zeker vanuit het perspectief van een relatief machteloos land als België. Volgens Beyen viel de oorzaak van veel problematiek terug te leiden naar economische welvaartskwesties, waar alleen door internationale samenwerking een einde aan kon worden gemaakt. Enkel door binnen internationale betrekkingen de handen in elkaar te slaan, zou namelijk een productieapparaat kunnen worden gecreëerd dat in gelijke tred zou kunnen treden met de behoefte aan werkgelegenheid. Op deze manier kon internationale sociale zekerheid en welvaart bereikt worden, waardoor de oorzaak van veel wereldse problemen bij de wortels kon worden aangepakt. Hiernaast waren beide mannen er van overtuigd dat de toekomstige internationale samenwerking gebaseerd zou moeten zijn op *economische fundamenten*. Zoals eerder aangekondigd, dacht Beyen de oorzaak van veel wereldse problematiek terug te kunnen leiden tot economische kwesties. Spaak vond dat internationale samenwerking simpelweg geen toekomstperspectief had zonder economische grondslagen. Ten slotte zouden Beyen en Spaak ook een duidelijke voorkeur uitspreken voor een regionaal samenwerkingsverband waarbinnen Nederland en België deel zouden uitmaken van een *Atlantische groepering*. Spaak achtte het niet meer dan logisch dat een West-Europese groepering onder leiding zou komen te staan van de grootmogendheid Groot-Brittannië en Beyen dacht dat Nederland, vanuit een economische perspectief gezien, zou wegzakken in een continentaal Europa. Dit laatste kan enerzijds worden gezien als een argumentatie vanuit het Nederlandse nationaal belang, maar anderzijds is het binnen Beyens gedachtegang niet meer dan logisch dat landen met vergelijkbare economische belangen bij elkaar moesten worden geschaard. Alleen zo konden belangenconflicten immers voorkomen worden.

I. Zowel Beyen als Spaak zijn aan te duiden als aanhangers van het idealistische gedachtegoed van supranationale interstatelijke samenwerking.

II. Ten tweede zagen Beyen en Spaak een mondiale supranationale structuur en een federalistisch 'Verenigd Europa' niet als acuut realiseerbaar.

III. De pijlers waarop de visies van Beyen en Spaak zijn gebouwd, zijn ondanks enkele verschillende nuances opvallend overeenkomstig

Figuur 2: Belangrijkste Constateringen Hoofdstuk I

HOOFDSTUK 2

SPAAK & DE NIEUWE WERELDORDE 1945 – 1951

Inleiding

Vanaf dit hoofdstuk zal op chronologische wijze worden gekeken hoe het handelen van Spaak en Beyen in de naoorlogse jaren afsteekt tegen hun –in Hoofdstuk 1- besproken ideeën en in hoeverre er nog kan worden getwijfeld over de status van beide mannen als idealistische voordragers van het supranationalisme. Hiernaast zal aandacht worden besteed aan de nationale positionering van Nederland en België ten opzichte van de Europese integratie tijdens hun afwezigheid, om eventuele aanpassingen aan deze nationale houdingen tijdens hun ambtsbekledingen te kunnen ontwaren. Vervolgens zal worden gekeken in hoeverre het aannemelijk lijkt dat het hun persoonlijke overtuigingen en inzet om deze ideeën te implementeren zijn geweest die deze veranderingen te weeg hebben gebracht. Ten slotte zal worden gekeken of hiermee ook daadwerkelijk invloed is uitgeoefend op het verloop van het integratieproces.

Binnen dit kader ligt de focus van dit hoofdstuk op de periode 1945-1951, dus de naoorlogse jaren waarbinnen de ideeën over de toekomst van de wereld en Europa in de praktijk moesten worden gebracht. Binnen dit hoofdstuk staan twee doelstellingen centraal.

Ten eerste zal het handelen van de Belgische minister Spaak binnen de internationale arena naast zijn eerder besproken gedachtegoed worden gelegd. Paul Henri Spaak was in het overgrote gedeelte van deze periode (1945-1949) premier en minister van Buitenlandse Zaken van België. Hij zou dan ook nauw betrokken zijn bij de Belgische rol tijdens de eerste stappen die binnen de Europese integratie werden gezet. Hierbij is de centrale vraag hoezeer zijn eigen visie tot uiting lijkt te zijn gekomen in het Belgische buitenlandse beleid en of dit het gevolg lijkt te zijn van een individuele krachtsinspanning. Aangezien Johan Willem Beyen in deze periode geen gewichtige positie binnen de Nederlandse regering bekleedde en dus niet uit naam van zijn land kon handelen binnen de internationale betrekkingen, zal er weinig aandacht uitgaan naar zijn doen en laten in deze tijd.

Hiernaast zal worden gekeken naar de positionering van Nederland en België tijdens de afwezigheid van Beyen en Spaak. Voor Nederland geldt dit voor het gehele tijdsbestek van 1945-1951en voor België slechts om de laatste twee jaren. Juist omdat Beyen en Spaak in deze jaren geen daadwerkelijke invloed op de nationale positioneringen konden uitoefenen is dit een essentieel gedeelte van het onderzoek. Op deze manier kan worden geschetst wat de (traditionele) standpunten zijn geweest die beide landen aannamen zonder hun inbreng, waardoor eventuele afwijkingen van deze nationale positioneringen tijdens hun ministerschap betreft beter kunnen worden bloot gelegd.

Het Benelux-'experiment'

Al in 1941 hadden de Belgische en Nederlandse Ministers van Financiën, Cammile Gutt en Johannes van den Broek, plannen gepresenteerd voor een mogelijke douane-unie tussen België en Nederland. Deze plannen vonden aanvankelijk echter weinig gehoor. Enkele jaren later, nog tijdens het verblijf van de beide regeringen in London, werden de plannen toch weer uit de ijskast gehaald aangezien zij wel eens nuttig konden blijken bij de voorbereiding op het ontstaan van een nieuwe wereldorde na de Tweede Wereldoorlog.[1] In de vorm van deze regionale entente en haar nauwe onderlinge samenwerking kon de macht die bij kleine staten ontbrak ten opzichte van de grote mogendheden, wellicht gecompenseerd worden binnen de nieuwe wereldorde .[2] Bovendien zou het Beneluxinitiatief kunnen dienen als het eerste prototype van de beoogde Europese samenwerking.[3] Zowel de ministers van Economische Zaken Gutt en Van den Broek, als de premiers Spaak en Schermerhorn van België waren zich bewust van het feit dat het initiatief bij terugkomst in hun respectievelijke landen hoogstwaarschijnlijk op veel verzet zou stuiten van enkele economische belangengroepen, voornamelijk de industriële sector in België en de landbouwsector in Nederland. De concurrentiepositie van deze sectoren zou namelijk gevaar lopen door een liberalisering van deze markten. De urgentie om dan ook tijdens het ballingsschap in London -waar zij nog over een relatief pressievrije bewegingsvrijheid genoten- stappen te zetten was dan ook nadrukkelijk aanwezig: "*We must go back to Holland and Belgium with the Union allready made*", zo liet Van den Broek aan Spaak en Gutt weten.[4] Aanvankelijk voelde Spaak niks voor een dergelijke 'democratisch onverantwoorde' gang van zaken en was de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Van Kleffens zelfs geen voorstander van de Beneluxgedachte, aangezien hij –en de meeste kabinetsleden- bedenkingen hadden in verband met de Nederlandse geprefereerde oriëntatie op een Atlantische economische samenwerking.[5] De premiers van beide landen, Schermerhorn en Spaak, zagen in een Benelux-douane-unie echter ten eerste grote voordelen op economisch vlak en Spaak was er hiernaast van overtuigd dat de kleine landen door de vorming van de Benelux een duidelijk voorbeeld tentoon konden stellen met betrekking tot de mogelijkheden op het gebied van de Europese samenwerking.[6] Nog op de vooravond van de terugkeer naar de thuislanden zouden beide regeringen in samenwerking met Luxemburg daarom toch een akkoord sluiten. Johan Willem Beyen behoorde als financieel adviseur van de Nederlandse regering tot het Belgisch-Nederlandse viertal experts dat het ontwerp van dit monetaire akkoord - dat zou dienen als voorloper van het Beneluxpact- in de eerste maanden van

[1] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 28
[2] Ibidem, pg. 29
[3] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 78
[4] Ibidem, pg. 79
[5] D. Hellema. *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, Utrecht:Het Spectrum (2001) , pg. 117
[6] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 78

1943 had uitgewerkt,.[7] Bij terugkomst in de beide landen zou zich inderdaad veel oppositie openbaren ten opzichte van deze revolutionaire plannen, die met bestaande tradities braken en bovendien belangrijke economische belangengroepen verontrustten.[8] Het feit dat Spaak duidelijk had aangegeven ook een politieke, supranationale 'bovenbouw' te prefereren, wat vanuit strikt economisch standpunt helemaal niet vereist was, illustreerde een trend die nog niet was aangeslagen en er was onder de industriële en financiële elite dan ook vrijwel geen belangstelling voor dit Beneluxproject als eerste stadium van een West-Europese 'eenmaking'.[9] Ook binnen de internationale arena was er weinig belangstelling voor Spaaks ideeën, onder meer omdat zou kunnen leiden tot economische competitieve blokvorming, het tegenovergestelde effect dus van het door de Verenigde Staten gestimuleerde 'openwereldsysteem'.[10] De vastberaden premiers Schermerhorn en Spaak besloten –tegen de zin van meerdere van hun hoofdambtenaren in-, de douane-unie per 1 januari 1948 toch van kracht te laten worden. In 1947 zouden de handtekeningen onder het Benelux raamverdrag worden gezet: de geboorte van de Benelux was officieel bevestigd.[11] De getoonde vastberadenheid had veel te maken met het groeiende besef dat het lot van de kleine staten in de naoorlogse periode op de helling stond. Hun nationale posities moesten worden versterkt binnen de nieuwe wereldorde, die voornamelijk draaide om de drie grote mogendheden, de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en Groot-Brittannië. Dat de Benelux echter niet alleen een doel op zich was, maar ook een middel om andere doelen te bereiken die binnen een breder internationaal kader behoorden, beklemtoonde Spaak bij terugkomst in België nogmaals tegenover de ministerraad: *'c'est une étape vers une organisation plus générale'*.[12] Hier voegde hij aan toe dat de Benelux van toegevoegde waarde zou blijken voor België en bovendien als toonbeeld van samenwerking zou dienen voor de rest van de wereld.[13] Het was in zijn ogen duidelijk dat de Benelux als een voorbeeld fungeerde en de eerste duidelijke stap inhield in de richting van de beoogd West-Europese integratie.[14] Wel waren de Benelux-overeenkomsten betrekkelijk vaag van aard en kwam er een intergouvernementeel orgaan tot stand dat de betrokken staten tot weinig concreets zou binden, waardoor de Benelux na de oorlog een moeizaam bestaan tegemoet zou gaan.[15]

[7] R. Coolsaet, 'Ebbe en Vloed in 60 Jaar Belgisch-Nederlandse Relaties', *Internationale Spectator* 60 (2006), p. 585 en J.W. Brouwer, 'De Belofte van Nauwe Samenwerking: De Belgische en Nederlandse Regering in Ballingschap in Londen, 1940-1945' in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol , *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940*, Amsterdam:Boom (2011), pg. 27
[8] P. van der Meerssche (et al.), *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen: Liber Amicorum Professor Omer de Raeymaeker* , Leuven: Universitaire Pers (1978), pg. 222
[9] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 348
[10] R. Janssen, *Erger dan Liefde. De internationale economie van Bretton Woods tot Maastricht*, Amsterdam: Balans (1993), pg. 154
[11] Van der Meerssche, *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*, pg. 223
[12] Brouwer, 'De Belofte van Nauwe Samenwerking: De Belgische en Nederlandse Regering in Ballingschap in Londen, 1940-1945', pg. 34
[13] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 81
[14] Voor een uitgebreide beschrijving van de totstandkoming van de Benelux en de essentiële rol die Spaak hierbij speelde, zie: C. Wiebes en B. Zeeman, *Belgium, The Netherlands and Alliances, 1940-1949*, Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden (1992), pg. 50-55
[15] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 117

De Naoorlogse Politieke Realiteit

Bij terugkomst in de respectievelijke vaderlanden zouden zich al spoedig enkele essentiële verschillen openbaren tussen de Nederlandse en Belgische positionering ten opzichte van de nieuwe wereldorde. De Nederlanders stelden zich voorzichtig en inactief op, waardoor al snel duidelijk werd dat zij wilden wachten met het uitzetten van een duidelijke koers voor het Nederlandse beleid tot er helderheid bestond over de naoorlogse relaties tussen de mondiale grootmachten. De Belgen zouden zich aanzienlijk actiever opstellen en zelfs voluntaristische pogingen ondernemen om een Europese regionale entente op te zetten.[16] Het was Spaak zelf die dit initieerde toen hij de in London ontwikkelde plannen voor de naoorlogse wereldorde onmiddellijk bij zijn terugkeer voorlegde aan het Belgische parlement. Hierbij bleek dat hij zijn visie -die sterk afweek van de neutraliteitspolitiek waar België voorheen een voorstander van was geweest- op staande voet in de praktijk wou brengen. Hij vond dat er ingrijpende veranderingen op het gebied van interstatelijke samenwerking moesten plaatsvinden: '*Belgium stands on the threshold of a new regional security pact inside the framework of a massive global peace plan'*.[17] In afwezigheid van de koning en met een parlement dat niet opgewassen bleek tegen de complexiteit van de onmiddellijke naoorlogse internationale betrekkingen, behield de regering in grote mate de vrije hand bij de uitstippeling van het nieuwe beleid.[18] Spaak had zijn visie weten te kristalliseren in reële voorstellingen, waarmee hij nu zijn regering en landgenoten confronteerde. Geen enkele actor van belang bood een alternatief voor Spaaks duidelijke uiteenzetting van het te vormen beleid, wat ervoor zorgde dat hij een veel grotere bewegingsvrijheid verkreeg dan de meeste van zijn voorgangers. Inzake de besluitvorming rond het buitenlandse beleid zou Spaak binnen de regering praktisch een monopoliepositie bekleden.[19] De kern van zijn uiteenzetting bestond uit een zo nauw mogelijke West-Europese samenwerking op economisch vlak, aangevuld met een nauwe samenwerking op politiek en militair gebied, vanzelfsprekend onder leiding van de Britten.[20] De Nederlanders waren daarentegen georiënteerd op een alliantie van de Noord-Atlantische staten, waarvoor permanente binding met de Verenigde Staten essentieel zou zijn en een continentale afscherming dus '*out of the question'* was.[21] De Nederlanders zouden dan ook lauw reageren op Spaaks herhaaldelijke pogingen om een West-Europese entente op te zetten onder Britse leiding.[22] Het project van Spaak stuitte hiernaast nog op meerdere vormen van weerstand. Zo bleken de Britten zelf

[16] M. van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol , *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940*, Amsterdam:Boom (2011), pg. 42
[17] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe*, p.79
[18] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 346
[19] E. Witte, J. Craeybeckx, en A. Meynen, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot Heden*, Antwerpen: Standaard (1993) , p. 256
[20] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 43
[21] Wiebes, *Belgium, The Netherlands and Alliances, 1940-1949*, pg. 101
[22] Ibidem, pg. 43

niet zo geïnteresseerd in de leidersrol die hun door Spaak werd opgelegd.[23] Hiernaast was er vooral verzet vanuit de Sovjet-Unie, dat sinds het einde van 1944 een onverwachts scherpe campagne was gaan voeren tegen België. Zeker gezien de goed gedocumenteerde pogingen van Spaak om een vriendelijke relatie met de Sovjets op te bouwen, waarvan onder andere de benoeming van zijn kabinetchef Edouard la Ghait –die bekend stond als 'sovjetgezind'- als ambassadeur te Moskou als voorbeeld dient, kwam deze tegenstand uit een onverwachte hoek.[24] Spaak had duidelijk kenbaar gemaakt het ontstaan van vijandige blokken in Europa te willen voorkomen en het kwam dan ook enigszins als een verrassing dat juist hij door de Russen beschuldigd werd van het willen opzetten van een antisovjet blok. Vermoedelijk droeg voornamelijk de Belgische deelname aan het Manhattanproject van de Verenigde Staten bij aan het wantrouwen dat de Sovjet Unie koesterde tegen Spaak.[25] De Belgen beweerden immers te streven naar een goede verstandhouding met de Sovjet Unie, maar leverden tegelijkertijd door middel van uraniumexport uit Belgisch Kongo de basisgrondstof voor een Amerikaanse nucleaire monopolie.[26] Dit zou de voornaamste oorzaak kunnen zijn van het feit dat Moskou de herhaalde pogingen van Spaak om tussen 1945 en 1947 tot een Belgisch-Sovjet vriendschapsverdrag te komen onbeantwoord zou laten.[27] Nog steeds bleef de Belgische diplomaat echter onderstrepen dat de inspanningen tot regionale samenwerking niet mochten worden geïnterpreteerd als antisovjet blokvorming.[28] De eenmaking van het continent zou volgens Spaak juist een factor van vrede moeten worden door middel van het evenwicht dat Europa zou kunnen introduceren in het spel tussen de twee grote internationale machten: de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten.[29] De West-Europese groepering moest worden gezien als een 'derde macht' die vriendschappelijke relaties met beide grootmachten zou hebben.[30] Het proces van de intensiverende vijandigheid tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie en de hieruit voortvloeiende internationale bipolarisering begon echter langzaam maar zeker te kristalliseren in de Koude Oorlog. Zij zou nog voor een geruime tijd de internationale betrekkingen blijven domineren.

[23] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 348
[24] Voor een uitgebreide beschrijving van de inzet die P.H.Spaak herhaaldelijk toonde om een vriendelijke relatie op te bouwen met de Sovjet-Unie, zie: M. van Alstein, 'From Enigma to Enemy: Paul-Henri Spaak, the Belgian Diplomatic Elite and the Sovjet Union, 1945-1949', *Journal of Cold War Studies* 13 (2011), pg. 126-148
[25] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy: Belgium and the Atlantic Alliance 1949- 2009', pg.5
[26] Coolsaet, 'België in de Koude Oorlog', pg. 10
[27] Ibidem, pg. 11
[28] M. van Alstein, 'Wat betekende de Koude Oorlog? Belgische Diplomaten en de Vijandige Bipolarisering: Edouard le Ghait en Baron Hervé de Gruben', *Journal of Belgian History:Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* 20 (2008), pg. 122
[29] van Alstein, 'Wat betekende de Koude Oorlog?', pg. 119
[30] Coolsaet, 'België in de Koude Oorlog', pg. 3

'Building Europe'

In de zomer van 1947 zou de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, George Marshall, een plan verkondigen waarmee Amerikaanse financiële steun werd beloofd aan landen in Europa die problemen hadden met het economisch herstel na de oorlog. Dit 'Marshallplan' zou een belangrijk element van de wederopbouw van het gehavende Europa moeten worden, waarbij voorkomen moest worden dat het continent weer zou vervallen in een staat van chaos, zowel op economisch, als op politiek vlak.[31] De financiële ruggensteun van dit pakket werd oorspronkelijk aan alle Europese staten aangeboden, inclusief de Sovjet-Unie. Toen de Russen de hulp echter weigerden –in Washington had men hun deelname niet verwacht, noch beoogd- was dat de officiële bezegeling van de Koude Oorlog en betekende dit de definitieve tweedeling van Europa naar de invloedsferen van de twee supermogendheden, de Verenigde Staten en de Sovjet Unie.[32] Als voorwaarde aan het grootschalige steunpakket werd gesteld dat de landen in Europa met een gemeenschappelijk initiatief en plan moesten komen om de wederopbouw en integratie van de economie te bewerkstelligen.[33] In deze tijd zou de Benelux haar politieke hoogtijdagen beleven, doordat de drie deelnemende staten gelijksoortige vitale belangen te verdedigen hadden en daarom besloten als één delegatie deel te nemen aan de onderhandelingen.[34] Bovendien konden de Beneluxlanden zich goed vinden in de richtlijnen van het '*building Europe'* project vanuit Washington. Hierbinnen stond de Duitse problematiek van de orde van Jalta centraal, oftewel de vraag wat er met het verdeelde Duitsland moest gebeuren binnen het kader van de Europese wederopbouw. De Amerikanen hadden een duidelijk standpunt: West-Duitsland moest worden ingekapseld binnen de eenwording in West-Europees verband, waardoor de West-Europese economie gelijktijdig nieuw leven kon worden ingeblazen.[35] Net als Washington benadrukte de Benelux de hechte band tussen het herstel van de West-Europese en Duitse economie en hechtte zij dientengevolge veel belang aan de Duitse herintegratie, wat de voornaamste reden werd om partij te kiezen tegen Frankrijk, dat andere plannen met West-Duitsland voor ogen had.[36] Tijdens de besprekingen van het Marshallplan trad de Benelux dan ook op als één speler, die streed voor het oprichten van een zo groot mogelijke West-Europese vrijhandelszone om de traditionele handelsstromen op het continent te herstellen. Hierbij wist de Benelux zich als een reële machtsfactor te presenteren op de internationale conferenties: het was een '*hechte, middelgrote entiteit'* geworden.[37] Bovendien wisten de Beneluxlanden door middel van het gezamenlijke optreden hun standpunten om

[31] J. Hermans, A.G. Harryvan en J. van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, Amsterdam: Spinhuis (2005), pg. 50
[32] van Alstein, 'Wat betekende de Koude Oorlog?', pg. 132
[33] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 56
[34] Ibidem, pg. 58
[35] M. Trachtenberg, *A Constructed Peace. The Making of the European Settlement 1945-1963*, Princeton University Press (1999), p. 62-65
[36] R. Coolsaet, 'Eb en Vloed in Belgisch-Nederlandse Betrekkingen',*Internationale Spectator* 60 (2006), pg. 587
[37] T. van Delft , 'Hoe verder met de Benelux?, '*Internationale Spectator* 17 (1973), p. 790

te zetten in successen. De drie landen wisten een aanzienlijk deel van de Marshallhulp te bemachtigen en de belangrijkste gezamenlijke doelstellingen, namelijk de verbetering van het handelsverkeer en verruiming van de onderlinge valutaconvertibiliteit, zouden grotendeels gerealiseerd worden.[38] De onderhandelingen met betrekking tot de precieze uitvoering van de Marshallplannen verliepen echter nogal moeizaam, waarop besloten werd om een Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES) op te richten ter begeleiding van dit proces.[39] Paul-Henri Spaak zou het voorzitterschap verkrijgen van deze OEES, die uit achttien participerende landen bestond.[40] Dit leek zijn eerste kans om zijn –zelf toegewezen- taak van '*making Europe'* uit te voeren. Wegens de bekendheid die hij met zijn idealen al had weten te vergaren, zou hij binnen de OEES-kringen de bijnaam '*Mr. Europe'* verkrijgen.[41] Het Verenigd Koninkrijk bleek de OEES echter alleen te willen accepteren indien alle elementen van supranationalisme uit het statuut werden verwijderd en elke lidstaat het recht kreeg om op elk moment over het vetorecht te beschikken. Dit leidde tot het tot stand komen van een puur intergouvernementeel en adviserend orgaan.[42] De bewegingsvrijheid van Spaak zou dus zeer beperkt zijn en hij zou al snel achter de moeilijkheden komen die het harmoniseren van de standpunten en verlangens van dermate veel verschillende -en rivaliserende- landen binnen het versplinterde Europa, met zich meebracht. Zijn echte taak zou dus niet inhouden dat hij zijn visies van integratie binnen Europa kon implementeren, maar bestaan uit het herstellen van het niveau van economische coördinatie dat Europa voor de oorlog had gekend.[43] Naar eigen zeggen was hij wel trots op het succes dat de OEES binnen een jaar geboekt had. Dit hield in dat de OEES er in geslaagd was de circa vijf biljoen dollars onpartijdig te verdelen, waardoor economische orde op zaken kon worden gesteld in Europa. Dit zorgde er weer voor dat de reorganisatie van het continent aanzienlijk minder struikelblokken te overkomen zou hebben.[44]

[38] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 149
[39] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 54
[40] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe: an American Perspective*, pg.148
[41] J.H. Huizinga, *Mr. Europe: A political biography of Paul Henri Spaak*, Weidenfeld & Nicolson (1961), p.235
[42] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 54
[43] Huizinga, *Mr. Europe: A political biography of Paul Henri Spaak*, pg.235
[44] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe: an American Perspective*, pg.150-151

Atlantische Oriëntatie

Toen de Britse minister van Buitenlandse Zaken, Ernest Bevin, in 1948 met een voorstel ter vorming van een West-Europese Unie (WEU) kwam, leek Engeland eindelijk bereid te zijn om de rol op zich te nemen die Spaak haar al sinds de Tweede Wereldoorlog had toegeschreven.[45] Het enthousiasme dat Spaak dan ook vertoonde ten opzichte van dit project, leidde er toe dat deze West Europese Unie, waarvan de basis nog in het zelfde jaar werd vastgelegd in het Verdrag van Brussel, onder diplomaten de naam '*Spaakistan*' verkreeg.[46] Onder leiding van de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, D.U. Stikker, zou ook Nederland toetreden tot dit verdrag, waarmee voor het eerst zichtbaar afstand werd genomen van de Nederlandse vooroorlogse neutraliteitspolitiek. Het beoogde doel was een intensivering van West-Europese samenwerking, te beginnen op militair gebied, waarnaast ook de band met de Verenigde Staten versterkt zou moeten worden. De angst voor 'het communistische gevaar' en de Sovjetdreiging speelde een grote rol, maar ook het vooruitzicht van vertrouwelijke banden met West-Duitsland, dat ooit misschien nog wel deel zou kunnen uitmaken van een West-Europese samenwerking, was van wezenlijk belang.[47] Geünificeerd door deze overeenkomstige motieven zou de Benelux wederom als één speler optreden, en zich sterk opstellen tegenover de Britten en Fransen. Door hun acties nauw te coördineren konden de Belgische en Nederlandse regeringen –met ruggensteun van Amerika- concessies krijgen van hun Franse en Britse tegenhangers. Zo zouden de Benelux-landen mogen deelnemen aan de besprekingen over de kwestie Duitsland en werd het door de Fransen en Britten beoogde militaire karakter van het Pact aangedikt op economisch en politiek gebied. Het Pact van Brussel leek vooral voor Spaak een persoonlijke overwinning, aangezien hij voor het eerst een internationaal houvast verkreeg voor zijn project van de West-Europese samenwerking.[48] De Nederlandse diplomatieke top zag het Brusselse Pact daarentegen voornamelijk als een opstap naar een Noord-Atlantische, Amerikaans georiënteerde alliantie.[49] De effectieve wijze waarop de Beneluxlanden zich ook weer tijdens deze onderhandelingen hadden weten te verenigen, zou na het Brusselse Verdrag wederom verwateren wegens meningsverschillen omtrent dit laatste punt.

Toen Washington tegen het einde van dit jaar namelijk onderhandelingen wou starten met betrekking tot een trans-Atlantisch pact, zouden deze onderlinge verschillen zich al spoedig openbaren. Omwille economisch en politieke beweegredenen was de Nederlandse regering gelijk een uitgesproken voorstander van Amerikaans-Europese aaneensluiting.[50] Spaak reageerde uit naam van België echter

[45] van Alstein, 'Wat betekende de Koude Oorlog?', pg. 123
[46] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy: Belgium and the Atlantic Alliance 1949- 2009', pg. 11
[47] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 60
[48] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 372
[49] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 150
[50] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 62

met aanzienlijk minder enthousiasme. Dat een trans-Atlantisch pact door de Sovjets kon worden opgevat als een provocatie was voor Spaak reden genoeg om een terughoudende positie in te nemen.[51] Hiernaast achtte Spaak het veel belangrijker dat het Pact van Brussel uitgebouwd en geconsolideerd zou worden, aangezien de samenwerking vooralsnog bijna uitsluitend op papier bestond.[52] Het ideale schema van Spaak hield in dat de Europese politieke, economische en militaire samenwerking om het Verdrag van Brussel heen zou worden uitgebreid. Het standpunt van Spaak tegenover een trans-Atlantisch pact zou echter langzaam maar zeker veranderen, voornamelijk door de houding van Groot-Brittannië. De Britten hadden namelijk permanent geweigerd om afstand te doen van nationale bevoegdheden ten voordele van Europese instellingen, zowel in de Raad van de West Europese Unie als binnen de OEES.[53] Het besef drong langzamerhand bij Spaak door dat niet de herhaaldelijk aflatende Britten, maar de Amerikanen de meest betrouwbare bondgenoot zouden zijn bij het opbouwen van een nauwe economische en politieke samenwerking in Europa, zeker gezien de steeds meer parallel lopende belangen van Brussel en Washington.[54] Het liefst had hij een verenigd Europa tot stand zien komen binnen een kader van veiligheid op universele basis, waarbij het niet nodig zou zijn om een van de twee kampen –Verenigde Staten of Sovjet Unie- te moeten kiezen.[55] Het kleine België zou echter niet bij machte zijn de intensiverende vijandschap tussen de twee supermogendheden tegen te houden en deze onmacht dwong hem een realistisch standpunt in te nemen en dus het symbolische leiderschap van de Amerikanen te aanvaarden.[56] Wegens het ontbreken van andere alternatieven was deze tegemoetkoming aan de Verenigde Staten dan ook simpelweg de prijs die betaald moest worden om het uitzicht op de verdere uitbouw van Europese samenwerking en dus 'de droom' van een West-Europese regionale entente te behouden.[57] Tijdens een redevoering voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in september 1948 zou hij zijn fameuze "*Nous avons peur*" toespraak houden, waarmee hij de Russische delegatie confronteerde met de angst voor de Sovjets die de wereldgemeenschap in de greep hield. Alhoewel deze rede geen juist beeld lijkt te geven van zijn inschatting van de Sovjetpolitiek, was de boodschap duidelijk: Spaak had België met een enkele toespraak binnen het Atlantische en anticommunistische kamp geplaatst.[58] Op 4 April 1949 zou dan ook de handtekening van de Belgische delegatie onder het Noord-Atlantische Verdrag geplaatst worden, binnen welk kader de NAVO leven werd ingeblazen.

[51] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 373
[52] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 60
[53] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 371
[54] Coolsaet, 'België in de Koude Oorlog', pg. 4
[55] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 104
[56] van der Meerssche, *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*, pg. 467
[57] van Alstein, 'Wat betekende de Koude Oorlog?', pg. 143
[58] van Alstein, 'Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949', pg. 60

Europese eenwording?

Als navolging op de eerste stappen in de richting van de unificatie van Europa, in de vorm van de creatie van de Benelux, de OEES en de WEU, werd in 1949 de 'Raad van Europa' leven ingeblazen. Niemand minder dan P.H. Spaak zou hiervan de voorzitter worden, nadat hij dit al bij de OEES en zelfs de Verenigde Naties was geweest.[59] Spaak bemerkte al snel dat zijn hoop dat dit instituut wel een supranationaal karakter en dus daadwerkelijke zeggenschap zou krijgen, teniet werd gedaan door Winston Churchill en zijn achterban. Wederom bleek de onwil van de Britten om enige vorm van supranationaliteit te accepteren, de integratieplannen van een verenigd West-Europa lelijk te dwarsbomen.[60] Alhoewel Churchill wel degelijk had opgeroepen tot een Verenigd Europa, werd steeds duidelijker dat hij hierbinnen geen enkele rol voor Groot-Brittannië zag weggelegd. Een klein lichtpuntje was het feit dat de stad Straatsburg werd aangewezen als zetel van de nieuwe Europese organisatie. Deze keuze stond symbool als de eerste verzoenende stap tussen de rivalen Frankrijk en Duitsland, aangezien deze stad eeuwenlang een twistpunt was geweest tussen de vroegere erfvijanden.[61] Bij de eerste zitting drong de Raad er op aan om de op 23 mei 1949 tot stand gekomen West-Duitse Bondsrepubliek toe te laten treden tot de Raad van Europa. Al tegen 1949 had de West-Duitse economie namelijk vorm weten te krijgen als de meest dynamische economische macht op het Europese continent, waardoor het –ook door de Verenigde Staten- van groot belang werd geacht om dit nieuwe krachtencentrum aan het Westerse blok te binden.[62] De opname van West-Duitsland binnen de Europese raad zou echter het enige politieke wapenfeit van de Raad worden dat het vermelden waard is.[63] De puur intergouvernementele methode bleek niet het meest geëigende middel om resultaten mee te boeken. In 1951 zou Spaak zich teleurgesteld onttrekken aan de functie van het voorzitterschap, omdat hij zijn buik vol had de politieke onmacht en onbeduidendheid van het statuut: *'I was tired of presiding over the solemn charades of an Assembly voting all kinds of grandiose schemes which anyone knew had no chance of being implemented'.*[64] Ook in zijn memoires is Spaak alles behalve lovend over dit statuut: '*Of all the international bodies I have known, this is undoubtedly the most timorous and ineffectual*'.[65] Bij zijn laatste conferentie met de Raad zou Spaak geagiteerd en gedesillusioneerd aangeven dat het onmogelijk zou zijn om een verenigd West-Europa te creëren wegens de herhaaldelijke blokkeringen van Britse en Scandinavische zijde. Deze speech hield een belangrijk keerpunt in voor de Belgische staatsman. Waar hij van 1942 tot 1951 de hoop had gehouden op Britse participatie binnen de Europese eenwording, waarbij zij zelfs een leiderschapsrol

[59] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe: an American Perspective*, pg.204
[60] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 207
[61] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 65
[62] Ibidem, pg. 55
[63] Ibidem, pg. 65
[64] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-Economic Integration of Europe: an American Perspective*, pg.206
[65] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 206

zou moeten vervullen, realiseerde hij zich nu dat de bouw van Europa zonder Groot-Brittannië zou moeten gebeuren. Hij schaarde zich aan de zijde van de Franse 'Vader der Europeanen', Jean Monnet, die al tijden had gezegd: '*Create a United Europe and Britain will join. It is by succeeding that you will convince her'*.[66] Deze Jean Monnet had een indrukwekkende carrière in het kader van internationale samenwerking achter de rug en stond bekend als een van de meeste fervente voorstanders van de Europese integratie. In de zomer van 1950 werd het Schumanplan gelanceerd, dat de oprichting voorstelde van een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS).[67] Het idee achter dit plan was afkomstig van Jean Monnet, maar de Franse minister Robert Schuman zou de verantwoordelijkheid op zijn schouders nemen om het plan de internationale politiek in te brengen.[68] Om aan het primaire doel van de aaneensluiting van West-Duitsland bij West-Europa tegemoet te komen, stelde Schuman voor om de kolen- en staalindustrie van Frankrijk, Duitsland en eventueel andere landen, onder te brengen in een organisatie met een supranationale structuur, waarbij alle landen dus op gelijke voet vertegenwoordigd zouden zijn.[69] Het beoogde instituut -onder de naam EGKS- zou niet gaan bestaan uit vertegenwoordigers van staten, maar uit onafhankelijk personen die gekozen werden op basis van hun competenties en bovendien niet onderworpen zouden zijn aan de instructies van regeringen. Deze samenstelling van vakkundige individuen, genaamd de '*Haute Autorité'* of Hoge Autoriteit, zou over echte beslissingsmacht moeten beschikken en door de regeringen gedelegeerde zeggenschap verkrijgen, om het beleid in een bepaalde sector –in dit geval de Kolen en Staalmarkt- vorm te geven.[70] Voor het eerst zou de Europese gemeenschap op het punt staan om een supranationaal instituut te accepteren en dus vrijwillig soevereiniteit in bepaalde sectoren moeten afstaan om een gezamenlijk doel te realiseren. De onderhandelingen gingen echter niet makkelijk. Zo zouden vooral de Beneluxlanden en met name Nederland zich erg inspannen om de competenties van de Hoge Autoriteit zoveel mogelijk af te zwakken.[71] Terwijl België zich enkel afwijzend had opgesteld tegenover het supranationale karakter van het Schumanplan, was er vanuit Nederland zelfs een intergouvernementeel alternatief gepresenteerd in de vorm van het Stikker-plan. Economische integratie *an sich* kon wegens handelsbelangen in beide landen misschien wel goed uitpakken, maar er heerste grote bezorgdheid omtrent de precieze uitvoering van dit plan en vooral het vooruitzicht van verlies van beleidsautonomie.[72] Nederland was namelijk bang de concurrentiepositie die het gevolg was van haar lagelonenpolitiek te verliezen indien een internationale harmonisatie van prijzen en lonen zou plaats vinden. België was juist bang voor een negatieve impact op de relatief

[66] Ibidem, 225
[67] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 163
[68] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg.73
[69] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 371
[70] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 67
[71] Ibidem, pg. 79
[72] M. Segers,en Nasra, S.'Tussen Argwaan en Pragmatisme' in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol, *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940'* Amsterdam:Boom (2011) pg. 111-113

hoge prijzen en lonen binnen haar aanzienlijke staalsector als gevolg van het plan.[73] De Belgische regering Van Zeeland, waar Spaak geen deel van uit maakte, gaf aan dat het plan op geen enkele manier de soevereiniteit van België mocht aantasten, terwijl dit juist precies de bedoeling was van de initiatiefnemers. De Belgische onderhandelingspositie was dus gebaseerd op een totale verwerping van de aantasting van haar soevereiniteit die voortkwam uit angst vanuit de betrokken industriële takken.[74] Hiernaast zou binnen het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken, onder leiding van Dirk Stikker, felle kritiek worden geuit op het plan wegens het ontbreken van Britse participatie.[75] In het uiteindelijke verdrag werden de supranationale bevoegdheden van de Hoge Autoriteit ingeperkt, waar de beide regeringen duidelijk opgelucht over waren.[76] Ondanks de bedenkingen en bezwaren die de Nederlanders en Belgen aanvankelijk hadden bij het plan, werden deze ondergeschikt geacht aan het doel van de West-Duitse aaneensluiting bij West-Europa en na goedkeuring van Franse, West-Duitse, Italiaanse, Luxemburgse en dus ook Nederlands en Belgische zijde, was in 1951 het '*Europa van de Zes'* ontstaan.[77]

[73] Segers en Nasra, 'Tussen Argwaan en Pragmatisme' pg. 113
[74] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 378
[75] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 163
[76] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 379
[77] van der Meerssche, *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*, pg. 327 en Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg.164

Subconclusie

In dit hoofdstuk is in vogelvlucht door de eerste naoorlogse jaren heen gegaan, waarbij de belangrijkste gebeurtenissen met betrekking tot de Europese integratie in beeld zijn gebracht. Ten eerste is gekeken in hoeverre Spaak met zijn persoonlijke overtuigingen tijdens zijn jaren als premier van België ook daadwerkelijk invloed lijkt te hebben gehad op de houding van België ten opzichte van deze ontwikkelingen. Daarnaast heeft ook de Nederlandse positionering in afwezigheid van Beyen aandacht gekregen. In deze subconclusie zijn deze twee aspecten geanalyseerd vanuit het theoretisch kader en de onderzoeksvraag, waarbij aan de hand van de bevindingen vier constateringen zijn vorm gegeven.

I. Ten eerste kan er worden gesteld dat er niet valt te twijfelen aan de idealistische voorkeur van Spaak voor de supranationale vormgeving van interstatelijke Europese samenwerking. Hij schrok er niet voor terug om deze idealen kenbaar te maken. Niet als functiebekleder binnen de Belgische regering en ook niet tijdens de voorzittersfuncties die hij had bekleed binnen internationale organisaties zoals het OEES en de Raad van Europa. Hij had zelfs afstand genomen van een van deze posities omdat er in zijn ogen te weinig sprake was van supranationaliteit en dit hem hevig teleurstelde. Zijn bijnaam '*Mr. Europe'* staat als een uitroepteken achter deze constatering.

II. Hiernaast was de Nederlandse houding ten opzichte van de Europese integratie voornamelijk terughoudend en eerder negatief dan proactief. In Den Haag leek een duidelijke blauwdruk voor het naoorlogse buitenlandse beleid te ontbreken en werd er geprefereerd geen koers aan te nemen alvorens de naoorlogse wereldorde een duidelijk vorm zou aannemen. Een oriëntatie op de Noord-Atlantische landen stond buiten kijf, maar verder was het een inactieve houding die de Nederlandse positionering binnen de internationale betrekkingen aanvankelijk karakteriseerde. De Nederlandse regering deed voor het eerst duidelijk afstand van haar afwachtende houding bij het Britse initiatief voor de West-Europese Unie. Nederland leek dit Brussels Pact echter eerder te zien als een opstap naar een Noord-Atlantische samenwerking dan als een stap in de richting van Europese integratie. Deze Noord-Atlantische oriëntatie werd nog duidelijker tijdens de totstandkoming van de NAVO, waar zonder twijfel aan werd deelgenomen. De economische banden met de Noord-Atlantische landen lijken bij deze deelnames een cruciale rol te hebben gespeeld en ook de economische vooruitzichten van een betere handelsrelatie met Duitsland speelden mee, aangezien de Amerikanen inkapseling van Duitsland in West-Europa nastreefden. De Nederlandse houding tegenover de EGKS was bijna obstructief geweest, gemotiveerd door een stellig bezwaar tegen een overdracht van soevereiniteit. De negatieve houding van Nederland was voornamelijk vormgegeven door twee aspecten. Ten eerste de angst voor verlies van beleidsautonomie en hiernaast een affectie met Noord-Atlantische staten, die grotendeels op economische gronden gebaseerd was. Deze houding past perfect binnen de theorie van

het Liberaal Intergouvernementalisme. De vastberadenheid van premier Schermerhorn tijdens de totstandkoming van de Benelux lijkt de enige nuancering te geven van deze constatering, hoewel ook hier economische overwegingen een cruciale rol kunnen hebben gespeeld. De steun van de minister van Economische Zaken voor dit project lijkt dit te benadrukken.

III. Ten derde lijkt Paul Henri Spaak met zijn persoonlijke overtuigingen veel invloed te hebben gehad op de nationale positionering van België. Het meest overtuigende bewijs dat hiervoor kan worden aangeleverd is de constatering dat de invulling van het naoorlogse buitenlandse beleid in alle aspecten overeenkomt met de visies die Spaak al in Londen bekend had gemaakt, waarbij hij niet altijd het nationaal economisch belang voorop stelde. Onder de verantwoordelijkheid van Spaak zou België namelijk een nieuwe invulling geven aan haar buitenlandse beleid, waarbij zonder enige twijfel afstand werd genomen van de vooroorlogse neutraliteitspolitiek. Spaak had zijn eigen visie uiteen gezet tegenover het parlement, als het prototype waar het Belgische buitenlandse beleid volgens hem op gebaseerd moest worden. België zou in zijn ogen onderdeel moeten gaan uitmaken van een regionale samenwerking tussen West-Europese staten. Het lijken echter niet zozeer commercieel-economische belangen te zijn geweest die als speerpunt van dit beleid hebben gediend, zoals de theorie van Moravcsik impliceert. De voornaamste motivatie, zo liet Spaak immers aan zijn landgenoten weten, was een systeem van 'collectieve veiligheid'. De herhaaldelijke pogingen om de vriendschap met de Sovjet-Unie te behouden en de aanvankelijke twijfel omtrent de NAVO beklemtonen het belang dat er aan dit doel werd gehecht. De persoonlijke voorkeur voor een West-Europa onder leiding van de Britten is terug te zien in de enthousiaste houding ten opzichte van het Brussels Pact. Het lijkt er inderdaad op dat Spaak het buitenlands beleid volledig kon baseren op eigen overtuigingen. Het uitblijven van duidelijke uitdagers van zijn visie bood hem hiertoe de mogelijkheid. Deze ontwikkeling van de Belgische houding lijkt veel weg te hebben van de situatie die Parsons theorie omschrijft waarbij persoonlijke ideeën in een chaotische situatie door een politieke leider letterlijk kunnen en worden gekopieerd naar een nationaal standpunt. Van deze invloed was zelfs tijdens de oorlog al sprake, toen hij zowel premier als Minister van Buitenlandse Zaken zou zijn. Zijn vastberadenheid om de Benelux op te richten en de motieven die Spaak kenbaar maakte voor zijn steun voor dit project wijst dit uit. Spaak gaf meerdere malen aan dat de Benelux een voorbeeldfunctie was toebedeeld in de door hem beoogde toekomstige West-Europese samenwerkingsverbanden en hij had ook kenbaar gemaakt een politieke supranationale structuur te prefereren binnen de Benelux. Dit geeft aan dat persoonlijke idealen een invloed hadden. Hiernaast speelden geopolitieke redenen een rol bij de totstandkoming van de Benelux, aangezien ook een versterking van de posities van de kleine landen binnen de internationale arena werd beoogd. Vanuit economisch perspectief was er een grote en gegronde angst voor de kritiek vanuit belangrijke economische belangengroeperingen ten opzichte van dit project. De actief door Spaak gepromote supranationale 'bovenbouw' zou echter slechts in geringe mate gereflecteerd worden in het

uiteindelijke statuut. Op dat moment was er dus nog maar weinig sprake van Europese integratie, maar eerder van een multilaterale samenwerking. Ondanks dat Spaak de hoop had dat de Benelux een impuls zou zijn die meer politieke samenwerking tot gevolg zou hebben, moet worden gesteld dar er tijdens zijn ministerschap in 1945-1949 van Europese integratie weinig terecht was gekomen.

IV. Daarom kan worden gesteld dat Spaak, ondanks zijn invloed op de nationale positionering van België, in deze jaren weinig concrete invloed heeft gehad op het Europese integratieproces. De realisatie van de EGKS was pas de eerste duidelijke stap in de richting van een supranationaal Europa. Het is echter zeer betwijfelbaar of ook daadwerkelijk een idealistische voorkeur voor dit einddoel de precieze motivatie was voor landen om deel te nemen aan het project. Het lijkt de Frans-Duitse verzoening te zijn geweest die de voornaamste (geopolitieke) reden vormde voor de vorming van de EGKS. In afwezigheid van Spaak was ook vanuit de Belgische regering een felle weerstand tentoongesteld tegen het supranationale karakter van dit instituut, voornamelijk vanuit angsten voor de economische gevolgen van een mogelijke harmonisering van economisch beleid. Deze houding van de Belgische regering tijdens de afwezigheid van Spaak doet des te meer vermoeden dat hij het voornamelijk is geweest die verantwoordelijk was voor de eerdere proactieve houding van België. Het was zeker niet aan Spaak en zijn invulling van Belgisch buitenlands beleid te wijten dat er tijdens zijn ministerschap weinig concrete ontwikkelingen plaats vonden binnen het kader van de Europese integratie. De verandering die de Belgische houding in zijn afwezigheid was ondergaan, wat resulteerde in een negatieve houding tijdens de onderhandelingen van de EGKS, lijkt de theorie van Parsons onderstrepen, aangezien het de invloed van zijn individu op de Belgische nationale positionering tijdens zijn ministerschap nog sterker uit de verf laat komen. Toch had hij als minister van Buitenlandse Zaken van België tot nu toe nog geen duidelijke impact gehad op de loop van het gehele integratieproces, aangezien de door hem geprefereerde supranationale Europese 'bovenbouw' tijdens zijn ministerschap zou uitblijven. Het is een ironische loop van de geschiedenis dat de primeur hiervan juist in zijn afwezigheid werd gerealiseerd in de vorm van de EGKS.

I.	**De idealistische voorkeur van Spaak voor de supranationale vormgeving van interstatelijke Europese samenwerking staat buiten betwisting.**
II.	**De Nederlandse houding ten opzichte van de Europese integratie was voornamelijk terughoudend en eerder negatief dan proactief.**
III.	**Ten derde lijkt Paul Henri Spaak veel idealistische invloed te hebben gehad op de nationale positionering van België.**
IV.	**Spaak lijkt ondanks zijn invloed op de nationale positionering van België in deze jaren weinig daadwerkelijke invloed te hebben gehad op de Europese integratie.**

Figuur 3: Belangrijkste Constateringen Hoofdstuk II

HOOFDSTUK 3

BEYEN & HET NIEUWE EUROPA 1951 – 1954

In de jaren voorafgaand aan 1951 waren de omtrekken van de nieuwe wereldorde zich geleidelijk aan steeds duidelijker gaan openbaren. De Tweede Wereldoorlog had op niet mis te verstane wijze sporen achtergelaten in Europa. Financiële steun van de Verenigde Staten was zelfs onmisbaar gebleken om een positief uitzicht te behouden op de wederopbouw van het continent. Ook leek er geen eenvoudige of eenduidige oplossing te vinden voor het vraagstuk dat de naoorlogse toekomst van Duitsland binnen Europa opriep. Gaandeweg was echter een andere oorlog een stempel gaan drukken op de internationale betrekkingen, een oorlog die weliswaar met minder geweld gepaard ging, maar wel een vijandige bipolarisering te weeg bracht die zich elk moment leek te kunnen manifesteren in agressie. Deze Koude Oorlog, die het gevolg was van de groeiende conflictsituatie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, leidde ook binnen Europa onvermijdelijk tot spanningen. Dit zou een tweedeling van het continent veroorzaken en de kwestie Duitsland een nog nijpendere dimensie geven. Binnen het kader van deze ontwikkelingen werden de eerste stappen gezet in de richting van een reorganisatie van het continent. Onder ander de totstandkoming van de Benelux, de OEES, de WEU, de Raad van Europa en de EGKS waren hier illustraties van. Met Groot-Brittannië als grote afwezige, dat zich leek te hebben gedistantieerd van het continent, bleken de West-Europese landen pas binnen dit laatste samenwerkingsverband bereid te zijn om enige afstand te doen van hun volledige soevereiniteit. Dit indiceerde dat Europa wellicht op de drempel stond van een nieuw tijdperk. Nu het gestalte van de nieuwe wereldorde was onthuld, was het de vraag welke vormen het 'Nieuwe Europa' zou aannemen.

Toen in 1950 een oorlog uitbrak tussen het door Rusland gesteunde Noord-Korea en het door de Verenigde Staten gesteunde Zuid-Korea leek de Koude Oorlog concrete vormen aan te nemen. Om de opbouwende spanningen en de eventuele uitingen van agressie als een geünificeerd continent het hoofd te kunnen bieden, werd in 1951 een project voor een Europees leger gelanceerd door Frankrijk en de Verenigde Staten.[1] Na de creatie van het Europa van 'de Zes' binnen de EGKS, leek militaire samenwerking een logische vervolgstap te zijn, zeker gezien de urgentie met betrekking tot de Koreaanse oorlog. Ook zou een dergelijke organisatie misschien een oplossing kunnen bieden voor het probleem van de controversiële herbewapening van Duitsland. Net als bij de totstandkoming van de EGKS stuitte dit project echter op zeer veel weerstand vanuit de Benelux. De Belgische regering Pholien, met Paul van Zeeland als minister van Buitenlandse Zaken, gaf aan een fundamenteel bezwaar te hebben tegen de soevereiniteitsaantasting als gevolg van de supranationale inslag van het voorstel. Het Nederlandse uitgangspunt was ook duidelijk: het tot een minimum beperken van de politieke en militaire integratie. Tijdens de eerste conferentie voor de Europese Defensie Gemeenschap (EDG), had Nederland zelfs geweigerd volwaardig deel te nemen en slechts een waarnemer gestuurd.[2] Tegen het einde van 1951 was de tegenwerking vanuit de 'kleine landen' zo hevig dat het EDG-plan dreigde te zullen mislukken en er stemmen opkwamen om de EDG op te zetten zonder de Benelux.[3] Uit angst voor de dreiging van isolement op het continent en onder druk van de Verenigde Staten, gaf België, dat werd gezien als het meest anti-EDG land, toe. Hetzelfde was het geval voor Nederland, waar een sterk verdeelde regering met veel tegenzin ook akkoord ging, ondanks haar afkeer van de supranationale insteek en het ongenoegen met betrekking tot de afwezigheid van Britse participatie.[4] In 1952 zouden de zes lidstaten van de EGKS het EDG-verdrag ondertekenen, waarop alleen nog parlementaire ratificaties nodig waren om het verdrag in werking te laten gaan. De oppositie vanuit de Benelux had wel tot gevolg dat de supranationale inslag van het voorstel aanzienlijk werd ingeperkt. Zo zou er bijvoorbeeld geen Europese defensieminister met bevoegdheden komen en kwam het EDG-leger onder toezicht van de intergouvernementele NAVO te staan.[5] Het supranationale aspect kwam nu slechts tot uiting in een clausule, waarin vermeldt werd dat een 'Assemblée Ad Hoc' binnen zes maanden met een politiek ontwerpverdrag moest komen voor een 'federale of confederale structuur' voor de Europese gemeenschap.[6]

---

[1] Coolsaet, 'België in de Koude Oorlog', pg. 6
[2] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 167
[3] Coolsaet, 'België in de Koude Oorlog', pg. 7
[4] R.T. Griffiths en A.S. Millward, *The Beyen Plan and the European Political Community*, Florence: EUI Working Papers 85 (1985), pg. 1
[5] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy', pg 18
[6] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 90

De Europese Politieke Gemeenschap

De clausule met betrekking tot een Europese Politieke Gemeenschap (EPG) stelde dat al de bestaande gemeenschappen in Europees verband in deze structuur zouden worden opgenomen en onder politieke en democratische controle zouden komen te staan.[7] Paul Henri Spaak, die binnen de Belgische regering in de oppositie zat, werd wederom voor een prestigieus internationaal voorzitterschap uitgenodigd, namelijk de presidentszetel van de 'Assemblee ad Hoc' van de EPG. In afwezigheid van Spaak hamerde de Belgische regering erop dat de EPG een intergouvernementele gemeenschap van staten diende te worden, waardoor nogmaals werd benadrukt dat er andere leiders dan Spaak aan het Belgische roer stonden.[8] Spaak was de meest uitgesproken voorstander van een supranationale organisatie binnen Belgische regeringskringen, maar hij had een beperkte invloed aangezien hij tot de oppositie behoorde. Hij stond hiermee recht tegenover Van Zeeland, wiens partij een sterke campagne had gevoerd waarbinnen het mogelijke verlies van de nationale identiteit ten koste van Europese eenwording centraal stond.[9] In lijn met deze onenigheid binnen de Belgische regering, had Spaak het Belgische diplomatieke optreden tijdens de EDG- onderhandelingen, dat ertoe had geleid dat de supranationale bevoegdheden flink uit waren gehold, stevig bekritiseerd.[10]

In Nederland hadden de naoorlogse Kabinetten voorzichtige standpunten ingenomen met betrekking tot de Europese eenwording, onder het motto: '*geen politieke integratie zonder economische integratie*'. De Nederlandse premier Willem Drees was daarom net als Van Zeeland allerminst te spreken over de vooruitzichten die het EPG stelde: een spoedige politieke eenwording van Europa, misschien zelfs op een supranationale basis, waarbij voorbij werd gegaan aan de benodigde economische convergentie.[11] Ondanks de animo voor de Europese eenwording die sinds de oorlog onder de Nederlandse bevolking en de volksvertegenwoordiging voorhanden was, hadden de Kabinetten voortdurend een gereserveerde en afwachtende houding ingenomen.[12] Zo was het ook in 1952, waar binnen het derde Kabinet-Drees veel Eurosceptische ministers waren te vinden. De Tweede Kamer bleek daarentegen grotendeels 'Europagezind' te zijn en referenda onder de Nederlandse bevolking wezen met een overtuigende meerderheid uit dat het enthousiasme voor 'Europa' ook onder de Nederlandse burgers op grote schaal vertegenwoordigd was.[13] Het kabinetsstandpunt ten opzichte van de EPG was echter wederom dat de beoogde politieke integratie een secundaire functie moest worden toebedeeld, namelijk als een mogelijke vervolgstap op de

[7] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy', pg, 19
[8] Segers en Nasra, 'Tussen Argwaan en Pragmatisme', pg. 119
[9] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 384
[10] Ibidem, pg. 385
[11] W. Drees, 'De Europese Integratie', *Internationale spectator* 28, 17 (1974)
[12] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 207
[13] E.B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stanford University Press California (1958), pg. 148

economische eenwording. Economische integratie, het liefst met weinig verlies van soevereiniteit en deelname van zo veel mogelijk landen, was zeer nastrevenswaardig vanuit het handelsbelang van Nederland. Daarom was het in de ogen van het Kabinet een *conditio sine qua non* met het oog op Nederlandse deelname aan een mogelijke politieke integratie.[14] Ook de Belgen konden zich goed vinden binnen dit standpunt en namen eenzelfde positie in: eerst moest economische integratie plaats vinden en vervolgens kon hier –eventueel- de politieke integratie op volgen.[15] De discussie over de mogelijke totstandkoming van een Europese politieke autoriteit werd hiernaast in zowel België als Nederland gedomineerd door de opvatting dat een supranationaal instituut een groot gevaar met zich zou meebrengen voor de posities van kleine landen. De vrees voor overheersing van de grote lidstaten binnen een dergelijk orgaan resulteerde in de voorkeur voor een intergouvernementele vormgeving van een politieke gemeenschap. In België probeerde Spaak vanuit de oppositie juist de voorkeur voor een supranationale organisatie te verankeren in het buitenlands beleid.[16] Hij zou vanaf 1952 benadrukken dat het afstand nemen van de nationale bevoegdheden –op voorwaarde dat alle staten hiertoe overgingen- juist de beste waarborging was voor de Belgische nationale belangen. Supranationaliteit zou de politieke onafhankelijkheid van België in zij ogen juist vergroten, aangezien de beïnvloedingsmogelijkheden van de grote buurlanden binnen een dergelijk statuur zouden worden ingeperkt. De gelijke mate van politieke afhankelijkheid van staten binnen een supranationale systeem, zou volgens Spaak dan ook de grondslag moeten zijn voor de buitenlandse politiek op de lange termijn. Tussen 1950 en 1954 had de regering Van Zeeland constant een gereserveerde houding aangenomen tegenover een supranationale oriëntatie van Europa, maar met name door Spaak, die zich binnen de oppositie opwierp als het boegbeeld van het supranationale Europa, zou hier verandering in komen.[17] Ook de Nederlandse positionering ten opzichte van de Europese integratie zou ingrijpende veranderingen doorgaan wegens de komst van een nieuwe minister van Buitenlandse Zaken.

[14] NA, 2,06,010 (Arch. BEB, EZ) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 397, *Notulen Ministerraad n.a.v. Referendum wenselijkheid Europese Integratie*, 17-11-1952
[15] Segers en Nasra, 'Tussen Argwaan en Pragmatisme', pg. 119
[16] Coolsaet, België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990, pg. 392-393
[17] Ibidem, pg. 393

Een nieuwe koers

In februari 1952 moest in Nederland onder de leiding van Willem Drees een nieuw Kabinet worden geformeerd. Er werd gezocht naar een geschikt individu voor de functie van minister van Buitenlandse Zaken, een bezetting waartoe ook de Europese multilaterale aangelegenheden zouden behoren. Er werd gekozen voor de internationaal ervaren Johan Willem Beyen. Een van de factoren die eraan had bijgedragen dat Drees welwillend stond tegenover de benoeming van Beyen, was het vermoeden van de voormalige bezetter van deze functie, Dirk Stikker, dat Beyen zijn zorgen deelde over '*het drijven van het Nederlandse parlement naar een Europese federatie'*.[18] Er werd besloten dat Beyen bij zijn ministerschap steun zou krijgen van een Minister zonder Portefeuille, Joseph Luns van de Katholieke Volkspartij. Dat het ministerschap van Beyen in het derde kabinet- Drees een gedeelde post zou inhouden, zag Beyen zelf echter geenszins als een probleem. Hij zag grote voordelen in het feit dat hij niet door '*eindeloze bilaterale kwesties'* werd verhinderd de '*duidelijk omschreven taak'* die Beyen voor zichzelf zag weggelegd te volbrengen. Deze zelf toegeschreven taak –waar Drees waarschijnlijk niet van op de hoogte was- betrof niets minder dan de Europese integratie, waaromtrent hij '*welomlijnde gedachten'* had.[19] Hij bezat over een aanzienlijke bewegingsvrijheid aangezien de minister van Buitenlandse Zaken binnen de Nederlandse constitutionele wetgeving invulling kon geven aan het beleid van de buitenlandse zaken zonder dat hier de uitdrukkelijke goedkeuring van de premier -of zelfs het kabinet- voor vereist was.[20] Beyen ontwikkelde zich al snel als een zeer actieve minister, zeker met betrekking tot de Europese aangelegenheden. Tegen de verwachting van Drees in, en tot zijn grote ongenoegen, zou hij hierbij sterk afwijken van de bestaande Nederlandse tradities.[21] Tot aan Beyens ambtsaanvaarding was de traditionele houding van de Nederlandse regering ten opzichte van de Europese integratie terughoudend geweest, vooral wat de plannen voor een Politieke Gemeenschap betrof.

Onder Beyens leiding zou deze houding echter al snel gewijzigd worden, ondanks de tegenwerpingen van meerdere ambtenaren op het ministerie van Buitenlandse Zaken.[22] Hij zou zich proactief opstellen binnen het Europese discours, wat gezien de Nederlandse terughoudende positionering in het verleden een onorthodox optreden inhield, dat aanvankelijk zelfs met ongeloof en wantrouwen werd bejegend door de andere landen. De nieuwe minister had een standpunt dat van het oude Nederlandse motto afweek waarbij economische integratie vooraf moest gaan aan politieke eenwording. Volgens Beyen moesten politieke en economische integratie namelijk hand in hand gaan. Het '*forceren*' van een chronologische volgorde van deze twee aspecten zag hij als '*een misverstand*'.[23]

[18] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.288
[19] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 208
[20] J. Vanke, 'The Treaties of Rome and Europeanism', *The Journal of the Historical Society* 7 (2007), pg. 456
[21] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 199-200
[22] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel*, pg. 167
[23] Ibidem, pg.321-322

Ook had Beyen een andere visie op de exacte formulering van nationale belangen. Het nastreven van internationale belangen, waarbij soms nationale offers moesten worden gemaakt, zou zeker op de lange termijn een beneficiaire invloed hebben op de Nederlandse welvaartspositie en hier zelfs onlosmakelijk aan verbonden zijn.[24] Dat Beyens visies tegenstellingen vertoonde ten opzichte van de traditionele Nederlandse positionering, werd zeer duidelijk toen Beyen in september 1952 een nota rondstuurde binnen de Nederlandse regeringskringen. Hierin zette hij uiteen wat het standpunt was dat Nederland in zijn ogen zou moeten innemen ten opzichte van de Europese integratie.[25]

In deze nota stelde hij dat het voortbestaan van West-Europa bloot werd gesteld aan ernstige bedreigingen. De eeuwenoude Europese beschaving liep gevaar, niet alleen door de mogelijkheid van een militaire uitbarsting, maar ook door de fascistische en communistische machten die het democratisch karakter van de Europese politieke structuur van binnenuit trachten te vernietigen. De beste bescherming van deze beschaving was in zijn ogen een economische en sociale gezondheid, wat door de geleidelijke verbetering van het levenspeil van de Europese bevolking kon worden bereikt. Dit kon niet worden gerealiseerd in een Europa dat door monetaire onrust verstoord werd en door handelsbelemmeringen in te kleine markten was opgedeeld. Het zou alleen mogelijk zijn indien de West-Europese landen zich gingen verenigen om de benodigde productieverhoging te realiseren. Voor het behoud van de Europese beschaving was economische integratie, in de vorm van de creatie van een gemeenschappelijke markt, in zijn ogen daarom niets minder dan essentieel. Beyen had nog een reden waarom integratie niet alleen op militair, maar ook op economisch gebied moest worden ingezet. Indien men een verdieping van de politieke eenwording zou willen bevorderen dan zou een stimulering van het saamhorigheidsgevoel nodig zijn. Slechts deze saamhorigheid kon de verschillende landen de offers kon doen laten aanvaarden die nodig zouden zijn voor elke vorm van integratie. De mate van saamhorigheid bepaalde in zijn ogen dus de graad der aanvaardbare integratie en volledige economische integratie was de enige manier om een dergelijk bewustzijn te creëren. De gedachte dat een 'Verenigd Europa' onmiddellijk moest worden gebouwd in het evenbeeld van de Verenigde Staten, berustte in Beyens ogen precies om die reden op een misvatting. Het uiteindelijke doel van de integratie was dan misschien wel een geconfereerd of gefedereerd West-Europa, maar het aanstonds optrekken van een staatkundig gebouw dat economisch en sociaal werkt als de Verenigde Staten, was niet wenselijk. Bij het onmiddellijke streven naar uniformiteit zou vooruit worden gelopen op de benodigde groei van het saamhorigheidsbewustzijn. De groei van Europa in de richting van integratie zou daarom in Beyens ogen gedurende vele jaren een beeld moeten vertonen van verschillende graden van samenwerking en soevereiniteitsoverdracht.

[24] Ibidem, pg.320
[25] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 484, *Nota inzake de Grondslagen voor het Nederlandse Standpunt met betrekking tot het vraagstuk der Europese integratie*, 14-11-1952

Nu had Nederland zich in het verleden altijd al beperkt tot het standpunt dat zij zonder economische integratie niets zou willen weten van politieke integratie. In het buitenland was al gesuggereerd dat Nederland deze positie slechts innam om zich niet openlijk tegen soevereiniteitsoverdracht te hoeven verzetten. Hier moest volgens Beyen verandering in komen, zeker aangezien economische integratie in zijn ogen niet eens uitvoerbaar was zonder gelijktijdige politieke integratie. Om volledige economische integratie te kunnen bewerkstelligen was een supranationale orgaan onmisbaar, de economische eenwording zou immers onuitvoerbaar zijn zonder een politieke coördinatie.[26] Om deze redenen was het volgens Beyen tijd voor Nederland om een stimulerende rol te spelen in de bevordering van de vereniging van West-Europa. Een positief en gemotiveerd voorstel van de Nederlandse kant, zag hij dus als een vereiste.

Deze nota getuigde van het feit dat Beyen inderdaad welomlijnde ideeën bleek te hebben omtrent de Europese integratie en er ook niet voor terug schrok om deze ideeën de wereld in te brengen. Ook zou Beyen er ook niet voor terugdeinzen om zijn persoonlijke visies aan de pers voor te dragen. Hij zou in Den Haag een speech houden tegenover buitenlandse journalisten, waarin hij liet weten dat de Europese eenwording de enige manier was waarop de afzonderlijke landen hoop konden houden op een verbetering van de levensstandaard van hun burgers. Europa's kwetsbaarheid op economisch terrein moest worden verminderd om depressies zoals die in jaren dertig waren voorgekomen te voorkomen. Dit kon gerealiseerd worden door vergaande, algemene economische integratie.[27] Beyen wees de toehoorders erop dat deze vergaande integratie alleen een realistische kans op succes had, indien dit regionaal werd uitgevoerd. Op deze manier zou het project, met haar wortels in het idealisme ten aanzien van Europa, niet het gevaar lopen om door een niet haalbare constructie uiteindelijk toch te stranden, waardoor '*het werkelijke grote doel'* schade zou worden toegebracht.[28] Hij waarschuwde de toehoorders voor een overenthousiaste houding en een te vluchtig traject naar een Europese federatie. De Europese eenheid moest gebaseerd zijn op een *solide* grondslag: het economische fundament van de gemeenschappelijke markt. Om het werkelijke hogere doel te kunnen bereiken, zou het er op aankomen om de nationale regeringen zo ver te krijgen dat ze het ultieme belang van de gemeenschap der naties boven het onmiddellijke belang van hun eigen landen zouden stellen. Hiervoor was een supranationale autoriteit nodig en Nederland zou hier graag gehoor aan geven indien deze autoriteit een duidelijke taak zou krijgen, namelijk de economische integratie.[29]

[26] NA (Arch. MR), *Nota inzake de Grondslagen voor het Nederlandse Standpunt met betrekking tot het vraagstuk der Europese integratie*, 14-11-1952
[27] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.329
[28] Beyen, *Spel en de Knikkers*, pg. 204-208
[29] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.328

Het plan-Beyen

De nota van Beyen werd met gemengde gevoelens ontvangen en er werd alleen besloten dat een kleine commissie zou gaan kijken naar de verdere uitwerking van dit standpunt. Binnen de verdeelde regering kon hij wel op de steun van enkele geïnteresseerde collega's rekenen. Zo zouden minister van Economische Zaken Zijlstra en minister van Landbouw Mansholt via de interdepartementale '*Commissie Beyen'* een bijdrage leveren aan zijn project.[30] Tegen het einde van 1952 kwam de commissie met een concreet voorstel, dat een uitwerking was van zijn eerder voorgelegde nota: het plan-Beyen. Het plan stelde de oprichting van een Europese Gemeenschappelijke Markt binnen het kader van de EPG-clausule van het EDG-verdrag voor. Dit plan-Beyen hield in dat een gemeenschappelijke markt als einddoel werd gesteld, wat door middel van een tussenstap in de vorm van een douane-unie moest worden bereikt. Hierbij diende een gemeenschappelijk buitentarief te worden vastgesteld en de onderlinge tarieven tussen de lidstaten dienden te worden afgeschaft. Hiernaast zou binnen het kader van de EPG vorm moeten worden gegeven aan een supranationale institutie die dit proces zou begeleiden en lidstaten zou kunnen vrijwaren bij problemen die mogelijk konden optreden tijdens de implementatie.[31]

Tijdens een conferentie tussen de ministers van Buitenlandse Zaken van 'de Zes' in Rome in 1953 legde hij zijn plan voor aan de andere ministers, waar het echter met weinig enthousiasme begroet werd. Het voorstel zou het moeizaam verlopen integratieproces waarschijnlijk alleen maar gecompliceerder maken.[32] Vooral de Duitsers en Fransen reageerden lauwtjes op het voorstel, aangezien het de toch al moeilijke ratificatie van het EDG-plan in hun respectievelijke parlementen in gevaar zou kunnen brengen.[33] Enkel de Belgische regering had zich overduidelijk welwillend opgesteld tegenover het idee van een economische fundering van de Politieke Gemeenschap.[34] Wegens het koude ontvangst leek het plan-Beyen slechts een kort leven beschoren. Bovendien werd Beyen nu ook door de Nederlandse regering op het matje geroepen. Het idee voor een gemeenschappelijke markt idee had ook ten grondslag gelegen aan het plan-Stikker van 1950 en het was grotendeels in lijn met het traditionele standpunt, dus dit gedeelte kon op interne goedkeuring rekenen binnen het Kabinet. Premier Drees wees hem er echter op dat het te vroeg was voor Nederlandse voorstellen omtrent een institutionele structuur, zeker van supranationale aard. De zes landen bevonden zich onderling volgens Drees in een te onstabiele positie om ook maar iets wat op een politieke gemeenschap leek te kunnen bewerkstelligen.[35] Gesteund door de federalistische pro-

[30] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 397, *Notulen Ministerraad*, 24-11-1952
[31] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 485, *Memorandum plan-Beyen*, 11-12-1952
[32] Griffiths en Millward, *The Beyen Plan and the European Political Community*, pg. 11
[33] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.330
[34] Hermans, Harryvan en van der Harst, *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, pg. 95
[35] Griffiths en Millward, *The Beyen Plan and the European Political Community*, pg. 15

Europeaan Mansholt reageerde Beyen in de strekking dat Nederland niet zomaar van het pad kon afwijken dat ze onder zijn leiding was ingeslagen. Drees trok zich terug, maar benadrukte dat de douane-unie een absolute en minimale eis was indien Nederland zich weer in de onderhandelingen omtrent de EPG zou gaan begeven.[36] Hij was duidelijk niet gecharmeerd door de ontraditionele, proactieve houding die Beyen had ingenomen en stelde zelfs te zullen aftreden indien het eindresultaat naar zijn mening onvoldoende in het belang was van Nederland.[37]

Beyen had zich met zijn plan grotendeels gesteund geweten door het Nederlandse bedrijfsleven, wat immers zou moeten profiteren van een gemeenschappelijke markt. Het toekomstige profijt voor de Nederlandse economische sectoren stond echter niet helemaal vrij van betwisting.[38] De bedenkingen hadden voornamelijk te maken met de Atlantische handelsbelangen. De Britten hadden zich bijvoorbeeld verbaast over dit voorstel van Nederlandse zijde. Zij zagen het plan als in tegenspraak zijnde met de Nederlandse belangen. Indien immers zeer belangrijke handelsdrijvende landen buiten beschouwing werden gelaten bij de verlaging van tarieven, zou dit een protectionistisch Europees handelsblok kunnen opleveren en daarmee de Nederlandse handelspositie beschadigen.[39] Dit vooruitzicht beangstigde ook een belangrijk gedeelte van het Nederlandse bedrijfsleven. Zo uitten de bestuurders van de Rotterdamse havenpoort en de voorzitter van de Kamer van Koophandel hun vrees voor het wegvallen van handel als gevolg van hoge tolmuren rondom een continentaal Europa.[40] Het initiatief voor een vrije markt leek natuurlijk aantrekkelijk voor een handelsland als Nederland en de vier werkgeversverbonden die het land in 1953 telde hadden zich dan ook achter zijn voorstel voor een Europese douane-unie geschaard. Het heerste echter nog bedenkingen omtrent de vraag of de gevolgen van dit plan inderdaad volledig ten voordele van de Nederlandse handelspositie zouden uitpakken.[41]

[36] Ibidem, pg. 15
[37] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg. 335
[38] Ibidem, pg.333-334
[39] Ibidem, pg.331
[40] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 166-167
[41] Ibidem, pg. 167

Anticlimax

Ondanks dat Beyen het nieuwe Nederlandse standpunt op besliste wijze had weten neer te zetten, bleek tijdens de onderhandelingen dat Frankrijk geen millimeter soevereiniteit zou willen opgeven voor een gemeenschappelijke markt.[42] Wel had Nederland de andere staten weten te overtuigen van de oprechtheid van haar coöperatieve houding en zou het nu de kans krijgen om juist Frankrijk te isoleren als de obstructieve participant binnen het integratieproces. Deze verhouding werd versterkt toen Nederland op aandringen van Beyen haar goede wil in januari van 1954 wist uit te drukken door als eerste het verdrag voor de EDG te ratificeren.[43] In België had ondertussen een regeringswissel plaatsgevonden en na vijf jaar afwezigheid zou Paul Henri Spaak terugkeren vanuit de oppositie om opnieuw de Belgische ministerspost van buitenlandse zaken te gaan bekleden.[44] In juni vond er in Luxemburg een ontmoeting plaats tussen Spaak, Beyen en de Luxemburgse minister van buitenlandse zaken Bech. Alle drie de mannen bleken zich zorgen te maken omdat de links-liberale Mendès-France in Frankrijk aan de macht was gekomen en hij waarschijnlijk het EDG-verdrag zou proberen uit te kleden.[45] Deze vermoedens bleken zeer gegrond. Mendès-France zou al snel zou vragen om concessies met betrekking tot de supranationale inslag van het verdrag. Met name Beyen reageerde hier met een scherpe toon op en gaf aan '*een Europa dat geen gemeenschappelijke verantwoordelijkheid zou willen dragen en discriminerend te werk ging*' niet in Nederland te willen verdedigen.[46] Hij werd in dit standpunt gesteund door de andere ministers, alhoewel Spaak aan zou geven dat Beyen wel een erg felle toon had aangeslagen.[47] De Belgische regering had al eerder laten weten dat Beyen wel erg ver ging met het nastreven van zijn eigen ideeën. De Nederlandse delegatie had onder zijn leiding wel erg halsstarrig vast houden aan het plan-Beyen.[48] Eind augustus 1954 zou het doek vallen voor de EDG toen het verdrag niet werd geratificeerd door het Franse parlement.[49] De verwerping van de EDG brak drie ontwikkelingen af: de poging tot een supranationale politieke structurering, de economische integratie van het plan-Beyen en de herbewapening van Duitsland. Europa bleek nog niet bereid te zijn om een volgende stap binnen de supranationale eenwording te zetten. De verslagenheid over de verwerping van het EDG-verdrag door Frankrijk was zeer groot in de gelederen der voorstanders van de Europese integratie.[50] De vraag was nu zelfs of de gedachte van de Europese eenwording deze ontgoochelende nederlaag nog wel zou kunnen overleven.

[42] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 400, *Notulen Ministerraad* , 16-08-1953
[43] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.338
[44] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 387
[45] NA, 2.03.01 (Arch. AZ/KMP) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 6487, *Codetelegram Beyen-Luns*, 23-06-1954
[46] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg.339
[47] Ibidem, pg.340
[48] A.E./B.Z. ((Ministerie van Buitenlandse Zaken, België) 17.771/3, *Notitie Interdepartementaal overleg*, 12-02-1954, [via historici.nl]
[49] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 400, *Notulen Ministerraad*, 06-09-1955
[50] Beyen, Het Spel en de Knikkers, pg. 233

Subconclusie

In dit hoofdstuk is aandacht uitgegaan naar periode 1951-1954. Na de totstandkoming van de EGKS in ’54 leek het er op dat de echte Europese integratie officieel van start was gegaan. Zeker toen de vervolgstappen binnen ‘de Zes’ in de vorm van samenwerking op militair en ook politiek gebied ter sprake kwamen leken de vooruitzichten niet slecht. De Europese Defensie Gemeenschap en ook een Europese Politieke Gemeenschap werd een kans gegeven. In deze subconclusie zullen de houdingen van Nederland en België ten opzichte van deze twee initiatieven worden geanalyseerd vanuit het theoretisch kader. Hierbij zal speciale aandacht uitgaan naar de persoonlijke invloed van Beyen als minister van Buitenlandse Zaken op de Nederlandse positionering ten opzichte van de ontwikkelingen binnen de Europese integratie, waarbij het plan-Beyen centraal staat.

I. Ten eerste werd de nationale positionering van zowel Nederland als België ten aanzien van de Europese integratie in de afwezigheid van Beyen en Spaak gekarakteriseerd door een negatieve houding. België en Nederland zouden op een vrijwel gelijke manier reageren op het Franse initiatief ter bewerkstelliging van een Europees gemeenschappelijk defensiebeleid. Beide landen uitten fundamentele bezwaren tegen de supranationale inslag van het voorstel en leken zelfs zo gekant te zijn tegen het plan dat er overwogen werd om een multilateraal verband op te zetten zonder hen. Ook het vooruitzicht van een politieke eenwording, zoals opgenomen in de EPG-clausule in het EDG-verdrag, werd met veel wantrouwen bejegend door de beide regeringen. Beide landen vonden dat er eerst economische integratie plaats moest vinden, waarop vervolgens eventueel politieke integratie kon volgen. Deze stellinginname lijkt een illustratie te zijn van de theorie van Moravcsik. Hij stelt immers dat de nationale positionering door economische belangen wordt bepaald en Nederland en België en een grotere vrije markt lijkt voor beide handelslanden van zeer veel toegevoegde waarde. Toch schijnt er meer te hebben meegespeeld. De heersende gedachte over de nationale verstandhouding ten opzichte van supranationaliteit was dat soevereiniteitsoverdracht een groot gevaar met zich meebracht voor België en Nederland. Verwacht werd dat de kleine landen hierdoor namelijk nog machtelozer zouden staan tegenover de grotere lidstaten. Achter de angst voor het verlies van soevereiniteit en de negatieve houding die hieruit voortkwam, ging dus zowel een economische als een geopolitieke argumentatie schuil.

II. Ten tweede was Spaak niet bij machte om met zijn idealistische voorkeur voor supranationale integratie een verandering van de Belgische negatieve houding te realiseren. Spaak had zich binnen de oppositie wel degelijk sterk gemaakt voor een supranationale Europese structuur. De Belgische regering zou hier echter geen gehoor aan geven en het standpunt innemen dat economische integratie vooraf moest gaan aan politieke integratie. Ook dit spreekt voor het Liberaal Intergouvernementalisme, aangezien idealistische voorstanders van supranationale integratie geen

invloed kunnen uitoefenen op de vormgeving van nationale positioneringen binnen deze theorie. Het is echter geen sterke weerlegging van de theorie van Parsons, aangezien Spaak in deze jaren geen cruciale leiderspositie had binnen de nationale regering en ‘slechts’ onderdeel uitmaakte van de oppositie. Hij beschikte dus ook niet over ‘agenda-setting power’ waar gebruik van kon worden gemaakt om met zijn idealistische voorkeuren een stempel te drukken op de nationale houding van België.

III. Ten derde lijkt het erop dat Beyen wel degelijk een invloed heeft uitgeoefend op de nationale positionering van Nederland. Op het eerste gezicht lijkt het plan-Beyen dat door de Nederlanders werd voorgesteld goed te passen binnen het Liberaal Intergouvernementalisme. Er werd immers voorgesteld om een gemeenschappelijke markt vorm te geven, wat goed aansloot op de nationale economische belangen van Nederland op dat moment: de opening van een zo groot mogelijke markt voor de expanderende Nederlandse economie. Er zijn echter genoeg aanwijzingen die tot een nuancering van deze conclusie doen leiden en zelfs het tegendeel bewijzen. Zo was de welwillendheid tegenover de Europese integratie al een geruime tijd vertegenwoordigt onder de bevolking en het parlement, maar was de traditionele houding van het Kabinet altijd terughoudend geweest en niet proactief. Electorale druk bleek dus slechts een marginale rol te spelen bij de nationale positionering. Hiernaast waren er duidelijke twijfels aangaande de vraag of de precieze vormgeving van een gemeenschappelijke markt wel volledig ten voordele zou uitpakken van de Nederlandse economie. De angst voor onder andere de totstandkoming van een protectionistisch Europees blok temperde het economisch gemotiveerde enthousiasme dat er voor de gemeenschappelijke markt heerste. Het plan-Beyen hield bovendien een supranationaal orgaan in, wat vanuit economisch perspectief een onnodige toevoeging lijkt. Dit kan worden gezien als een logische reactie op de realiteit waarmee Nederland door de EPG-clausule werd geconfronteerd, namelijk de onontkoombaarheid van politieke integratie. De supranationale insteek van het voorstel van Beyen was vanuit dit perspectief slechts een verhulling van de ware economische bedoelingen. Dit coöperatieve voorstel moest in dit geval de schijn ophouden dat Nederland ook echt politieke integratie wou, om hierdoor te voorkomen dat het plan voor de economische integratie niet serieus zou worden genomen. Deze verklaring die nationale misleiding insinueert lijkt om een paar redenen vergezocht. Zo lieten de interne strubbelingen binnen het Kabinet laten zien dat Beyen geen duidelijk afgebakend nationaal standpunt of nationale tactiek tot uiting bracht. Het Kabinet was juist sterk verdeeld over de vraag wat de aan te nemen houding ten opzichte van de Europese integratie op dat moment moest zijn. Dat de premier verrast bleek door de brutale voorstellen die Beyen uit de naam van Nederland had gedaan en hem hiervoor op het matje had geroepen, lijkt ook moeilijk te plaatsen binnen een verklaring die misleiding suggereert. Drees was geenszins te spreken over de proactieve houding van Beyen binnen het integratieproces. Indien zelfs de premier niet op de hoogte was van de misleiding die schuil ging achter het voorstel, dan zou het tactische meesterbrein achter deze bedoelingen Beyen zelf moeten zijn geweest. Deze optie valt echter

uit te sluiten aangezien Beyen zich duidelijk presenteerde als een voorstander van supranationale integratie. De theorie van Parsons lijkt een logischere verklaring te geven voor de proactieve houding van Nederland. Het plan dat Beyen als minister van Buitenlandse Zaken had geïnitieerd, sloot immers zeer goed aan bij zijn persoonlijke visies omtrent de manier waarop de nieuwe wereldorde vorm moest worden gegeven. Beyen had al tijdens het ballingschap in Londen aangegeven de economische integratie een essentiële voorwaarde te vinden voor het behoud en de verbetering van het levenspeil van de bevolking, en daarmee de toekomst van het continent. Sindsdien had de Koude Oorlog de urgentie van het belang van economische integratie alleen nog maar doen toenemen in zijn ogen. De toekomst van het democratische Europa, dat nu van binnen en van buiten werd bedreigd, zou alleen overleven door de verbetering van de levenstandaard van de Europese bevolking. In die zin werd de economische integratie van Europa door Beyen opgevat als een fundamentele conditie voor niet alleen verbetering, maar ook het redden van de Europese beschaving. Deze visie lijkt letterlijk tot uiting te zijn gekomen in het plan-Beyen. Waar de verklaring die de theorie van Moravcsik geeft voor het Nederlandse buitenlandse beleid onder Beyen zeer vergezocht is, lijkt het erop dat de persoonlijke overtuigingen van Beyen, op de manier zoals Parsons in beeld heeft gebracht, een grote impact hebben gehad op de nationale positionering van Nederland.

IV. Tot slot kan gesteld worden dat de invloed van zowel Beyen als Spaak op het Europese integratieproces in deze periode geen concrete vormen heeft aangenomen in de periode 1951-1954. Wegens het feit dat Spaak binnen de Belgische regering in de oppositie zat, zou hij niet in staat zijn stempel te drukken op de Belgische positionering. Het buitenlands beleid zou ondanks zijn gepassioneerde tegenwerpingen zelfs een invulling krijgen die volledig van zijn idealistische voorkeuren afweek. Er lijkt voldoende bewijs te zijn om aan te nemen dat Beyen wel degelijk invloed heeft gehad op de omschakeling van de Nederlandse houding, van afwachtend tot proactief. De impact die beide mannen probeerden uit te oefenen op de loop van de Europese integratie door de nationale positionering van hun landen te beïnvloeden in deze jaren, werd echter volledig te niet gedaan door een externe factor, namelijk de Franse verwerping van het EDG-verdrag.

I.	**De nationale positionering van zowel Nederland als België ten aanzien van de Europese integratie werd tijdens de afwezigheid van Beyen en Spaak gekarakteriseerd door een negatieve houding.**
II.	**Spaak was niet bij machte om met zijn idealistische voorkeur voor supranationale integratie invloed uit te oefenen op de Belgische negatieve positionering.**
III.	**De aanname dat Beyen wel degelijk een invloed heeft uitgeoefend op de nationale positionering van Nederland lijkt zeer plausibel.**
IV.	**De daadwerkelijke invloed van zowel Beyen als Spaak op het Europese integratieproces in deze periode bleef uit.**

Figuur 4: Belangrijkste Constateringen Hoofdstuk III

HOOFDSTUK 4

RELANCE EUROPÉENNE

Inleiding

De geschiedenis voorafgaand aan 1954 heeft laten zien dat de beide Benelux-landen meerdere malen hun heil zochten in interstatelijke samenwerking op Europees niveau, maar slechts bij de ministerschappen van Beyen en Spaak leken integratie-idealen hierbij een duidelijke rol te spelen. De regeringen van België en Nederland stonden in de afwezigheid van deze mannen duidelijk angstig tegenover het verlies van beleidsautonomie als gevolg van het integratieproject. In Nederland had de regering onder leiding van minister-president Drees herhaaldelijk terughoudend opgetreden en de Belgische houding had zonder Spaaks invloed ook negatieve vormen aangenomen. De manier waarop interstatelijke instituties zoals de Benelux, het OEEC, de Raad van Europa en de WEU werden vormgegeven, waarbij zij weinig tot geen daadwerkelijke zeggenschap en macht kregen toegeschreven, deed vermoeden dat de landen nog niet bereid waren hun soevereiniteit op te offeren voor een Europees integratieproject. Pas bij de realisatie van de EGKS zou er daadwerkelijke soevereiniteitsoverdracht plaats vinden. Dit gebeurde echter met veel tegenzin en idealistische motieven die gerelateerd waren aan de Europese eenwording leken slechts een kleine rol te hebben gespeeld voor de deelnemende staten. De verwerping van de EDG en het EPG leek te onderstrepen dat de Europese staten nog niet vrijwillig bereid waren om zich te unificeren en op een overtuigende manier gemeenschappelijke bindingen met elkaar aan te gaan. Het EDG-debacle leek een doodsteek voor de aanhangers van de Europese integratie en de toekomst van het eenwordingsproject leek hiermee in een impasse te zijn geraakt. Toch zou er nog geen drie jaar later een duidelijke stap worden gezet binnen de Europese integratie door de totstandkoming van de Verdragen van Rome. In dit hoofdstuk zal worden bekeken hoe deze ommekeer tot stand is gekomen en welke rol Spaak en Beyen hierbij speelden. Waar zij voorheen allebei invloed hadden uitgeoefend op de nationale positionering van hun landen, had dat nog niet tot daadwerkelijk impact op het integratieproces doen leiden. De vraag is of er in de periode 1954-1957 wederom sprake is geweest van een individuele invloed op de houding van Nederland en België en of er deze keer wel sprake is geweest van concrete gevolgen voor het verloop van de Europese eenwording.

Voorzichtigheid is geboden

Nog geen maand na de teloorgang van het EDG-verdrag zou Beyen in een toespraak in Rotterdam aangeven dat de Europese gedachte niets van haar betekenis had verloren en dat '*slechts de schepping van een gemeenschappelijk orgaan, onafhankelijk van de nationale regeringen in zijn verantwoordelijkheid tegenover een gemeenschappelijk parlement, in staat zou zijn het Europese particularisme, het Europese nationale egoïsme dat zich als patriotisme aandient, te overwinnen'*.[1] Met deze rede sprak Beyen zich krachtiger dan ooit uit voor het belang van supranationaliteit in Europa. De verslagenheid die in de 'Europa'-welgezinde kringen heerste, had Beyen dus schijnbaar niet uit het veld kunnen slaan. Wel waren enkele gedeelde Europese belangen toe berokkend door het falen van het EDG-plan. Zo was ook de kwestie van de Duitse herbewapening onopgelost gebleven. Dit zou verholpen worden toen de Britten met een voorstel kwamen om West-Duitsland en Italië via een wijziging van het Verdrag van Brussel deel te laten nemen aan de West-Europese militaire samenwerking. Hiermee zou de eerder beoogde 'West-Europese Unie' echt tot stand komen.[2] Ondanks het feit dat deze unie geen enkel supranationaal aspect belichaamde, werd dit door velen opgevat als een sprankje hoop dat er een heropleving van het integratieproces zat aan te komen. In de ogen van Beyen was het een goede 'technische' oplossing voor de Duitse herbewapeningkwestie geweest, maar zou er verder op het gebied van integratie niets voortkomen uit deze organisatie. Hij waarschuwde juist voor '*fake integration*': de vorming van traditionele constructies die gebaseerd waren op intergouvernementalisme met slechts een schijnelement van supranationaliteit. De Britse gekantheid tegen supranationalisme zou de kans op 'echte' Europese integratie vanuit het WEU-project volgens hem onmogelijk maken.[3] De WEU was in Beyens ogen dus geen goede uitgangspositie met het oog op verdere integratie. Supranationale doelstellingen moesten worden nagestreefd binnen de EGKS.[4] Beyen stelde dat het ook binnen dit kader verstandig zou zijn om enkele maanden niets te ondernemen. De reden hiervoor was zijn overtuiging dat elke stap in de richting van supranationale integratie binnen 'de Zes' door Frankrijk in de kiem zou worden gesmoord zolang zij nog onder het regime Mendès-France gebukt ging.[5] Hij verwachtte zelfs dat Mendès-France de EGKS zou willen uithollen en het dus geen gunstig moment was om dit statuut te proberen uit te bouwen.[6] Binnen de politieke realiteit van het moment was voorzichtigheid volgens Beyen geboden.

---

[1] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 234
[2] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 400, *Notulen Ministerraad, inzake de West-Europese Unie*, 18-10-1954
[3] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 506, *Nota Beyen: betreffende het Beleid der Nederlandse Regering t.o.v. de Europese Samenwerking*, 19-11-1954
[4] NA (MR), *Nota Beyen: betreffende het Beleid der Nederlandse Regering t.o.v. de Europese Samenwerking*, 19-11-1954
[5] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 236
[6] NA, (Arch. MR), *Nota betreffende het Beleid der Nederlandse Regering t.o.v. de Europese Samenwerking*, 19-11-1954

In oktober ’54 bleken Duitsland en Frankrijk in overleg te zijn over een mogelijke economische bilaterale samenwerking. Dit hield een onmiddellijke dreiging in voor de kleinere landen die dreigden te worden buitengesloten in het intra-Europese handelsgebied. Dit leidde in zowel België als Nederland tot enige ongerustheid. Beyen liet de Nederlandse ministerraad echter weten dat hij zich weinig zorgen maakte om deze ontwikkelingen. Duitsland had haar voorkeur voor multilaterale samenwerking immers herhaaldelijk kenbaar had gemaakt. Toch werd besloten dat het een goed idee zou zijn om met de andere Benelux-landen overleg te plegen, gezien het feit dat de drie landen soortgelijke belangen op het spel hadden staan.[7] De drie ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux-landen, Spaak, Bech en Beyen zouden nog in november bij elkaar komen. Zij zouden een grote eensgezindheid onder elkaar aan treffen. Ook Spaak maakte zich maar weinig zorgen om de Duits-Franse besprekingen en was het eens met Beyens standpunt dat de WEU in het kader van de Europese integratie een slecht startpunt zou zijn. Hij opperde dat het multilaterale beleidsterrein van de EGKS wellicht in de nabije toekomst kon worden uitgebreid, misschien zelfs in de vorm van een gemeenschappelijke markt. Beyen liet weten dat hier al Nederlandse voorstellen over bestonden: het plan-Beyen. Dit plan scheen Spaak echter niet helder voor de geest te staan en dus werd besloten om nog voor januari bij elkaar te komen om de mogelijkheden om de integratie weer op gang te krijgen nader te bespreken.[8]

Zoals door Beyen, Spaak en Bech verwacht en gehoopt was, maakten de Duitsers kenbaar voornamelijk geïnteresseerd te zijn in een bevordering van de multilaterale economische samenwerking. De Duitse minister van Economisch Zaken, Ludwig Erhard, had binnen dit kader een uitgesproken voorkeur voor een vrijhandelszonde binnen het grote OEES-verband.[9] Beyen had al eerder aangegeven zich hier niet in te kunnen vinden, aangezien de vorming van een supranationaal orgaan binnen dit verband hoogstwaarschijnlijk zou worden tegengehouden. In zijn ogen was het niet mogelijk dat een gemeenschappelijke markt zonder deze cruciale institutionele begeleiding zou kunnen worden verwezenlijkt.[10] Tijdens een overleg met de Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken Pella zou hij daarom nogmaals benadrukken dat er voor gehoed moest worden dat bij een eventuele uitbreiding van de EGKS een aantasting van het supranationale karakter zou worden opgenomen in een verdragswijziging.[11] Langzamerhand leken de gesprekken omtrent het integratieproces weer op gang te komen.

[7] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 400, *Notulen Ministerraad*, 01-11-1954
[8] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 400, *Notulen Ministerraad*, 29-11-1954
[9] NA, 2.05.117, Buitenlandse Zaken, inv.nr. 18701 Blok 1, 1945-1954, *Brief A.T Lämping van Ambassade Bonn*, 22-12-1954
[10] NA (MR), *Notulen Ministerraad*, 29-11-1954
[11] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad* 17-01-1955

Het Benelux Initiatief

In het begin van 1955 zou in Frankrijk een nieuwe regeringswissel plaatsvinden en zou Mendès-France als premier plaats moeten maken voor Edgar Faure. Met de val van Mendès-France leken de omstandigheden opeens een stuk gunstiger te worden voor een heropleving van de Europese integratie. In maart 1955, iets later dan van te voren vastgesteld, zouden de ministers Bech, Beyen en Spaak elkaar weer treffen. Spaak zou voorstellen om vijf van de ministers van de EGKS-landen bij elkaar te laten komen om de integratiegesprekken weer op gang te krijgen. Ten eerste moesten de Fransen gezamenlijk verzocht worden om weer actief deel te nemen aan deze gesprekken. Een dergelijk gebaar zou wellicht Jean Monnet kunnen overtuigen om het voorzitterschap van de EGKS, waar hij een maand na het ratificatiefiasco van de EDG afstand van had genomen, te blijven bekleden.[12] Beyen kon zich hier wel mee verenigen, onder de duidelijke kanttekening dat dit niet betekende dat hij ook reeds met mogelijke integratieplannen van Monnet zou instemmen.[13] De Fransman zou bereid blijken om aan te blijven als voorzitter van de Hoge Autoriteit indien aan een enkele voorwaarde werd voldaan. Er zou een conferentie moeten komen over de Europese integratie waar al de zes lidstaten deel aan zouden nemen en hij het voorzitterschap zou van gaan bekleden. Beyen achtte dit onaanvaardbaar. Monnet zou of voorzitter van de Hoge Autoriteit moeten blijven, of op eigen kracht moeten ijveren voor de Europese integratie en dus ontslag moeten nemen.[14] Deze houding van Beyen zou goed het gevolg kunnen zijn van het intellectuele meningsverschil dat hij met Monnet had. De sectorgewijze aanpak van Monnet strookte immers allerminst met de algemene en gehele economische integratie waarvan Beyen voordrager was. Het was echter bekend dat de Franse regering alleen welwillend stond tegenover nieuwe integratieplannen binnen het EGKS-verband, indien dezen de uitbreiding naar de energie en transportsectoren zou betreffen. Aangezien dit zou kunnen betekenen dat de integratie weer geen algemeen karakter zou verkrijgen, was het volgens Beyen tijd om zelf het initiatief te nemen. Daarom zei hij toe in de binnenlandse kringen een nota rond te sturen over de verdere integratie.[15] In deze nota stelde hij voor dat bij de eerste conferentie van ‘de Zes’ een initiatief van de Benelux aan de andere ministers moest worden voorgelegd. Dit initiatief moest een duidelijke boodschap hebben: na het afbreken van de samenwerking op militair gebied lag alleen nog de economische weg open en dus moest de taak van een supranationaal politiek orgaan zuiver economisch zijn, namelijk het tot stand brengen van een Europese Economische Unie.[16]

[12] W.Yondorf. ‘Monnet and The Action Committee: The Formative Period of the European Communities’, *International Organization* 19, nr. 4, (1965) , pg. 888
[13] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad* , 11-03-1955
[14] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 21-03-1955
[15] NA, (Arch. MR) 401, *Notulen Ministerraad*, 21-03-1955
[16] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 509, *Nota inzake de Europese Integratie*, 24-03-1955

De nota zou binnen de regering geen unanieme steun en goedkeuring teweeg brengen. Ten eerste ging het voorstel van Beyen voor een gemeenschappelijke markt wederom gepaard met een supranationaal orgaan. Hier waren de meningen nog altijd verdeeld over. Er had schijnbaar wel een gematigde ommekeer plaatsgevonden ten aanzien van supranationaliteit, aangezien soevereiniteitsoverdracht in Nederland in het verleden geen bespreekbare optie was geweest. De gedachte die Spaak in België herhaaldelijk had verkondigt, namelijk dat kleinere landen minder aan bod kwamen bij een intergouvernementele instantie waarin op basis van unanimiteit werd beslist, had echter ook in Den Haag stof doen opwaaien.[17] De nationale belangen van kleine landen liepen binnen deze visie het minste gevaar indien de uitvoering van verdragsbepalingen zou worden overgelaten aan een supranationale commissie. Dit supranationale orgaan was niet aan het mandaat van de lidstaten gebonden en dus zou de machtstrijd tussen landen –waarbij kleine landen mogelijk het onderspit konden delven- omweken worden door de juridische en technische aard van de uitvoering. Het bleek dus een uitvloeisel van zakelijke afweging van belangen, die al had geleid tot een voorzichtige heroverweging van de politieke traditie.[18] Toch heersten er, onder andere bij premier Drees, nog steeds twijfels over de gedachte dat de supranationale weg tot betere resultaten zou leiden.[19]

Ook heerste er scepticisme ten opzichte van de bereidheid van de andere EGKS-partners om de voorgestelde economische eenheid te aanvaarden.[20] Naast minister-president Drees hadden bijvoorbeeld ook Beyens ambtgenoot op buitenlandse zaken, E.H. van der Beugel en J. Kymmell van Buitenlandse Economische Betrekkingen, bedenkingen omtrent het ambitieuze plan-Beyen kenbaar gemaakt. Kymmell vond het voorstel met haar oriëntatie op 'de Zes' voornamelijk te gesloten van karakter. Van der Beugel zag meer toekomst in de sectorgewijze uitbreiding van de EGKS, aangezien het plan-Beyen waarschijnlijk weinig meer zou opleveren dan een langdurige studie, zonder concrete resultaten.[21] Ook Sicco Mansholt, minister van Landbouw, gaf aan dat het eenzijdig beklemtonen van de vrijmaking van het handelsverkeer zeker niet ten goede zou komen van de haalbaarheid van de voorstellen.[22] Beyen had echter een weerwoord voor deze binnenlandse kritiek. Hij zag zeker geen directe reden om zich te verzetten tegen de integratieplannen in EGKS verband, maar ook geen redenen om het probleem van de economische algemene integratie niet wederom aan de kaak te stellen: '*Ik weet wel dat de Fransen er niet aan willen, maar dat was ook zo toen we ons nog op de resolutie van Luxemburg baseerden'*, zo liet hij weten. Bovendien zou integratie op aparte gebieden volgens Beyen op een teleurstelling uitlopen, waarschijnlijk reeds gedurende de voorbereidingen.[23]

[17] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg.197
[18] Ibidem, pg.198
[19] NA, (Arch. MR) 401, *Notulen Ministerraad*, 28-03-1955
[20] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 28-03-1955
[21] NA, 2.05.118, Buitenlandse Zaken, Blok 2, 1955-1964 (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 18711, *Memorandum van der Beugel en Nota Kymmell*, 05-04-1955
[22] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 509, *Brief Mansholt*, 26-03-1955
[23] BuZa, Bewindslieden 1952-1998 (Ministerie van Buitenlandse Zaken) inv.nr. 14, *Memorandum Beyen aan van der Beugel en Kymmell*, 12-04-1955

Ten slotte was er nog kritiek op Beyens mening dat de Benelux een positievere en principiëlere houding moest aannemen en een initiatief de wereld in moest brengen.[24] Ondanks de vele bedenkingen zou de ministerraad toch akkoord gaan met Beyens voorstellen om het plan eerst binnen Beneluxverband te bespreken en het vervolgens tijdens de volgende EGKS conferentie ter sprake te brengen.[25]

Ook Spaak had zich in de tussentijd bezig gehouden met de mogelijkheden om de eenwordingsplannen weer op tafel te krijgen. Hij onderhield goed contact met Monnet, met wie hij over deze plannen in overleg trad. Monnet zag geen heil in de gemeenschappelijke markt van Beyen, die hij te prematuur van aard vond. Sectorgewijze uitbreiding was nodig, verhuld in een volstrekt nieuwe insteek. Dit kon wellicht gevonden worden in de gezamenlijke ontwikkeling van vreedzame kernenergie.[26] Door het feit dat deze sector zo veel raakvlakken had met andere sectoren beredeneerden Monnet en Spaak dat de economische en sociale eenheid via de supranationale weg vervolgens snel binnen bereik kon komen.[27] Op aansporen van Monnet was Spaak dan ook de manoeuvreerruimte bij zijn buitenlandse ambtgenoten gaan verkennen omtrent een '*Relance Européenne'* in deze lijn.[28] Nog voor de eerstvolgende bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Zes, waarbij een nieuwe voorzitter van de EGKS moest worden benoemd, greep Spaak de kans aan om dit voorstel ter sprake te brengen. In een schrijven aan Bondskanselier Adenauer, waarvan hij de ministers van Buitenlandse Zaken Pinay van Frankrijk en Martino van Italië ook een kopie deed toekomen, zette hij de plannen voor de uitbreiding van de bevoegdheden van de EGKS op het gebied van energie en transport uiteen.[29] Hij werd echter door de Duitsers, Fransen en Italianen tot geduld gemaand en de reacties op dit voorstel waren dus weinig bemoedigend.[30]

Beyen had op precies dezelfde dag een nota gestuurd naar Spaak, waarin hij juist voorstelde om binnen het Benelux-verband het initiatief te nemen voor de realisering van de algemene economische integratie. Hij vermeldde hierbij dat sectorgewijze integratie in zijn ogen niet kon bijdragen aan het bevorderen van solidariteit en eenheid binnen Europa, zeker niet in de mate van algemene economische integratie.[31] Beyen was namelijk op de hoogte geweest van de pogingen die Monnet had ondernomen om Europese integratie op het gebied van vreedzaam gebruik van atoomenergie van de grond te krijgen. Dit achtte hij in beginsel nuttig, maar hij had zich ten eerste verwonderd over het feit

[24] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 509, *Memorandum C.L.W. Fock*, 25-03-1955
[25] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 28-03-1955
[26] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.343
[27] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 62
[28] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.344
[29] Politisches Archiv Auswärtiges Amt, inv.nr. B10, Bd.900 (Auswärtiges Amt Berlijn), *Brief Spaak aan Adenauer* 04-04-1955, [via historici.nl]
[30] van der Meerssche, *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*, pg. 418
[31] NA, 2.05.118, (Buitenlandse Zaken, Blok 2: 1955-1964) inv.nr. 18704, *Nota Beyen aan Spaak inzake Benelux initiatief*, 04-04-1955

dat Monnet geen rechtstreeks contact met hem had gezocht en bovendien waren er fundamentele verschillen tussen de visies die Monnet en Spaak hadden over de loop die het integratieproject zou moeten volgen.[32] Beyen achtte de tijd rijp voor niet alleen een sectorgewijze '*Relance Européenne'*, maar ook voor een heropleving van het plan-Beyen. Hij hoopte hierbij op steun te kunnen rekenen van zijn Benelux-partners. Spaak was dan wel een compagnon van Monnet, maar hij liep volgens Beyen niet aan diens leiband. Spaak zou dan ook zeker niet afwijzend staan tegenover Beyens denkbeelden, zo liet hij de Nederlandse ministerraad hoopvol weten.[33] Op Beyens nota had Spaak inderdaad welwillend gereageerd, met als kanttekening dat hij een uitbreiding van de sectorale integratie niet geheel uitsloot.[34] De krachtige en vastberaden taal die Beyen had aangeslagen had ook Spaak beducht gemaakt voor hem. Ook Spaak vroeg zich namelijk af of de Franse regering dit gewaagde plan wel zou kunnen aanvaarden en het initiatief dus niet te stoutmoedig van aard zou blijken. Beyen wist Spaak echter te overtuigen van zijn veronderstelling dat de tijd was aangebroken om zijn plan 'door te drukken': '*I thought, to be quite candid, that the plan was too bold, but Beyen brought me around to his point of view',* zou Spaak achteraf concluderen.[35] Beyen had bezwaren tegen de opname van sectorgewijze integratie in het plan, maar deze middenweg leek noodzakelijk. Het was immers bekend dat tijdens Franse interdepartementale besprekingen omtrent de '*Relance*' duidelijk was gebleken dat er alleen animo voor een heropleving was, indien deze betrekking zou hebben op de transport- en atoomenergie sectoren.[36] Tijdens een bespreking met de Franse ambassadeur Garnier gaf Beyen dan ook aan dat zowel integratie op sectorale wijze als algemene economische integratie zou worden opgenomen in het Benelux-initiatief.[37] Op basis van dit compromis werd dus een Benelux-memorandum vormgegeven. Het zou de andere landen moeten overtuigen van de voordelen en de relevantie van de Europese eenwording. [38] In mei zou Beyen tijdens een vergadering met Spaak en Bech nog een laatste maal benadrukken dat er voor gewaakt moest worden om tijdens de aankomende ministerconferentie verzeild te geraken in 'verticale voorwaarden' van de sectorale aanpak.[39]

Het Benelux-initiatief werd gezien als het resultaat van de confrontatie tussen de denkbeelden van Beyen en Spaak. Terwijl Beyen nadruk legde op de algemene economische integratie ging Spaak uit van uitbreiding van de werkterreinen van de EGKS met transport en energie, wat grotendeels leek te

[32] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr. 402, *Notulen Ministerraad*, 19-12-1955
[33] BuZa, 913.100, invr.nr. 6399, Europese Integratie*: Beyen, Nota inzake de Europese Integratie*, 07-04-1955
[34] NA, 2.05.118, (Buitenlandse Zaken, Blok 2, 1955-1964), inv.nr. 18704, *Antwoord Spaak op Nota Beyen*, 07-04-1955
[35] M.A.Heilperin, "Europe edges towards a Common Market", Fortune (54) 1956, pg. 142-162, beschikbaar via Fortune Classic Archieven: http://features.blogs.fortune.cnn.com/2011/09/25/europe-edges-toward-a-common-market/, geraadpleegd op 22-05-2013
[36] Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 611, *Verslag interdepartementale besprekingen*, 25-04-1955[via historici.nl]
[37] Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 611, *Telegram Garnier*, 26-04-1955,[via historici.nl]
[38] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 25-04-1955
[39] BuZa, Bewindslieden 1952-1998, inv.nr. 14, *Nota: Beyen gesprek Bech en Spaak*, 15-05-1955

zijn beïnvloed door Monnets gedachtegang.[40] Bij de totstandkoming van het document zouden zowel Beyen als Monnet niet te spreken zijn geweest over de aandacht die de ideeën van de ander in het stuk had gekregen.[41] Het Benelux-initiatief werd eind mei 1955 gepresenteerd aan de ander lidstaten. Er werd besloten een ministerconferentie in te plannen om het memorandum te bespreken. In de eerste dagen van juni zouden vijf van de zes ministers enkele dagen vrij kunnen maken, maar de Italiaanse minister Martino moest wegens binnenlandse verkiezingen op zijn thuisbasis te Sicilië zijn. Daarom werd voorgesteld de conferentie dan maar op Sicilië te houden. Hiermee zouden alle ministers akkoord gaan en dus werd niet Parijs, Brussel of Rome, maar de in een uithoek van Europa gelegen Siciliaanse stad Messina uitgekozen als setting voor deze bijeenkomst.[42]

[40] Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 611, *Jean Paul Garnier, Frans Ambassadeur te Nederland inzake Memorandum Beneluxinitiatief*, 24-05-1955[via historici.nl]
[41] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.347-349
[42] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 238

De vooruitzichten met betrekking tot deze conferentie waren aanvankelijk alles behalve rooskleurig. De meningsverschillen omtrent de geprefereerde vorm van integratie –sectoraal of algemeen- en de geprefereerde institutionele structuur -intergouvernementeel of supranationaal- zouden waarschijnlijk een te groot obstakel vormen om vooruitgang te boeken. De buitenwereld, waaronder de pers, had dan ook weinig belangstelling voor de conferentie. '*Alweer een mislukte poging'*, zo dachten velen.[43] De Italianen en Duitsers kwamen vlak voor de conferentie ook nog eens met eigen memoranda, waarin geen enkele toespeling werd gemaakt op een gemeenschappelijke of supranationale autoriteit. De Italianen konden zich wel vinden in de horizontale economische integratie, maar niet in de specifieke vorm die Beyen voorstelde.[44] Ondanks de positieve houding van de Duitsers ten opzichte van integratie op economisch gebied werd er ook kritiek van hun kant verwacht in relatie tot het supranationale karakter van het Benelux-initiatief.[45] De recente Franse verwerping van de EDG, op grond van de afkeer tegen de supranationale inslag van dat verdrag, deed vermoeden dat ook Parijs zich niet zou kunnen vinden in het idee van een supranationaal Europa. De Franse delegatie zou inderdaad de opdracht meekrijgen om in het uiterste geval in te stemmen met de vorming van een studiecommissie in relatie tot de voorstellen van de Benelux, maar verder absoluut geen toezeggingen te doen.[46] Het was dus maar de vraag of het Benelux-memorandum niet te ambitieus van aard was.[47]

Beyen wilde mislukking echter beslist voorkomen. Hij stuurde Spaak en Bech vlak voor de conferentie dan ook een 'suggestie', waarin hij voorstelde de opzet van het memorandum aantrekkelijker te maken voor de andere landen. Hij stelde voor om niet op elk gebied supranationaliteit als een vereiste te stellen. Hiernaast was het in zijn ogen wijs om enkel aan te sturen op de vorming van een studiecommissie. Dit zou makkelijker te aanvaarden zijn dan een onmiddellijke en confronterende overgang tot gezamenlijke actie.[48] Tijdens de voorbereidingen van de conferentie te Messina werd daarom besloten om de nadruk te leggen op de te volgen procedure en zo weinig mogelijk discussies over fundamentele, politieke kwesties uit te lokken.[49] Toen er tijdens de conferentie opeens een Frans-Duits voorstel op tafel kwam te liggen waarin een aanzienlijke lijst voorwaarden werd gepresenteerd waaraan voldaan moest worden alvorens een gemeenschappelijke markt kon worden bewerkstelligd, leek de Benelux even met lege handen naar huis te worden

[43] Ibidem, pg. 238
[44] Archives Diplomatique (EU Europe, 1949-1955, Généralités) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 110, *Telegram Fouques-Duparc aan Parijs na een gesprek met Cattani*, 28-05-1955 [via historici.nl]
[45] NA, 2.21.183.08 (Collectie Van der Beugel) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 5, *Memorandum van der Beugel*, 16-04-1955
[46] Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 611, *Nota Direction-Générale des Affaires Economiques*, 18-04-1955 [via historici.nl]
[47] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg. 349-352
[48] BuZa, 913.100, invr.nr. 6399. Europese Integratie: *Suggestie Beyen voor Spaak en Bech*, 23-05-1955 en Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg.. 163
[49] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.354

gestuurd. Na een nachtelijke vergadering zou echter toch een resolutie tot stand komen waarbij veel meer gehoor werd gegeven aan het Beneluxmemorandum dan aanvankelijk voor mogelijk was gehouden.[50] Er werd akkoord gegaan met de aanstelling van een commissie onder leiding van een '*personnalité éminente européenne'*, die in oktober een eindrapport zou moeten presenteren over de exacte uitwerking van het Benelux-memorandum. Tijdens de conferentie viel de beslissing dus toch ten voordele van de variant van de Europese integratie die de Benelux-landen hadden geopperd. Bovendien werd Paul Henri Spaak aangewezen als de voorzitter van de Intergouvernementele Commissie die de technische planning uiteen zou gaan zetten over hoe de beoogde economische integratie te bereiken viel.[51] De Belgische staatsman zou deze taak met zijn gebruikelijke impulsieve en emotionele krachtdadigheid oppakken.[52] Ten slotte werd besloten dat naar aanleiding van het rapport dat deze Spaak-commissie een jaar later zou presenteren, onderhandelingsrondes zouden beginnen om de conclusies van dit rapport vast gaan te leggen in verdragen.[53]

De afloop van de conferentie te Messina verheugde Spaak dermate, dat hij in de vroege ochtenduren na de nachtelijke vergadering in alle vreugde en uit volle borst '*O sole mio'* zong in de tuin van het San Domenico hotel waar de delegaties verbleven.[54] Ook Beyen was tevreden over het feit dat de gemeenschappelijke Europese markt op de agenda stond, alhoewel hij een gematigdere positie innam. Dat de zes landen in een resolutie hadden aangegeven dat de vorming van een gemeenschappelijke Europese markt het doel van hun werkzaamheden op het terrein van de economische internationale politiek zou worden, zag hij inderdaad als een mijlpaal. Hij had alleen bedenkingen bij het verdere verloop van het proces.[55] Hoewel Beyen namelijk zeer tevreden was over de houding van de Fransen, had het standpunt dat de Duitsers hadden ingenomen tijdens de conferentie, hem zorgen gebaard.[56] De Duitsers leken weinig belangstelling meer te hebben voor de Europese gedachte. Het was daarom des te meer zaak om definitieve voortgang te boeken wat de Duitse binding aan West-Europa betrof, zeker gezien het feit dat de pro-Europese Adenauer wellicht niet meer zo lang aan de macht zou zijn.[57] Na afloop van de conferentie kwam een gunstig bericht uit Duitsland. Bondskanselier Adenauer had de Duitse delegatie op de vingers getikt over de negatieve houding die zij te Messina hadden aangenomen. Deze houding was voornamelijk ingegeven door minister van Economische Zaken Erhard, maar Adenauer gaf aan voortaan meer in deze zaken gekend te willen worden.[58] Ook werd aangegeven dat de Duitse delegatie onder de indruk was geraakt van Beyens gepassioneerde betoog

[50] Ibidem, pg.356
[51] Parsons,'Showing Ideas as Causes', pg. 69
[52] Zinn, *Paul-Henri Spaak and the Political-economic Integration of Europe: An American Perspective*, pg. 145
[53] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.357
[54] Ibidem, pg. 358
[55] NA, (Arch. MR), inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 06-06-1955
[56] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 06-06-1955
[57] Archives Diplomatique (EU Europe, 1949-1955, Généralités) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 110, *Telegram Beyen aan Garnier*, 04-06-1955 [via historici.nl]
[58] NA, 2.05.118, (Buitenlandse Zaken, Blok 2, 1955-1964), inv.nr. 18711, *Van der Beugel: Duitse Houding Messina*, 10-06-1955

omtrent de onmisbaarheid van een supranationaal orgaan bij economische integratie.[59] In lijn met deze Duitse evaluatie zou Spaak achteraf veel eer toeschrijven aan Beyen, zonder wiens stoutmoedige voorstellen Europa naar zijn zeggen niet verder had kunnen evolueren.[60] Spaak had op het eerste gezicht de tijd immers nog niet rijp gevonden voor een dergelijke sprong voorwaarts, maar Beyens vastberadenheid had tot nu toe vruchten afgeworpen.[61]

[59] NA, 2.05.118, (Buitenlandse Zaken, Blok 2, 1955-1964), inv.nr. 18796, *Codetelegram Lamping aan Beyen over onderhoud met Hallstein*, 13-06-1955
[60] Heilperin, 'Europe edges towards a Common Market', pg. 152
[61] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 395

De Verdragen van Rome

Na de goedkeuring van 'Messina' ging de Spaak-commissie over de technische details van het stappenplan dat de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (Euratom) als einddoelen stelde. Over het eindrapport zouden de ministers op de toekomstige conferenties slechts kleinschalige veranderingen kunnen bediscussiëren en doorvoeren. Aan deze gehanteerde methode, waarbij veel macht aan de voorbereidende commissie was toebedeeld, werd zelfs zijn naam verbonden: de 'Spaak-methode'.[62] Deze methode van verdragsonderhandeling zou circa drie decennia later, tijdens de voorbereidingen van de Europese Monetaire Unie (EMU) ook worden gehanteerd. Bij de voorbereiding van deze EMU was dezelfde macht weggelegd voor de Delors-commissie. Door de rol die voor Spaak en zijn commissie was weggelegd, verkreeg hij wederom een bijnaam: 'Architect van het nieuwe Europa'.[63] Een jaar na de conferentie te Messina werd het uiteindelijke rapport gepresenteerd. Een conferentie te Venetië zou moeten uitwijzen of er voldoende overeenstemming was over het rapport.[64] In Venetië gingen de ministers binnen een mum van tijd akkoord met het rapport, zo veel overeenstemming bleek het document uit te ademen.[65] Er werd besloten werkgroepen te vormen die verdragsteksten zouden opstellen op basis van het Spaak-rapport.[66] De ervaringen van de Benelux bleken wegens de gelijkenissen die de beide integratieprojecten vertoonden zeer bruikbaar te zijn geweest bij de vorming van het rapport. Moeilijkheden die in Benelux-verband waren overwonnen werkten geruststellend en de successen die er binnen die unie waren behaald werkten bemoedigend.[67] De voorbeeldfunctie die het in 1944 geïnitieerde project werd toebedeeld, was uiteindelijk dus toch tot haar recht gekomen. Het zwaartepunt van het Spaak-rapport lag onmiskenbaar op het bewerkstelligen van de gemeenschappelijke markt en de notities over Euratom waren duidelijk een secundaire positie toebedeeld. Dit kwam mede doordat tegen het einde van de jaren '50 de noodzaak tot samenwerking op het gebied van atoomenergie ondergraven werd door de opkomst van olie als bron van energie.[68] Het plan-Beyen zou dus op de voorgrond treden van de nieuwe pro-Europese koers. Wel zou 'Venetië' de laatste ministerconferentie zijn van Beyen, hij zou na verkiezingen van de zomer van 1956 niet meer worden opgenomen in het nieuwe Kabinet-Drees.[69]

[62] Laurent, 'Paul Henri Spaak and the Diplomatic Origins of the Common Market', pg. 373 en 396
[63] M.G. Schechter, 'SPAAK', *Biographical Dictionary of Secretaris-General of International Organizations*, (2013) , pg. 4
[64] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR) inv.nr. 403, *Notulen Ministerraad*, 07-05-1956
[65] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.362
[66] NA, 2.03.01 (Arch. Algemene Zaken) inv.nr. 2852, *Weekverslag no. 1 van de Nederlandse delegatie bij de Intergouvernementele Conferentie voor de oprichting van een Gemeenschappelijke Markt en Euratom*, 29-06-1956
[67] Heilperin, 'Europe edges towards a Common Market', pg. 156
[68] J. van der Harst en C.L.Baljé, 'West-Europa in Wording: een geschiedenis van vallen en opstaan' in D.F.J. Bosscher, H.Renner, R.D. Soetendorp en R.Wagenaar (red.), *De Wereld na 1945*, Utrecht: Het Spectrum (1992) p. 238
[69] Weenink, *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa*, pg.363

Na de goedkeuring van de zes regeringen kreeg het comité Spaak de opdracht om twee ontwerpverdragen op te stellen aan de hand van het eerdere rapport. In maart 1957 tekenden de zes EGKS-landen in Rome het Verdrag van de Europese Economische Gemeenschap en het Verdrag van de Europese Gemeenschap van Atoomenergie. Volgens Beyen was het aan Spaak, de '*homo politicus par excellence'*, te danken dat de Verdragen van Rome in een dermate snel tempo tot stand waren gekomen. Dit hadden in zijn ogen weinig anderen kunnen bereiken binnen anderhalf jaar.[70] Het uiteindelijke EEG-verdrag hield een kaderwet in en bood een chronologisch schema ter bewerkstelliging van de gemeenschappelijke markt aan. Dit plan was opgedeeld in drie fases: binnen 12 jaar moest een douane-unie zijn gerealiseerd, waarop vervolgens de fase van de economische unie begon, die nadien zou moeten uitmonden in een politieke unie. Ter begeleiding van dit laatste aspect werden nieuwe instellingen opgericht: een Commissie, een Ministerraad, een Europees Hof van Justitie en een Europees Parlement.[71]

[70] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 239
[71] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 397

Perceptie van de Verdragen van Rome

Binnen de Belgische regering had Spaak zich sinds de conferentie te Messina slechts in sporadische en vage verklaringen geuit over de ontwikkelingen die in het kader van de Europese integratie hadden plaats gevonden. Zo gaf hij in de Kamercommissie van Buitenlandse Zaken amper drie weken voor de ondertekeningen van deze belangrijke verdragen een uiteenzetting over de Gemeenschappelijke Markt.[72] Hiernaast heerste er in België zowel binnen de publieke opinie als binnen de parlementen een grote onverschilligheid ten opzichte van de Verdragen van Rome.[73] De drie grote partijen in het land dachten dat de te verwachten gevolgen van deze Gemeenschappelijke Markt, zoals een ruimere afzetmarkt, een uitbreiding van internationale handel en sterke ontwikkelingen van vrije mededinging, de Belgische industriële expansie zouden stimuleren. Er waren alleen zorgen omtrent het gemeenschappelijke buitentarief, dat wel eens ten nadele zou kunnen uitpakken wat de handelspositie van het land betrof.[74] De economische integratie was echter met weinig meer diepgang bediscussieerd binnen het parlement. Tijdens het ratificatiedebat werd er zelfs geklaagd over een gebrek aan belangstelling van de Kamerleden.[75] Er was slechts één duidelijke vorm van kritiek. Het was voor het parlement namelijk praktisch onmogelijk gebleken om ook maar enige vorm van inbreng te kunnen hebben tijdens de opbouw en inrichting van de Verdragen. Dit leek te zijn weggelegd voor een kleine groep internationaal ingewijden, die eerder nabeschouwingen leken aan te leveren dan hun eigen regering actief hadden betrokken bij de uitwerking van de tot stand gekomen verdragen.[76] Binnen België was dit vooral gebleken toen premier Acker, enkele dagen na de vergadering te Rome, aan Spaak zou mededelen dat, nu hij het EEG-verdrag aandachtig had gelezen, er onmogelijk mee kon instemmen en het Verdrag niet zou ondertekenen namens België.[77] Spaak zou later aangeven een 'pathetische' uitleg aan Van Acker te hebben gegeven, waardoor deze met tegenzin akkoord zou gaan.[78] Spaak werd erkend een considerabele rol te hebben gespeeld bij het overtuigen van de zes landen om het historische verdrag te tekenen.[79] Dit was dus misschien wel het duidelijkst het geval bij de overtuiging van zijn eigen regering.

[72] Cfr. *Beknopt Verslag van de* Kamer, 1956-1957, 5 maart 1957 en Cfr. *Parl.Doc., Kamer 1956-1957*, Doc. 4-XIV/2, 14 Maart 1957, in 'De Houding van het Belgische Parlement betreffende de Ratificatie van de verdragen van Rome' door Laurent van de Poele in de bundel "*Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*" de Raeymaker, O., Leuven University Press 1978
[73] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 397
[74] Van der Meerssche, *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen*, pg . 433
[75] Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990*, pg. 398
[76] Ibidem, 434
[77] Ibidem, pg. 399
[78] Spaak, pg. 97
[79] Coughlan,R. 'Mr. Europe" and his Design for Europe' *Life Magazine (*9), December 1957, pg. 146-164 in Schechter, M.G. 'SPAAK', *Biographical Dictionary of Secretaries-General of International Organizations* (2013)

Het Verdrag van de EEG hield voor Nederland de belofte in dat de handelsbelemmeringen in de Europese markt zouden worden verwijderd. Sommige landen -met name West-Duitsland- waren van groot belang voor de Nederlandse handel en dit was dus een prettig vooruitzicht .[80] De samenstelling waar de uiteindelijke vorm van het EEG-verdrag op uit stevende zou er echter toe leiden dat meerdere nationaal economische belangen ernstige schade zouden worden toe berokkend.[81] In de eerste plaats exporteerde Nederland, ondanks de snelle industrialisatie, meer agrarische producten dan de andere EGKS landen. De landbouwsector was echter niet opgenomen in de gemeenschappelijke markt. Hiernaast was de Nederlandse economie, meer dan die van de andere landen, afhankelijk van import van buiten het EEG-gebied. Daarom had de gemeenschap zo open mogelijk moeten zijn, met zo laag mogelijke buitentarieven. Het gemeenschappelijk tarief was echter hoger uitgevallen dat men in Den Haag had gewenst. Ook dreigden prijzen in Nederland te gaan stijgen als gevolg van het overeengekomen streven naar sociale harmonisatie. Bovendien bestonden binnen de Benelux al geen tariefmuren meer voor industriële producten en had Nederland binnen dit verband wel een preferentiële positie met betrekking tot agrarische export.[82] De Nederlandse delegatie was dus veel minder succesvol in het realiseren van de Nederlandse doelstellingen dan gehoopt was.[83] Premier Drees zag kort voor de conferentie te Rome zelfs zoveel nadelen aan het EEG-verdrag dat hij aangaf het niet erg te vinden indien er nog geen akkoord werd gesloten.[84] Het EEG verdrag werd toch in Rome ondertekend, maar kwam dus maar gedeeltelijk met de Nederlandse belangen overeen. De ministerraad zou dit gegeven slechts enkele maanden na de ratificatie van de EEG nog een keer krijgen ingepeperd. De raad ontving een brief die afkomstig was van de Nederlandse werkgeversorganisaties waarin steen en been werd geklaagd over de problemen waar de Nederlandse industrie in terecht zou komen door de totstandkoming van de EEG. Vooral de gesloten aard van de gemeenschappelijke markt van 'de Zes' leidde tot veel kritiek. Toen Minister zonder Portefeuille Luns dan ook in 1958 Beyens positie zou overnemen als minister van Buitenlandse Zaken, zou hij – ondersteund door de Nederlandse ondernemers- de EEG-politiek de komende decennia richten op de uitbreiding van het werkterrein van de economische gemeenschap van 'de Zes'.[85] De Nederlandse pogingen om een ruimer gebied van handelsliberalisering te creëren bleken tot overmaat van ramp herhaaldelijk te worden geblokkeerd door de grote EEG-lidstaten. De Nederlandse conclusie was dan ook dat de macht van de supranationale Commissie die bij de Verdragen van Rome tot stand was gekomen te gering was.[86]

[80] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 198
[81] Griffiths, 'The Common Market', in Griffiths (red.) *The Netherlands and the Integration of Europe 1945-1957*, Amsterdam: NEHA (1990), pg. 200-202
[82] Ibidem, pg. 185
[83] Ibidem, pg. 201
[84] NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr. 405, *Notulen Ministerraad*, 22-03-1955
[85] Griffiths, 'The Common Market',pg. 167
[86] Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen*, pg. 198

Het EEG-verdrag was inderdaad aanzienlijk minder supranationaal vormgegeven dan de EGKS. Pas na verloop van een onbepaalde tijd zou de unanimiteitsregel vervangen worden door de meerderheidsregel. Dit vooruitzicht op een supranationaal Europa werd getracht te waarborgen door de Commissie het recht van initiatief en dus '*agenda-setting power*' te geven.[87] Zo zou de economische integratie langzaam moeten overgaan in een politieke integratie. Hiernaast werden er geen duidelijke toespelingen gemaakt op de mogelijkheid van een gemeenschappelijk politiek, buitenlands, noch defensiebeleid. De Verdragen waren een stuk minder supranationaal vormgegeven dan Spaak en Beyen waarschijnlijk beoogd hadden.

Ondanks dat dit gegeven in Beyens ogen inderdaad een teleurstelling inhield, was hij wederom niet uit het veld geslagen. De toekomst van de EEG zou enerzijds afhangen van de voorstellen die de Commissie door de Raad van Ministers heen zou kunnen loodsen.[88] Anderzijds ging Beyen er van uit dat de economische integratie een solidariteit onder de Europese landen teweeg zou brengen, waardoor politieke eenheid een logisch te verwachten gevolg zou zijn. Uit de integratie die aanvankelijk op het economisch gebied zou worden ingezet, zou een natuurlijke bereidheid ontstaan ten opzichte van meer innige samenwerking. Op deze manier zou de EEG gaan leiden tot de eenheid die in Beyens ogen nodig was om het welvarende voortbestaan van Europa te garanderen.[89] Beyen was er altijd al van overtuigd geweest dat de algemene economische aanpak de enige manier was om tot een duurzame eenwording te komen. De economische samenwerking was immers de enige methode om het saamhorigheidsgevoel te kunnen creëren dat zo essentieel was voor het behoud van eenheid.

Ook Spaak had al vaker aangegeven dat de integratie op economische fundamenten gebaseerd moest zijn om een kans op slagen te hebben. Hij zag de gemeenschappelijke markt echter niet zoals Beyen als een onmisbare voorwaarde voor de Europese eenheid. Volgens Spaak was in 1954, door de tegenslag met betrekking tot de verwerping van de EDG, duidelijk geworden dat het bereiken van een politiek verenigd Europa door middel van de meest logische en snelle manier, namelijk door de directe constitutionele methode, te vroeg was ingezet.[90] Dit vroeg om een minder spectaculaire aanpak, dus niet op het militaire of politieke vlak, maar door integratie op economisch gebied. Door economische integratie zouden lidstaten een afstand moeten nemen van het recht om het verkeer van personen, goederen en kapitaal over grenzen te belemmeren. Indien er geen supranationale instituties zouden komen die de benodigde controle en planning zouden kunnen uitvoeren dan zou deze nieuwe economische vrijheid al snel ontaarden in een ouderwetse economie met een groot aantal

[87] G. Tsebelis en A. Kreppel, 'The history of conditional agendasetting in European institutions', *European Journal of Political Research* 33 (1998), pg. 60
[88] NA, 2.05.118, Buitenlandse Zaken, Blok 2, 1955-1964 (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 18813, *Toespraak Beyen*, 09-1955
[89] Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, pg. 224
[90] Huizinga, *Mr. Europe: A political biography of Paul Henri Spaak*, pg. 189

tekortkomingen. Dit organisatorische vacuüm zou daarom ook volgens Spaak logischerwijze vragen om opvulling, in de vorm van Europese gezagsorganen.[91] De politieke unie zou dan ook niet langer worden opgelegd door te stoutmoedige verdragen die het grote publiek nog niet kon accepteren, maar door een logische vraag vanuit het volk. Op deze manier zou een supranationaal, verenigd Europa door de achterdeur naar binnen worden gesmokkeld en spontaan en zelfs automatisch voortvloeien uit een noodzaak.[92] Het idee dat zodra er bepaalde overeenkomsten waren gesloten en geconsumeerd op economisch gebied, dit onherroepelijk, spontaan en natuurlijk zou leiden tot vraag naar samenwerking op politiek gebied stond dus ook centraal binnen Spaaks denken. Spaak zag de totstandkoming van de EEG daarom ook als de eerste stap van een veel belangrijkere politiek revolutie.[93] In tegenstellingen tot eerdere pogingen om een supranationaal orgaan te creëren, was in zijn ogen dus een indirecte weg ingeslagen om de politieke eenwording te kunnen bewerkstelligen.[94] De gemeenschappelijke markt diende voor Spaak als een van de mogelijke gereedschappen om de deuren voor politieke integratie mee te openen.

Dat dit idee achter de Verdragen van Rome verscholen ging, was niet onopgemerkt gebleven. Zo werd het door een journalist bij het Amerikaanse blad Fortune omschreven als een '*bottom-up approach'* in zijn simpelste termen: zodra de Europeanen door de Gemeenschappelijke Markt worden aangezet tot onderlinge handel en grensoverschrijdende 'business', zou politieke eenheid hier snel genoeg uit voortvloeien.[95] Over de gedachte dat de totstandkoming van deze politieke eenheid het einddoel was, hadden de Belg en de Nederlander duidelijk dezelfde mening. Alhoewel supranationalisme ditmaal op een minder directe manier dan bij de voorafgaande pogingen getracht werd te bereiken, heeft het Verdrag van Rome door middel van de economische integratie de duurzaamheid van deze vooruitzichten gegrond gekregen in instituties.[96] Beyen zou het eens zijn geweest met Spaak toen hij aangaf dat de Verdragen van Rome zouden gaan symboliseren dat de 'geest der samenwerking' over het 'nationale egoïsme' had getriomfeerd.[97]

[91] Huizinga, *Mr. Europe: A political biography of Paul Henri Spaak*, pg. 189
[92] Ibidem, pg. 190
[93] Spaak, *The Continuing Battle*, pg. 251
[94] Coolsaet, 'Atlantic Loyalty, European Autonomy', pg. 19
[95] Heilperin, 'Europe edges towards a Common Market', pg. 142-162
[96] Vanke, 'The Treaty of Rome and Europeanism', pg. 471
[97] Spaak, *The Continuing Battle* pg. 251

Subconclusie

In het kader van de Europese integratie wordt de periode 1954-1957 gekenmerkt door de 'Relance Européenne', oftewel de heropleving van het integratieproces na de teleurstellende verwerping van het EDG-verdrag. Binnen drie jaar zou er binnen kringen die het eenwordingsproject welgezind waren een ommekeer plaats vinden, namelijk een omslag van neerslachtigheid tot voldaanheid. De teloorgang van de EDG en de EPG was de grootste slag in het gezicht van aanhangers van een Europese gemeenschap tot dan toe geweest. Dit werd echter al verbazingwekkend snel opgevolgd door de grootste interstatelijke binding die in Europa tot op dat moment had plaatsgevonden, namelijk de institutionele 'commitment' aan een gemeenschappelijke markt. Waar het er angstaanjagend veel op had geleken dat de lidstaten van de EGKS niet bereid zouden zijn om ooit een vergaande volgende stap te zetten, gebeurde dit ditmaal juist op aanzetten van die lidstaten die zich tijdens de realisatie van de EGKS het meest obstructief hadden opgesteld: de Benelux-landen. Wat in 1954 onmogelijk leek, had zich toch weten te voltrekken: het Europese integratieproces was weer vlot op gang gekomen en bovendien op een grootstere manier dan ooit tevoren. In deze jaren waren ook Spaak en Beyen actief als ministers van Buitenlandse Zaken van België en Nederland en aan de hand van de nadere beschouwing van hun rol tijdens de 'Relance Européenne' kunnen drie dingen geconstateerd worden.

I. Ten eerste lijkt Beyen met zijn idealen een grote impact te hebben gehad op de nationale positionering van Nederland in de periode 1954-1957. De toespraken en nota's van Beyen over de Europese eenwording nemen elke twijfel weg dat hij de nationaal economische positie van Nederland van groter belang achtte dan de Europese eenwording. Zijn persoonlijke voorstel om een Benelux-initiatief op basis van het plan-Beyen te vormen om zo het integratieproces weer op gang te krijgen, onderging veel binnenlandse kritiek. Het zou te supranationaal, te proactief en te ambitieus zijn en er waren ook nog eens twijfels of het wel volledig in Nederlands economische belang zou uitpakken. Deze laatste twijfels bleken overigens niet ongegrond te zijn, zo zou na de totstandkoming van de EEG blijken. Dat het voorstel van Nederlandse kant om de gemeenschappelijke markt weer na te streven precies binnen de visie van Beyen past is in het vorige hoofdstuk al duidelijk gemaakt. In de jaren voor 1957 was er nog steeds geen Nederlandse positionering ten opzichte van de Europese eenwording geformuleerd die niet onder kritiek van andersdenkenden zou komen te staan. Binnen deze verdeelde regering wist de vastberaden Beyen gebruik te maken van de chaos en het was duidelijk te zien dat hij uiteindelijk het laatste woord had. Op zijn aanzetten zou Nederland zich namelijk zeer proactief opstellen door met de andere Benelux-landen te overleggen over een heropleving die gebaseerd was op het plan-Beyen. Uit naam van Nederland zou Beyen ook in Messina het heft in eigen handen nemen en de andere lidstaten proberen te overtuigen van het belang van de

‘Relance Européenne’. Het is zeer betwijfelbaar of Nederland zich zo vooruitstrevend had opgesteld in zijn afwezigheid.

II. Ten tweede had ook Spaak met zijn persoonlijke overtuigingen in deze periode op de Belgische houding ten opzichte van het eenwordingsproject. Ook Spaak zou namelijk niet schromen de Belgische positionering op eigen overtuigingen te baseren nu hij weer een ministerspost bekleedde binnen de Belgische regering. Hij stelde zich onmiddellijk weer proactief op binnen het integratieproces door in overleg te treden met zowel zijn Benelux-partners als Jean Monnet over de mogelijkheden om het integratiegesprek weer op gang te krijgen. Ook gezien de Belgische houding ten opzichte van de Europese integratie tijdens zijn afwezigheid, nog geen twee jaar in het verleden, is het zeer betwijfelbaar of er onder het bewind van een ander individu op de ministerspost van Buitenlandse Zaken ook een dergelijke proactieve houding zou zijn aangenomen in de jaren 1954-1957. Het was voornamelijk de onverschilligheid van het thuisfront in deze jaren ten opzichte van de ontwikkelingen die zouden leiden tot de Verdragen van Rome, die hem de vrije hand gaven om uit naam van België te handelen binnen de internationale arena. Hij maakte hier gretig gebruik van, zo gretig zelfs dat achteraf werd geconcludeerd dat er misschien sprake was geweest van democratisch onverantwoord gebruik van deze bewegingsvrijheid. Dat ook hij de nationale belangen van zijn eigen land niet als eerste prioriteit stelde, bleek toen hij Van Acker wist te overtuigen om de Verdragen van Rome te tekenen. Van Acker gaf immers letterlijk aan niet akkoord te willen gaan met de verdragen omdat de Belgische economische belangen onvoldoende aan bod kwamen.

III. Ten slotte had zowel Beyen als Spaak een invloed op de totstandkoming van de Verdragen van Rome en dus de loop van de Europese integratie. Het valt zeer te betwijfelen of Nederland en de België zonder deze twee mannen aan het roer in de jaren 1954-1957 een dermate coöperatieve en proactieve positie hadden ingenomen ten opzicht van de Europese integratie. Het is een feit dat in het verleden in hun afwezigheid een aanzienlijk negatievere houding was aangenomen door de beide landen. Er zijn geen duidelijk objectieve redenen aan te wijzen voor dit verschil in houding, wat de aanname dat het de subjectieve ideeën van Spaak en Beyen zijn geweest die dit verschil teweeg brachten duidelijk bekrachtigd. Het is zeer betwijfelbaar dat Nederland en België in hun afwezigheid zouden zijn overgegaan tot een Benelux-initiatief. De ‘Relance Européenne’ werd concreet door het Benelux-memorandum, dat voornamelijk gebaseerd was op denkbeelden van Beyen en Spaak, alhoewel Monnet door middel van zijn communicatie met Spaak hier ook een invloedrijke rol schijnt te hebben gehad. Het memorandum was gebaseerd op een compromis tussen sectorale en algemene integratie. Deze precieze vormgeving van het initiatief laat ten eerste zien dat het einddoel heilig was voor beide mannen, aangezien bekend was dat de Fransen slechts open stonden tegenover zekere sectorale ondernemingen. Hiernaast schijnt zich hier ook een verschil te hebben geopenbaard tussen twee anderzijds in grote mate gelijkdenkende individuen. Alhoewel het einddoel van de Europese

eenwording voor beiden buiten kijf stond, dacht Beyen de exacte en enige manier te weten waarop dit op een duurzame wijze bereikt diende te worden. Het was zijn heilige overtuiging dat slechts de gemeenschappelijke markt de toekomst van Europa kon waarborgen. Spaak was er dan wel van overtuigd dat internationale afspraken op economische fundamenten moest zijn gebouwd, maar hij had geen overtuigde voorkeur voor wat de exacte economische manier zou moeten zijn waardoor de West-Europese eenwording zou moeten worden gerealiseerd. Dit verklaart misschien wel zijn innige verstandhouding met zowel Beyen als Monnet. Beyen en Monnet hadden zeer specifieke schematische gedachten over de Europese samenwerking en leken contact met elkaar wegens de meningsverschillen die hieruit voortkwamen niet echt op te zoeken. Deze exacte gedachtegangen van Monnet en Beyen waren niet met elkaar te rijmen, maar pasten wel zeer goed binnen het flexibelere denkkader van Spaak. De welomlijnde gedachten van Beyen, de flexibele politieke expertise van Spaak en hun gezamenlijke tactische optreden tijdens onder andere de Conferentie te Messina, droegen er allemaal aan bij dat zij toch nog tijdens hun ministerschappen uit de naam van België en Nederland een aanzienlijke invloed wisten uit te oefenen op de loop van het Europese integratieproces, door op meerdere manier bij te dragen aan de totstandkoming van de Verdragen van Rome.

I.	**Beyen lijkt met zijn idealen een grote impact te hebben gehad op de nationale positionering van Nederland in de periode 1954-1957.**
II.	**Ook Spaak had in deze periode een grote individuele impact op de Belgische positionering ten opzichte van het Europese integratieproces.**
III.	**Beyen en Spaak hadden een persoonlijke invloed op de totstandkoming van de Verdragen van Rome en dus de loop van de Europese integratie.**

Figuur 5: Belangrijkste Constateringen Hoofdstuk IV

CONCLUSIE DISCUSSIE

Eindconclusie

Dit onderzoek vertelt een verhaal over twee gelijkgestemde individuen die op hun eigen manier soortgelijke idealen probeerden na te streven. Nationaal egoïsme moest volgens Johan Willem Beyen en Paul Henri Spaak worden overwonnen om internationale welvaart en vrede te kunnen waarborgen. De naoorlogse politieke realiteit van de Koude Oorlog maakte duidelijk dat het hoogste ideaal, een mondiale collectieve vrede, niet te realiseren leek in de nabije toekomst. De zinnen moesten daarom worden gezet op het 'secundaire' ideaal, namelijk dat van de Europese eenwording, waarbij wederom het behoud van vrede en welvaart centraal stond. Supranationale vormgeving van regionale, op economische pijlers gefundeerde, internationale samenwerking was in de ogen van zowel Spaak als Beyen de enige duurzame manier om dit doel te kunnen verwezenlijken.

Zowel Spaak als Beyen probeerden dit ideaal te bereiken door de macht die inherent was aan hun posities als ministers van Buitenlandse Zaken hiertoe aan te wenden. Het was echter herhaaldelijk de politieke realiteit van het moment die er voor zorgde dat hun pogingen tot falen gedoemd waren. De onwil van andere actoren in de internationale arena om tot supranationale integratie over te gaan zorgden voor stagnatie van dit beoogde proces. Het was voor Spaak in de periode 1945-1949 een tenenkrommende constatering dat onder ander Groot-Brittannië op geen enkele manier leek te willen meewerken en dat de instituten die in het leven werden geroepen bovendien machteloze intergouvernementele karakters verkregen. Ironisch genoeg was het juist in de afwezigheid van Spaak en ook Beyen op invloedrijke posities binnen de regeringen van België en Nederland, dat de eerste stap in de richting van supranationale integratie toch werd gezet in de vorm van de EGKS. Nog wranger was het feit dat het nu juist hun regeringen waren die de supranationale inslag van dit statuut probeerden te minimaliseren en het hiernaast voornamelijk de politieke realiteit van de Frans-Duitse verzoening lijkt te zijn die als gewichtigste verklaring dient voor het slagen van dit project. Toch was dit een eerste stap in de richting van het beoogde eindpunt en toen de voorstellen voor politieke en militaire samenwerking vervolgens spoedig ter sprake kwamen, leek het er zelfs op dat de ontwikkelingen in een stroomversnelling terecht waren gekomen. Tijdens de eerste jaren van zijn ministerschap zou Beyen in het begin van de jaren '50 proberen een zekere duurzaamheid in dit project te injecteren door opname van de gemeenschappelijke markt in het EDG-verdrag te behartigen. Zonder deze economische insteek zou de gemeenschap die door dit verdrag tot stand zou komen in zijn ogen immers geen duurzame toekomst tegemoet gaan. De Franse verwerping van het EDG-verdrag zou de hoop dat de volgende grote stap zou worden gezet in het eenwordingsproject echter op een pijnlijke manier met de grond gelijk maken. Tot nu toe hadden de idealen van beide mannen weinig impact gehad op de politieke realiteit en het Europese integratieproces. Toch zou de vastberadenheid en de onwil tot opgave van idealen die zowel Beyen als Spaak tentoonstelde, uiteindelijk haar vruchten afwerpen. In 1955 zouden de twee gelijkgestemde staatsmannen elkaar

vinden en de handen in elkaar slaan. De Europese eenwording was een taak geworden die zij gezamenlijk op zich namen tijdens de 'Relance Européenne'. De gedeelde ministerspost van Beyen zorgde ervoor dat hij zich volledig kon storten op de zelf toegewezen taak van de Europese integratie. Hiernaast kon hij gebruik maken van de chaotische verdeeldheid die er over de Europese integratie heerste binnen de regering en zijn eigen ideeën bijna letterlijk tot uiting te laten komen in de nationale positionering van Nederland. In België was Paul Henri Spaak toevallig ook weer aangetreden als minister van Buitenlandse Zaken en ook hij kon zijn stempel weer drukken op de nationale positionering van België ten opzichte van het integratieproces. Het lijkt voornamelijk het gebrek aan aandacht van het volk en de regering voor de Europese eenwording tijdens zijn ministerschap te zijn geweest die hem de ruimte hiertoe gaf. Hij maakte hier gretig gebruik van en zou uit naam van België een essentiële rol spelen bij de 'Relance Européenne'. In het kader van de onderzoeksvraag, kan dus gesteld worden dat zowel Beyen als Spaak als ministers van Buitenlandse Zaken een noemenswaardige individuele impact hebben uitgeoefend op de nationale positionering van Nederland en België ten opzichte van de Europese integratie, door hun persoonlijke overtuigingen te verankeren in een proactieve houding van hun landen tijdens de 'Relance Européenne'. Bovendien wisten zij hierdoor een persoonlijke bijdrage te leveren aan de totstandkoming van de Verdragen van Rome en wisten zij dus een individuele invloed uit te oefenen op de loop van de geschiedenis van de Europese integratie.

'*Ideals are rarely compatible with political reality'*, zo had Paul Henri Spaak zelf vlak na de oorlog aangegeven. Meerdere malen was het inderdaad de politieke realiteit die realisatie van idealen in de weg stond. Zelden doet zich een situatie voor waar de politieke realiteit de realisatie van idealen juist mogelijk maakt door gunstige omstandigheden. Er zijn in de periode 1954-1957 echter meerdere politieke factoren geweest die juist een dergelijk situatie creëerden en dus een wezenlijke rol speelden bij de totstandkoming van de Verdragen van Rome. De regeringswissel in Frankrijk zorgde er bijvoorbeeld voor dat het vooruitzicht op een geslaagde 'Relance Européenne' weer enig perspectief verkreeg. Hiernaast zorgde Bondskanselier Adenauer er in Duitsland voor dat ook de Duitsers zich coöperatief opstelden. Indien de aanvankelijke afwijzende houding in de lijn van de minister van Economische Zaken Erhard was doorgezet, had het succes van de 'Relance Européenne' waarschijnlijk aan een zijden draadje gehangen. Ook vond de regeringswissel in België, die Spaak uit de oppositie zou halen en hem de invloedrijke ministerspost van Buitenlandse Zaken weer zou doen bekleedden, op een cruciaal moment plaats. Dit zijn enkele voorbeelden van de politieke factoren van de jaren 1955-1957 die in dit onderzoek zijn aangestipt. Het waren onder andere deze factoren die bijdroegen aan een situatie die zeldzaam favorabel was wat de Europese integratie betrof. De bevindingen van dit onderzoek onderstrepen dat die enkele keer dat zich een dergelijke situatie voordoet, enkele individuen door het volhardend nastreven van hun eigen idealen een ingrijpende wijziging van de politieke realiteit teweeg kunnen brengen.

Discussie

Dit gehele onderzoek heeft de periode van 1945-1957, dus maarliefst twaalf jaren omvat. Deze omvangrijkheid heeft er tot doen leiden dat niet naar alle aspecten van de Europese integratie in deze gehele periode evenveel aandacht is uitgegaan en ook niet binnen al de periodes evenveel uitvoerige aandacht is besteed aan primaire bronnen, maar voor een gedeelte gebouwd werd op de secundaire literatuur van meerdere gezaghebbende historici binnen dit onderzoeksveld. Hiernaast waren er moeilijkheden wat de ontoegankelijkheid van primaire bronnen van Belgische komaf betreft en de taalbarrière die ondervonden werd bij deze primaire literatuur. Dit heeft er toe doen leiden dat niet het volledige arsenaal aan primaire literatuur aangaande de rol van Spaak in beschouwing is genomen. Desondanks heeft het uitvoerige en aandachtige onderzoek van de beschikbare primaire en secundaire literatuur bijgedragen aan de plausibiliteit van de constateringen die gemaakt zijn. Er is herhaaldelijk getracht om niet te snel tot conclusies over te gaan die de individuele impact van Spaak en Beyen onderschreven, maar ook mogelijke weerleggingen hiervan in beeld te brengen. Dit heeft dan ook meerdere malen doen leiden tot genuanceerde uitspraken over de mogelijke impact die zij hebben gehad en perspectieven die het tegendeel hiervan lijken aan te wijzen. In meerdere gevallen was het echter zeer plausibel om hun individuele overtuigingen te beschouwen als oorzaken van de houding die Nederland en België tijdens hun ministerschappen aannamen ten opzichte van de Europese integratie, zoals in de subconclusies en eindconclusie in beeld werd gebracht.

In het inleidende hoofdstuk is gesproken over twee spanningsvelden die terug te vinden zijn binnen het theoretisch debat over de geschiedenis van de Europese integratie. Dit betreft enerzijds de tegenstelling tussen staat en individu als belangrijkste actor en anderzijds de tegenstelling tussen de impact van ideeën en economische nationale belangen als voornaamste drijfveer binnen het integratieproces. Dit zijn twee fundamentele verschillen tussen de prominente theorieën van Moravcsik en Parsons binnen dit onderzoeksveld. De vindingen van dit onderzoek lijken tot enkele nuanceringen van beide theorieën te leiden en dus een bescheiden bijdrage te leveren aan dit theoretisch debat.

Ten eerste lijken de constateringen van dit onderzoek aanleiding te geven tot een nuancering van een gedeelte van de theorie van Moravcsik, namelijk zijn beweringen over de formatie van nationale positioneringen tijdens de eerste fase van de aanloop naar verdragen van de Europese Unie. Binnen het Liberaal Intergouvernementalisme worden de houdingen van landen ten opzichte van de Europese integratie vorm gegeven door enkel commercieel-economische belangen, waarbij electorale druk van economische belangengroepen een grote rol speelt. Binnen deze beweringen is dan ook geen ruimte voor invloed van individuen, laat staan individuen die zich laten motiveren door pro-Europese idealen. Dit onderzoek wijst echter uit dat zowel Beyen als Spaak meerdere malen persoonlijke invloed hebben gehad op de nationale positioneringen van België en Nederland en beide mannen lieten zich dan wel

niet voortdrijven door de gedachte van een continentaal 'Verenigd Europa', maar wel degelijk door idealen die gebaseerd waren op een visie waarbij het voortbestaan van Europa centraal stond en nationaal egoïsme moest worden overwonnen. De behandelde geschiedenis laat dan wel zien dat het vaak economische motieven zijn die een afremmende werking hadden of juist de voornaamste motivatie waren om over te gaan tot multilaterale samenwerkingsverbanden, maar dit is niet in alle gevallen het geval geweest. De rol van Beyen en Spaak tijdens de aanloop naar de Verdragen van Rome lijkt uit te wijzen dat de theorie van het Liberaal Intergouvernementalisme niet onbetwistbaar in alle gevallen opgaat. Hiernaast lijkt het ook zeer moeilijk te ontkennen dat geopolitieke motieven soms een essentiële rol kunnen spelen, zoals in het geval van de totstandkoming van de EGKS bijvoorbeeld het geval lijkt te zijn.

Een tweede nuancering van de theorie van Moravcsik heeft te maken met een onderliggende assumptie van het Liberaal Intergouvernementalisme die gebaseerd is op objectiviteit en rationaliteit. Moravcsik stelt immers dat standpunten van landen worden vormgegeven door een rationele inschatting van objectieve economische consequenties die overwogen worden, wat suggereert dat er een volledige voorkennis aanwezig is over de manier waarop de vormgeving van multilaterale samenwerkingsverbanden invloed zal hebben op nationaal economisch gebied. Dit onderzoek lijkt uit te wijzen dat er juist geregeld onduidelijkheid was over de manier waarop een toekomstige interstatelijke binding zou uitpakken voor de economische positie van landen, in dit geval België en Nederland. Ten eerste was er aanvankelijk nog veel onduidelijkheid over de exacte uitkomst van onderhandelingen, wat het van te voren zeer moeilijk maakte om de precieze gevolgen in beeld te brengen. Hiernaast was het, zelfs indien deze uitkomst enigszins bekend was, zeer onduidelijk hoe dit op zowel de korte als lange termijn zou uitpakken voor nationale economieën. De in beeld gebrachte verdeeldheid over de mogelijke gevolgen van het plan-Beyen voor de concurrentiepositie van Nederland is hier een duidelijk voorbeeld van. Objectieve kennis over de exacte uitkomst van samenwerkingsverbanden in het kader van de Europese integratie blijkt dus niet altijd voorhanden te zijn geweest, wat een strijd tussen subjectieve ideeën over deze gevolgen teweeg bracht.

Een andere vooronderstelling van het Liberaal Intergouvernementalisme lijkt ook enige bijschaving nodig te hebben. Dit betreft de gedachte dat soevereiniteitsoverdracht van staten aan een gemeenschappelijk orgaan slechts een onderling bindingsmiddel is, een bevestiging van gemaakte 'deals' en dus in een zekere zin een prijs die moest worden betaald. De assumptie die hieraan ten grondslag ligt betreft de gedachte dat soevereiniteitsoverdracht per definitie een onvrijwillige handeling van staten is. De vindingen van dit onderzoek lijken uit te wijzen dat deze objectieve beschrijving van soevereiniteitsoverdracht voorbij gaat aan subjectieve invullingen van dit concept. Paul Henri Spaak had vaak aangegeven dat de vrijwillige opgave van soevereiniteit voor kleine landen een versterking van hun positie in de internationale betrekkingen inhield. Wegens het feit dat de politieke macht van kleine landen in de internationale arena significant minder is dan de macht

waarover de grote lidstaten beschikten, was het volgens hem in het voordeel van kleine landen om de politieke afhankelijkheid van alle lidstaten in een samenwerkingsverband gelijk te maken door middel van een supranationale structuur. De voorzichtige omschakeling ten faveure van deze conceptualisering van supranationaliteit in Nederland, wat uiteindelijk resulteerde in een onvrede over de intergouvernementele aard van de instituties die de Verdragen van Rome in leven hadden geroepen, laat zien dat ook hier een subjectieve strijd had plaatsgevonden over de precieze betekenis van soevereiniteitsoverdracht. De positie die soevereiniteitsoverdracht binnen de theorie van het Liberaal Intergouvernementalisme lijkt dus voorbij te gaan aan de mogelijke subjectieve invullingen van dit concept.

De theorie van Parsons lijkt in meerdere gevallen op te gaan in dit onderzoek. Zijn bewering dat politieke leiders op bepaalde momenten van 'chaos' hun eigen voorkeuren tot uiting kunnen laten komen in nationale positioneringen wordt door meerdere vindingen van dit onderzoek gestaafd. Afgezien van het feit dat Parsons wellicht te stellig het gehele verloop van de Europese integratie lijkt te willen terugleiden tot individuen en hun ideeën, suggereert de aandachtige beschouwing van de rol van Beyen en Spaak tijdens de aanloop naar de Verdragen van Rome dat zijn claims inderdaad door empirisch materiaal onderbouwd kunnen worden. Toch staat ook de theorie van Parsons niet geheel vrij van betwisting. Zijn theorie behoort namelijk veel minder tot de constructivistische materie dan beweerd wordt. Alhoewel hij stelt dat ideeën de causale oorzaak zijn binnen de Europese integratie, lijkt het er namelijk meer op dat hij simpelweg de autonomie en macht die bij bepaalde constitutionele posities behoren gebruikt om verklaringen te geven. Het zijn binnen zijn theorie immers niet zo zeer de ideeën *an sich* die bepalend zijn en dus de oorzaak voor een pro-Europese invulling van het buitenlands beleid, maar het feit dat toevallig iemand met deze idealen een positie bekleed waarmee hij deze ideeën in sommige gevallen kan implementeren. Indien echt enkel ideeën de oorzaak van de Europese integratie waren, dan zou dit onafhankelijk moeten zijn van een zekere machtspositie. Het constructivistische label dat aan de theorie van Parsons hangt, lijkt dus niet geheel terecht. De theorie lijkt voornamelijk de constitutionele macht van bijvoorbeeld ministers van Buitenlandse Zaken te onderstrepen. Deze bewering is overigens geheel in lijn met de bevindingen van dit onderzoek, aangezien Spaak en Beyen, ondanks meerdere pogingen, weinig tot geen invloed konden uitoefenen op de nationale positionering van hun landen in toen zij geen belangrijke posities bezetten binnen de nationale regeringen.

Deze focus op de macht van ministers is een interessante benadering van het integratieproces die meer aandacht verdiend in vervolgonderzoek. Hierbij kan onder andere door comparatief onderzoek worden gekeken naar de verschillen wat de constitutionele vrijheid van de minister van Buitenlandse Zaken van verschillende landen in Europa betreft en de mate waarin hier gebruik van is gemaakt in de loop van de geschiedenis van de Europese integratie. Hiernaast is het zeer interessant om te kijken naar de ideeëngeschiedenis van andere ministers van Buitenlandse Zaken die een belangrijke rol lijken te

hebben gespeeld bij het eenwordingsproces, zoals in dit onderzoek is gedaan. Door aandachtig te kijken naar hun persoonlijke ideeën en idealen kan worden gekeken in hoeverre zij gebruik hebben gemaakt van de constitutionele bewegingsvrijheid die met hun ministerspost gepaard ging en hoe zij hierdoor, net als Spaak en Beyen, een persoonlijke stempel hebben weten te drukken op de Europese integratie.

Een suggestie voor vervolgonderzoek in het kader van het constructivisme is een diepgaande beschouwing van de geschiedenis van de conceptualisering van het begrip supranationalisme en soevereiniteitsoverdracht in 'kleine' landen. Op deze manier kan men meer te weten komen over de manier waarop landen zich in het verleden hebben opgesteld ten opzichte van de Europese integratie. Daarnaast kan op deze manier –zelfs nog meer dan bij de theorie van Parsons- worden gekeken naar de causale invloed die zekere subjectieve ideeën hebben gehad op de loop van de Europese integratie.

Literatuurlijst

Literatuur

Alstein, M. van, (2011) *Nederland en België en de Nieuwe Wereld orde 1545-1949,* in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol, *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940,* Amsterdam:Boom

Beyen, J.W. (1968) *Het Spel en de Knikkers*, Rotterdam:Ad Donker

Brouwer, J.W. (2011) *De Belofte van Nauwe Samenwerking: De Belgische en Nederlandse Regering in Ballingschap in Londen, 1940-1945,* in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol , *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940,* Amsterdam:Boom

Coolsaet, R. (1998) *België en zijn Buitenlandse Beleid 1830-1990,* Antwerpen:Van Halewyck

Coolsaet, R. (2008) *België in de Koude Oorlog*, in Y. van den Berghe, *De Koude Oorlog. Een Nieuwe Geschiedenis 1917-1991*, Leuven:Acco

Griffiths, R. (1990) *The Common Market*, in Griffiths (red.) *The Netherlands and the Integration of Europe 1945-1957,* Amsterdam:NEHA

Haas, E.B. (1958) *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stanford University Press California

Harst, J. van der, en Baljé, C.L. (1992) *West-Europa in Wording: een geschiedenis van vallen en opstaan*, in D.F.J. Bosscher, H.Renner, R.D. Soetendorp en R.Wagenaar (red.), *De Wereld na 1945*, Utrecht: Het Spectrum (1992)

Hellema, D. (2001) *Neutraliteit & Vrijhandel: De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen,* Utrecht:Het Spectrum

Hermans, J., Harryvan, A.G. en van der Harst, J. (2005) *Uitgerekend Europa: Geschiedenis van de Europese Integratie*, Amsterdam:Spinhuis

Huizinga, J.H. (1961) *Mr. Europe: A political biography of Paul Henri Spaak*, Weidenfeld & Nicolson

Janssen, R. (1993) *Erger dan Liefde. De internationale economie van Bretton Woods tot Maastricht,* Amsterdam:Balans

Lindberg, L.N. (1963) *The Political Dynamics of European Economic Integration.* Stanford: Stanford University Press

Meerssche, P. van der, et all.(1978) *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen: Liber Amicorum Professor Omer de Raeymaeker*, Leuven:Universitaire Pers

Moravcsik, A. (1998) *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, Ithaca: Cornell University

Schechter, M.G. (2013) 'SPAAK', *Biographical Dictionary of Secretaris-General of International Organizations*

Segers, M. en Nasra, S. (2011) *Tussen Argwaan en Pragmatisme*, in de bundel: D. Hellema, R. Coolsaet en B.Stol, *Nederland en België: de Belgisch-Nederlandse Betrekkingen vanaf 1940'* Amsterdam:Boom

Spaak, P.H. (1956) '*Pour l'Europe la lutte continue',* Brussel

Spaak, P.H. (1971) T*he Continuing Battle: Memoirs of a European 1936-1966*, Weidenfeld and Nicolson

Trachtenberg, M. (1999) *A Constructed Peace. The Making of the European Settlement 1945-1963*, Princeton University Press

Trachtenberg, M. (2006) *The Craft of International History: A Guide to Method*, Princeton University Press

Weenink, W.H. (2005) *Bankier van de Wereld, Bouwer van Europa: Johan Willem Beyen 1897-1976*, Promotheus/NRC

Wiebes, C. en Zeeman, B. (1992) *Belgium, The Netherlands and Alliances, 1940-1949*, Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden

Witte, E., Craeybeckx, J. en Meynen, A (1993) *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot Heden*, Antwerpen: Standaard

Artikelen

Coolsaet, R. (2006) 'Eb en vloed in Nederlands-Belgische betrekkingen', *Internationale Spectator* 60

Coolsaet, R. (2009) 'Atlantic Loyalty, European Autonomy: Belgium and the Atlantic Alliance 1949-2009, *Academia Press: Egmont Paper* 28

Alstein, M. van, (2008) 'Wat betekende de Koude Oorlog? Belgische Diplomaten en de Vijandige Bipolarisering: Edouard le Ghait en Baron Hervé de Gruben', *Journal of Belgian History:Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* 20

Alstein, M. van, (2011) 'From Enigma to Enemy: Paul-Henri Spaak, the Belgian Diplomatic Elite and the Sovjet Union, 1945-1949', *Journal of Cold War Studies* 13

Delft, T. van, (1973) 'Hoe verder met de Benelux?, '*Internationale Spectator* 17

Drees, W. (1974) 'De Europese Integratie', *Internationale spectator* 28

Coughlan, R. (1957) 'Mr. Europe and his Design for Europe' *Life Magazine* 9, pg. 146-164, uit: Schechter, M.G. 'SPAAK', *Biographical Dictionary of Secretaries-General of International Organizations* (2013)

Haas, E.B. (1961) 'International Integration: The European and the Universal Process.' *International Organization* 15

Heilperin, M.A. (1956) 'Europe edges towards a Common Market', Fortune 54, beschikbaar via Fortune Classic Archieven: http://features.blogs.fortune.cnn.com/2011/09/25/europe-edges-toward-a-common-market/, geraadpleegd op 22-05-2013

Laurent, P.H. (1970) 'Paul-Henri Spaak and the Diplomatic Origins of the Common Market 1955-1956', *Political Science Quarterly* 85

Parsons, C. (2002) ´Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union´, *International Organization* 56

Segers, M. (2012) 'Preparing Europe for the Unforeseen, 1958–63. De Gaulle, Monnet, and European Integration beyond the Cold War: From Co-operation to Discord in the Matter of the Future of the EEC', *The International History Review* 34

Tsebelis, G. en Kreppel, A. (1998) 'The history of conditional agendasetting in European institutions', *European Journal of Political Research* 33

Vanke, J. (2007) 'The Treaties of Rome and Europeanism', *The Journal of the Historical Society* 7

Yondorf. W. (1965) 'Monnet and The Action Committee: The Formative Period of the European Communities', *International Organization* 19

Archiefstukken

NIOD (archief 185a), invr.nr.157, *Vrij Nederland*, 'Onze Naaste Vrienden' (London), 19-08-1942

Nationaal Archief, Den Haag [NA] 2.03.01. (Ministerie van Algemene Oorlogsvoering en Algemene Zaken), inv.nr.11, *Lezing Beyen voor de Nederlandse Kring in London*, 19-09-1941

NA, 2.21.183.08 (Collectie Van der Beugel), inv.nr.5, *Memorandum van der Beugel*, 16-04-1955

NA, 2.05.118 (Archieven Buitenlandse Zaken [ABZ], Blok 2: 1955-1964), inv.nr.18704, *Nota Beyen aan Spaak inzake Benelux initiatief*, 04-04-1955

NA, 2.05.118 (ABZ, Blok 2:1955-1964) inv.nr.18701, *Brief A.T Lämping van Ambassade Bonn*, 22-12-1955

NA, 2.05.118 (ABZ, Blok 2: 1955-1964), inv.nr.18704, *Antwoord Spaak op Nota Beyen*, 07-04-1955

NA, 2.05.118 (ABZ, Blok 2: 1955-1964) inv.nr.18711, *Memorandum van der Beugel en Nota Kymmell*, 05-04-1955

NA, 2.05.118 (ABZ, Blok 2: 1955-1964), inv.nr.18711, *Van der Beugel: Duitse Houding Messina*, 10-06-1955

NA, 2.05.118, (ABZ, Blok 2: 1955-1964), inv.nr.18796, *Codetelegram Lamping aan Beyen over onderhoud met Hallstein*, 13-06- 1955

NA, 2.05.118 (ABZ, Blok 2: 1955-1964), inv.nr.18813, *Toespraak Beyen*, 09-1955

NA, 2.06.010 (Archieven. Buitenlandse Economische Betrekkingen, Economische Zaken), inv.nr.397, *Notulen Ministerraad n.a.v. Referendum wenselijkheid Europese Integratie*, 17-11-1952

NA, 2.03.01 (Archieven Algemene Zaken [AZ]) inv.nr. 6487, *Codetelegram Beyen-Luns*, 23-06-1954

NA, 2.03.01 (Arch. AZ) inv.nr. 2852, *Weekverslag no. 1 van de Nederlandse delegatie bij de Intergouvernementele Conferentie voor de oprichting van een Gemeenschappelijke Markt en Euratom*, 29-06-1956

NA, 2.03.01 (Arch. AZ) inv.nr. 2717, *Brief Nederlandse werkgeversorganisaties inzake de vorming van de vrijhandelszone*, 01-10-1957

NA, 2.02.05.02 (Archieven Ministerraad [Arch. MR]), inv.nr.484, *Nota inzake de Grondslagen voor het Nederlandse Standpunt met betrekking tot het vraagstuk der Europese integratie*, 14-11-1952

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.397, *Notulen Ministerraad*, 24-11-1952

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.400, *Notulen Ministerraad*, 16-08-1953

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.400, *Notulen Ministerraad*, 06-09-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.400, *Notulen Ministerraad, inzake de West-Europese Unie*, 18-10-1954

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.400, *Notulen Ministerraad*, 01-11-1954

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.400, *Notulen Ministerraad*, 29-11-1954

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.401, *Notulen Ministerraad*, 17-01-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.401, *Notulen Ministerraad*, 11-03-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.401, *Notulen Ministerraad*, 21-03-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.401, *Notulen Ministerraad*, 28-03-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.401, *Notulen Ministerraad*, 25-04-1955

N A, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr. 401, *Notulen Ministerraad*, 06-06-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.402, *Notulen Ministerraad*, 19-12-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.403, *Notulen Ministerraad*, 07-05-1956

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.405, *Notulen Ministerraad*, 22-03-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.485, *Memorandum plan-Beyen*, 11-12-1952

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.506, *Nota Beyen: betreffende het Beleid der Nederlandse Regering t.o.v. de Europese Samenwerking*, 19-11-1954

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.509, *Brief Mansholt*, 26-03-1955

NA, 2.02.05.02 (Arch. MR), inv.nr.509, *Memorandum C.L.W. Fock*, 25-03-1955

BuZa, 913.100, invr.nr. 6399. Europese Integratie: *Suggestie Beyen voor Spaak en Bech*, 23-05-1955

BuZa, 913.100, invr.nr. 6399, Europese Integratie*: Beyen: Nota inzake de Europese Integratie*, 07-04-1955

BuZa, Bewindslieden 1952-1998 (Ministerie van Buitenlandse Zaken) inv.nr. 14, *Memorandum Beyen aan van der Beugel en Kymmell*, 12-04-1955

Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960) (Paris (La Courneuve)) inv.nr. 611, *Verslag interdepartementale besprekingen*, 25-04-1955, [via historici.nl]

Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960), inv.nr.611, *Telegram Garnier*, 26-04-1955, [via historici.nl]

Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960), inv.nr.611, *Jean Paul Garnier, Frans Ambassadeur te Nederland inzake Memorandum Beneluxinitiatief*, 24-05-1955, [via historici.nl]

Archives Diplomatique (EU Europe, 1949-1955, Généralités) inv.nr.110, *Telegram Fouques-Duparc aan Parijs na een gesprek met Cattani*, 28-05-1955, [via historici.nl]

Archives Diplomatiques (DE-CE 1945-1960), inv.nr. 611, *Nota Direction-Générale des Affaires Economiques*, 18-04-1955, [via historici.nl]

Archives Diplomatique (EU Europe, 1949-1955, Généralités), inv.nr.110, *Telegram Beyen aan Garnier*, 04-06-1955 [via historici.nl]

Politisches Archiv Auswärtiges Amt, inv.nr. B10, Bd.900 (Auswärtiges Amt Berlijn), *Brief Spaak aan Adenauer* 04-04-1955, [via historici.nl]

A.E./B.Z. ((Ministerie van Buitenlandse Zaken, België) 17.771/3, *Notitie Interdepartementaal overleg*, 12-02-1954, [via historici.nl]

Cfr. *Beknopt Verslag van de Kamer*, 1956-1957, 05-03-1957 en Cfr. *Parl.Doc., Kamer 1956-1957*, Doc. 4-XIV/2, 14 Maart 1957, in 'De Houding van het Belgische Parlement betreffende de Ratificatie van de verdragen van Rome' door Laurent van de Poele in de bundel: van der Meerssche (et al.), *Belgisch Buitenlands Beleid en Internationale Betrekkingen: Liber Amicorum Professor Omer de Raeymaeker*, Leuven: Universitaire Pers (1978)

Websites

http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers

http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/paul-henri_spaak_nl.pdf

http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/johan_willem_beyen_en.pdf

Afbeeldingen

Conférence de Messine du 1er et 2 juin 1955. Taormine: 1955. Noir et Blanc, via het Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE): verkrijgbaar via *http://www.cvce.eu/viewer/-/content/8567d134-77bd-48fa-a54a-52e8f59cd513/nl*

Paul-Henri Spaak, the first president of the Common Assembly, which is now the European Parliament. In pursuit of the EU's History, via European Voice, verkrijgbaar via h*ttp://www.europeanvoice.com/article/imported/in-pursuit-of-the-eu-s-history/62191.aspx*

Johan Willem Beyen. Photo Parlement européen. Noir et Blanc, via het Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE): verkrijgbaar via *http://www.cvce.eu/viewer/-/content/4db506df-7dcf-4b4a-ac2b-e0ca42379027/en*

Conférence de Messine. Messine: Photothèque Parlement européen, 1/06/1955. Noir et Blanc, via het Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE): verkrijgbaar via http://www.cvce.eu/viewer/-/content/73f2ec74-95f5-48b3-886c-98e715674046/en

Benelux-conferentie, Fotocollectie Elsevier NA, 2.24.05.02., 11-11-1954, verkrijgbaar via: http://www.gahetna.nl/collectie/afbeeldingen/fotocollectie/zoeken/start/9/weergave/detail/tstart/0/q/zoekterm/spaak%20beyen

Bijlage A: Uitwerking Theoretisch Kader

I- Andrew Moravcsik: Liberaal Intergouvernementalisme

Andrew Moravcsik is een Amerikaans politicoloog en de voornaamste representant van de stroming van het Liberaal Intergouvernementalisme. Hij heeft getracht de Europese integratie te verklaren aan de hand van historisch onderzoek van de totstandkoming van Verdragen van de EU. Hij heeft zijn theorie uitgebreid beschreven in het boek *The Choice for Europe*, waarbij het vraagstuk hoe het mogelijk is geweest dat staten soevereiniteit hebben afgestaan aan een supranationaal orgaan, zoals binnen de geschiedenis van de EU gebeurd is, centraal staat.[1]

Zoals in figuur 1 te zien is, beschrijft Moravcsik drie essentiële fases die de totstandkoming van Verdragen binnen de Europese integratie verklaren:

Stages	*Nationale Preference Formation*	*Interstate Barganing*	*Institutional Choice*
Alternative independent variables underlying each stage	What is the source of underlying national preferences?	Given national preferences what explains the efficiency and distributional outcomes of interstate bargaining?	Given substantive agreement, what explains the transfer of sovereignty to international institutions?
	Economic interests Or Geopolitical interests?	**Asymmetrical interdependence** Or Supranational entrepreneurship? `	Federalist ideology or Centralized technocratic Management or **More credible commitment?**
	↓	↓	↓
Observed outcomes at each stage	Underlying national preferences →	Agreements on substance →	Choice to delegate or pool decision-making in international institutions

Figuur 6: Causaal Model Totstandkoming EU-Verdragen volgens Liberaal Intergouvernementalisme.[2]

[1] A. Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, Ithaca: Cornell University (1998), pg. 24
[2] Moravcsik, *The Choice for Europe*, pg. 24

De eerste fase betreft de formatie van nationale preferenties, waarbij de centrale vraag is of het economische of geopolitieke belangen zijn die deze formatie domineren. Aan de hand van een analyse van de aanloop naar de belangrijkste Verdragen in de geschiedenis van de Europese Unie kan hij niet anders concluderen dat het *de economische belangen* zijn die de nationale positionering construeren. Hierbij is electorale druk van commercieel-economische belangen groepen zeer bepalend.[3]

De twee fase betreft het '*interstate barganing'*, dus de interstatelijke onderhandelingen. Hierbij is de vraag wat de distributionele uitkomsten van de binnen de EU gerealiseerde Verdragen, dus het gevolg van de voorafgaande onderhandelingen, kan verklaren. Hier bestaan twee mogelijke verklaringen voor, namelijk het *supranationaal leiderschap* en *asymmetrische onderlinge afhankelijkheid*. Moravcsik komt tot de conclusie dat het de asymmetrische onderlinge afhankelijkheid is die de meeste verklarende macht heeft. Sommige staten hebben meer op het spel staan dan andere en dus is er in dergelijke gevallen sprake van asymmetrie. Deze staten zullen dan ook harder werken om de uitkomsten te beïnvloeden en zullen bereid zijn meer concessies te doen dan de andere staten.[4] Individuele voorvechters van de supranationale vormgeving hebben hier dus geen invloed op.

Ten slotte is er de laatste fase, die van de institutionele keuze, waarbij de vraag centraal staat waarom staten er voor kiezen om besluitvorming vast te leggen binnen- of te delegeren naar-internationale instituties en dus bereid zijn soevereiniteit af te staan. Hier zijn naar zijn mening drie mogelijke antwoorden, waarvan de eerste de invloed van *federalistische ideologie* is, dus een geloof in het ideaal van een federalistisch Europa of ´Verenigd Europa´. Hiernaast zou het een vraag naar gecentraliseerd, *technocratisch management* kunnen zijn, waarbij autonomie wordt opgegeven omdat dit tot een effectiever bestuur zou leiden. Ten slotte heeft Moravcsik een eigen verklaring, die dan ook de voorkeur krijgt: de '*credible commitment'*. Dit is een proces waarbij staten de geloofwaardigheid van de uitkomst van de economische onderhandelingen bevestigen door de gemaakte handelsovereenkomst vast te leggen in institutionele verdragen, die in een zekere zin dus verzekeringen zijn van de onderlinge geloofwaardigheid: '*credible commitments'*. Het is een rationele strategie van lidstaten om regeringen vast te binden aan gemaakte beslissingen, om toekomstige coöperatie te garanderen en om toekomstige implementatie van overeenkomsten aan te moedigen.[5] Op de volgende pagina is Moravcsik's theorie op een simplistische schematisch wijze uitgebeeld in een causaal model. In het kader van de hoofdvraag van dit onderzoek, zal de meeste aandacht uitgaan naar de eerste fase binnen het Liberaal Intergouvernementalisme. Hierin wordt gesteld dat de positionering van staten wordt bepaald door economisch belang en electorale druk vanuit belangrijke economische belangengroeperingen.

[3] Ibidem, pg. 4-6
[4] Moravcsik, *The Choice for Europe*, pg. 7-8
[5] Ibidem, pg. 8-10

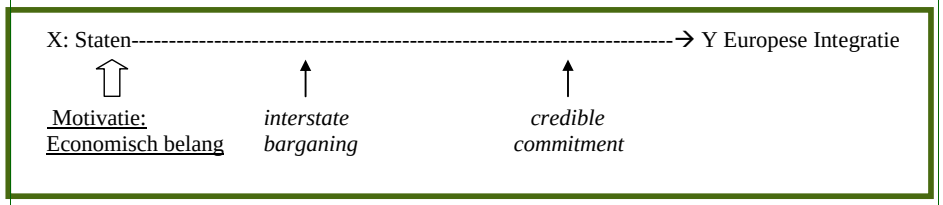

Figuur 7: Causaal Model Moravcsik

II- Craig Parsons: Ideas as Causes

Volgens Parsons zijn het enkel bepaalde ideeën geweest die de Europeanen naar de Verdragen en hun unieke, supranationale instituties hebben geleid. Indien Europeanen in deze tijd traditionele manieren van samenwerking hadden gehanteerd, waren de problemen op meer gebruikelijke diplomatieke manieren aangepakt en zou de Europese Unie niet het unieke fenomeen zijn geworden dat het wel degelijk is binnen de internationale betrekkingen. Waarschijnlijk waren er dan veel zwakkere –of zelfs geen- instituties tot stand gekomen. Het zijn enkel de aanhangers geweest van een nieuwe ideologie, in de woorden van Parsons het 'community model', die dit unieke institutionele project, waarbij staten vrijwillig een zekere mate van beleidsautonomie hebben opgegeven, van de grond hebben weten te krijgen.[6] Om uit te wijzen dat het voornamelijk ideeën zijn die als causale factor verantwoordelijk zijn voor de loop van de Europese integratie, maakt Parsons gebruik van een methode om deze causale relatie in beeld te brengen. Hierbij worden subjectieve ideeën van individuen geïsoleerd als zijnde de enige mogelijke verklaring voor een afwijking van het gedrag van een individu binnen een groep gelijkgestemden die zich in dezelfde objectieve positie bevindt. Zeker daar waar ideeën duidelijk ingaan tegen gedeelde materiële belangen, kunnen individuele overtuigingen goed worden geïsoleerd en worden bestempeld als oorzaak van de afwijking, in welk geval deze ideeën *'cross-cutting ideas'* zijn. Hieronder is weergegeven hoe Parsons deze causale relatie voor zich ziet:

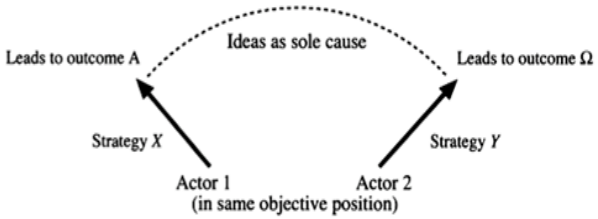

Figuur 3: Isolatie van Idee als Oorzaak [7]

[6] C. Parsons, ´Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union´, *International Organization* 56 (2002), pg. 47
[7] Parsons, ´Showing Ideas as Causes´, pg. 52

In sommige situaties kan de eensgezindheid onder een groep gelijkgestemden ontregeld worden, waardoor een zekere fragmentatie zal ontstaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij de ontwikkeling van een nieuw maatschappelijk probleem, waar een politieke partij geen duidelijk standpunt over heeft kunnen formuleren in het verleden. Binnen een dergelijke 'chaos' ontstaat een situatie waarin geen duidelijke of uniforme voorkeur bestaat voor een gewenste uitkomst. Er zijn dan meerdere acceptabele mogelijkheden waaruit gekozen kan worden. Parsons noemt dit '*multiple equilibria'*. Volgens Parsons zijn dit de momenten waarop leiders gebruik kunnen maken van de autonomie die inherent is aan hun leidersrol en daarmee de agenda vorm kunnen geven aan de hand van persoonlijke ideeën en voorkeuren. Op deze manier kunnen politieke leiders hun eigen opvattingen op een 'chaotisch' moment naar voren brengen en 'doordrukken'. Het zijn in dit geval dus duidelijk de ideeën van de leiders die de autonome causale factor vormen achter de beslissing ten voordele van een van de mogelijke alternatieven.[8] Deze conclusie sluit niet uit dat ook historische of psychologische factoren, zoals socialisatieprocessen, individuele ervaringen en psychologische attributen, een rol kunnen hebben gespeeld bij het vallen van die beslissing. Indien het echter niet onmiskenbaar objectieve condities zijn geweest die hiertoe hebben geleid, is dit bewijs dat het subjectieve factoren zijn die de variatie in gedrag kunnen verklaren. Deze subjectieve factor is een normatieve legitimering van een bepaalde actie of beslissing en dus ´een idee´. Politieke leiders kunnen dus in situaties met '*multiple equilibria*', gebruik maken van de chaos en hun leiderspositie om zelf controle te nemen over- en invulling geven aan- het te voeren beleid. Zeker politieke leiders die over 'agenda-setting power' beschikken, kunnen op een dergelijk moment hun eigen stempel drukken op de richting die wordt ingeslagen. '*Multiple equilibria*' openbaren zich vaak bij nieuwe ontwikkelingen waar men nog geen of weinig ervaring mee heeft, maar ook binnen bepaalde beleidsdomeinen waar de burger over het algemeen weinig of geen interesse voor heeft of weinig van af weet. Dit laatste blijkt in het bijzonder het geval te zijn binnen het domein van buitenlandse zaken.[9] In Parsons ogen hebben politieke leiders met 'community-minded' ideeën op deze manier een aanzienlijke invloed gehad op de loop van de geschiedenis van de Europese integratie en een essentiële rol gespeeld bij de totstandkoming van haar unieke instituties. Deze overtuigingen kunnen namelijk de rol spelen van doorslaggevende '*cross-cutting ideas'*. Hieronder is zijn theorie in een simplistisch causaal model uitgebeeld:

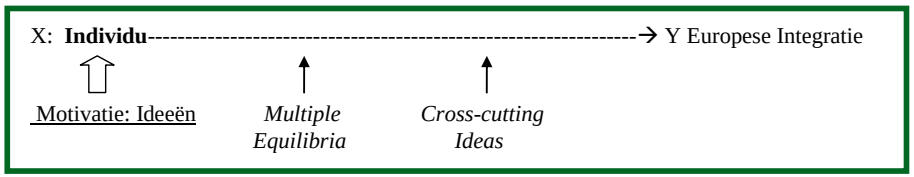

Figuur 4: Causaal Model Parsons

[8] Ibidem, pg. 53-54
[9] Ibidem, pg. 53